

КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ

СЛОВАЦЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ

Серія заснована в 1978 році

Словацькі народні казки

ДЛЯ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО
ВІКУ

Упорядкування, вступне слово
та переклад з словацької
ДМИТРА ЧЕРЕДНИЧЕНКА .

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1990

ББК 82.33
С48

*До збірки увійшли
популярні словацькі народні казки,
в яких відбилися багатий досвід, мудрість
та ідеали простого народу.*

*В сборник вошли
популярные словацкие народные сказки,
в которых отражены богатый опыт, мудрость и
идеалы простого народа.*

Редактор
О. І. Жупанський

Видання друге

Малюнки
ПЕТРА ГУЛИНА
та НАДІЇ КИРИЛОВОЇ

С $\frac{4804010400-206}{M206(04)-90}$ БЗ—6—50
ISBN 5-301-00868-4 (укр.)

© Видавництво «Веселка», 1982,
упорядкування, вступне слово,
переклад українською мовою казок,
позначених у змісті знаком **
© Видавництво «Веселка», 1981,
переклад українською мовою казок,
позначених у змісті знаком *

Вступне слово

Всі ми любимо народні казки. Вони приходять до нас змалечку і часто залишаються в нашій душі назавжди. Кращі народні казки вчать нас бути відважними, вірити в добро й справедливість і боротися за них. Вчать долати великі перешкоди й витримувати неабиякі випробування — змалку вчать, яким має бути дорослий.

Герой народної казки — небувалий силою, розумом, чесністю, совістю, навіть ім'ям. Таким хотів бачити його народ, бо казковий герой — то ж його син. Як Вернидуб, скажімо, у словаків, Котигорошко чи Іван-Побиван у нас.

Адже народ вкладав у казки своє прагнення до найвищої краси, могутності, непереможності.

Головному героєві часто допомагають товариші, бо сила — в дружбі. Та ще ж які товариші! Один гору вам переставить, другий заліза намісить. Головний же герой навіть їх переважить і силою, й винахідливістю, і правдивістю. Тому у казці йому й винагорода найбільша.

Оповідач вірив і хотів, щоб усі йому повірили: син трудівника, бідний чоловік, вартий найбільшої нагороди. Він добрий і мудрий, і саме він гідний і здатний правити країною, узяти під захист і охорону цілий народ. Оповідач вірив і сподівався, що так буде, і обнадіював своїми сподіваннями людей.

Як показати могутність і велич героя? Для нього знаходився такий ворог, якого ніхто й у світі ще не бачив, — скажімо, змії, та ще й не одноголової, а три-, шести-, дев'яти-, дванадцятиголової! Щоб показати високий дух героя, сміливість, мужність, усеможність, перед

ним ставляться такі випробування, такі перешкоди, яких ніхто не може подолати, бо навіть ніхто про таке й не чув. От приміром, загадують упіймати Жар-птицю (українська казка «Про Жар-птицю та вовка»), тобто птаха, якого ніхто ніколи не бачив,— і казковому героєві це до снаги. Тим він і славу здобуває дзвінку.

Багато казок створив народ про тварин, котрі, однак, діють, як люди, про багатих та бідних... Але що цікаво: бідний завжди перемагає багатого, бо він розумніший, чесніший за багатого, селянин неодмінно перехитрить найхитрішого чи найлукавішого чорта.

Одне слово, добро завжди перемагає зло. У це споконвіку вірив народ-воїн, народ-трудівник, народ-мислитель. Хоч би про що йшлося у казках, але все розглядалося з висоти його етики, моралі, честі.

Як і в казках інших народів, у словацьких люди прагнули до світла («Сонячний кінь»), до знань («Чарівник»), справедливості («Дванадцять місяців», «Про лисичку та графа Сантокопа»), до розгадання таємниць життя і смерті («Чорноволосий принц», «Золота дівчина з яйця»). Бо народ споконвіку мріяв творити вільне, щасливе життя. Тому уславляв своїх героїв, тому висміював вередливих принцес, жадібних багатіїв, лукавих людців, виступав за рівність людей і справедливість.

Народ завжди свято беріг свої казки, упродовж багатьох віків, тисячоліть передавав їх із вуст у вуста. А згодом став збирати й записувати, щоб зберегти для майбутніх поколінь.

Збирання й дослідження словацьких народних казок почалося порівняно пізно. По суті, першим почав збирати та обробляти народні казки в Словаччині Самуел Реус зі своїми трьома синами — Густавом, Адольфом та Людовіком. Однак у тогочасних умовах Самуелові Реусу так і не пощастило знайти для своїх казок видавця. Лише Янку Римвавському вдалося випустити 1845 року першу збірку словацьких народних казок.

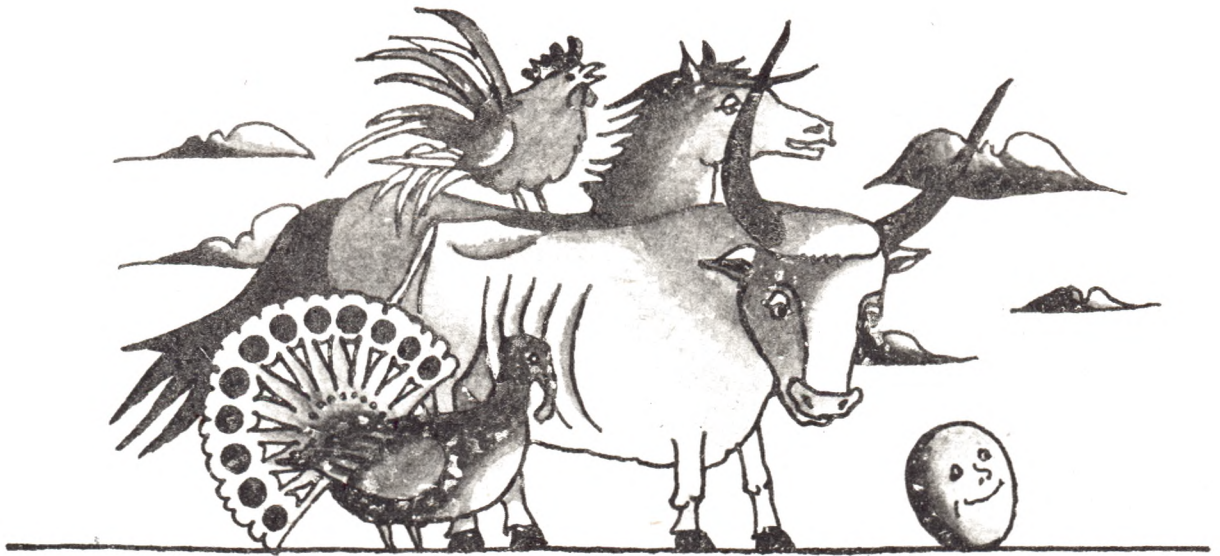
Систематично видавати словацькі казки поталанило Паволу Добшинському (у 1858—1861 роках разом із Августом-Гориславом Шкультеті, а згодом, у 1880—1883 роках, самому). Пізніше збирає казки Самуел Чамбел, а в наш час — Франк Волман та його учні.

Словаки протягом віків були під гнітом угорських магнатів і поміщиків. Коли в 1918 році Австро-Угорська імперія розпалася, чеський і словацький народи об'єдналися в одну незалежну державу.

Народна казка — це поезія, викристалізована упродовж тисячоліть. Це мудрість, душа, совість народу, його велич і краса.

Тому ми любимо і бережемо її.

ДМИТРО ЧЕРЕДНИЧЕНКО

Як яйце мандрувало

Як яйце мандрувало? Ну, йшло собі, як усі на світі ходять: котилося! Котилося, куди легше, де б у щось тверде не вдаритися. Та й було це в давню давнину, то й не дуже розпитуйте, що та як. Буде й того, що казка вам скаже.

Отож у давню давнину пішло собі яйце мандрувати та й зустріло рака.

— Куди йдеш? — питається яйце.

— А ти ж куди? — і собі каже рак.

— Я йду мандрувати.

— То й я не буду гірш од тебе, піду й я!

От уже їх двоє, а вдвох воно й сміливіше.

Ідуть вони та й ідуть, аж зустрічають качку.

— Куди йдеш? — питається яйце.

— А ви ж куди? — і собі каже та.

— Ми йдемо мандрувати. Ходи з нами, та буде нас троє.

Качечка пристала, от уже їх троє.

Ідуть вони та й ідуть, аж зустрічають індика.

— Куди йдеш? — питається яйце.

— А ви ж куди? — і собі каже той.

— Ми йдемо мандрувати. Ходи й ти до гурту!

Індик пристав, от уже їх четверо.

Ідуть вони та й ідуть, коли зустрічають коня.

— Куди йдеш? — питається яйце.

— А ви ж куди? — питає й кінь.

— Ми йдемо мандрувати. Ходи з нами, та буде нас п'ятеро.

І кінь іде, от уже їх стільки, як на руці пальців.

Ідуть вони та й ідуть, коли зустрічають вола.

— Куди йдеш? — питається яйце.

— А ви ж куди? — і той собі.

— Ми йдемо мандрувати. Ходи з нами, мала купа — не велика.

Він пристав, от уже їх шестеро. Ідуть вони, аж зустрічають іще півня.

— Куди йдеш? — питається яйце.

— А ви ж куди це розігналися? — й собі питає півень.

— Ми йдемо мандрувати. Ходи, буде нас семеро!

От і добре. Тепер уже всі семеро добрих приятелів зібралися разом. Мандрували вони собі, мандрували, багато чи мало, аж ось у ялиннику їм смеркло, не видно, куди ступити, а були вони вже й голодні. Де ж його прихилитися? Як попоїсти? Отут-то треба було неабиякого розуму! Та яйце мало розуму на всіх. Послало воно півня на гінку смереку, й той далеко в темнім лісі вглядів світло та аж закукурикав на radoщах. А яйце каже:

— Ну, лети ж тепер хушенько на те світло та й покажуй нам дорогу, а ми йтимемо за тобою. І хай би там хоч і чорти жили, а мусять нам дати попоїсти, мусять нас і переночувати.

От полетів півень, а за ним рушили всі, наче на своє добро. Знайшли вони в лісі хатку, ото там і світилося. Яйце сказало коневі, щоб той постукав у двері. Кінь постукав, аж виходить з хатки стара баба:

— А чого вам? Що ви тут шукаєте? Ану забирайтесь геть, бо мої хлопці як прийдуть додому, то вас усіх на порох зітруть!

— Ех, зітруть — не зітруть, ти про те не дбай, а дай нам, сімом приятелям, попоїсти, — каже яйце.

— А бодай вам се та те! Для таких, хтозна-яких, з усього світу позбираних голодранців, немає в мене нічого, — розсердилась баба.

Тоді яйце звеліло воліві, щоб узяв бабу на роги та й одніс у ліс. Віл те й зробив, укинув її в якусь яму та й назад прибіг.

От увійшли вони всі в хатку, аж бачать там стіл, накритий на сімох, а на столі — й печене, й варене! Бо там жило семеро розбійників, от баба їм і наладнала добрячу вечерю.

А ті розбійники вже й вертають, з галасом і громом, аж ліс тріщить.

Що тут робити? Добра рада багато варт, яйце зараз-таки й дало раду. Півневі звеліло злетіти на горище на бантину, вола поставило в сінях, коня в хаті за дверима; індика послало на піч, качку під лавку, рака в глечик на столі, а само зарилося в попіл. Світло погасили. От розбійники підходять — бачать, що в хаті не світиться.

— Чи баба заснула, чи що? — балакають собі.

— А зараз побачимо що! Тільки ви тут трохи почекайте, — каже найстарший розбійник та й рушив у хату.

Віходить у сіни. Аж віл його взяв на роги та й кинув крізь одчинені двері в хату. А там з-за дверей кінь як бухне його копитом!

— Що воно за дідько? — розсердивсь розбійник. — Ось я тобі зараз присвічу під око! — Та й підскаочив до печі жар роздмухати.

От розгорнув він попіл та й став дмухати, а жар і припік яйце. Тут воно як чмихне: фу! — так і засипало йому очі й лице гарячим попелом. Мов підстрелений, скочив він до глечика промити очі, та лиш зачерпнув рукою, рак схопить його клешнями за пальці. Розбійник одсмикнув руку, перевернув глечика й наробив великого шелесту. На той шелест качка стріпнула крильми та як закричить: тах, тах, тах! Індик на печі залопотів крильми, забив своїми лапами-лопатами й загургикав: гур-гар, гур-гар! Тут кінь ще раз добряче вбрикнув розбійника по спині задніми ногами й витурив у сіни, а там його знов віл узяв на роги та й викинув аж надвір. А тут іще й півень на бантині як закричить: кукуріку, кукурі!.. Побитий, пригнався переляканий розбійник до своїх.

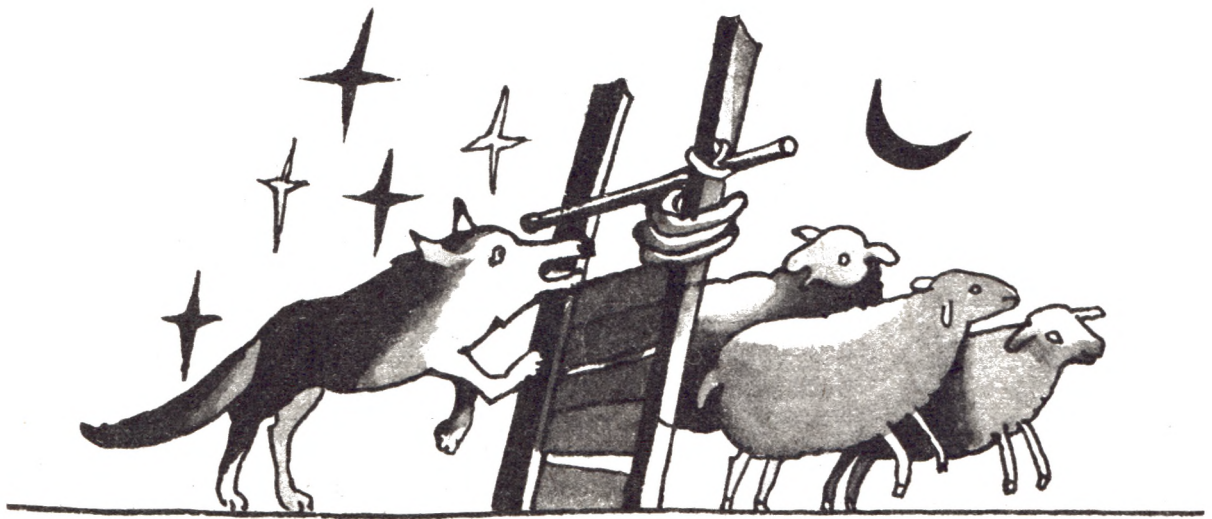
— Ну, що там діється? — питають його.

— Ой лишенько, там щось страшно! Ледве хотів я увійти навшпиньки в хату, коли вони так мене туди й штовхнули поміж себе. Я до печі роздмухати жар, щоб хоч побачити, що воно таке, коли тут — фу! — стрілець мені просто в лице з-під комина, добре хоч очі цілі; простягнув я руку до глечика, щоб промити очі, аж там кравець трохи пальців ножицями не одчикрижив; а тут ткач з-під лавки як ужарить мене з маху човником та ще й кричить: так, так! А пекар з печі як заgrimить на мене лопатами та все приказує: удар, удар! Коли це з-за дверей вискочив чоботар, бахнув мене щосили копилом та й витурив у сіни. А там шельма хлібороб узяв мене на залізні вила та й викинув з хати. Щастя моє, що не дався йому закинути мене на горище, до вже готової шибениці, де чекав на мене кат, гукаючи: «Куди, куди, сюди його, сюди!»

Не стали ж розбійники ждати, поки все те на них з хати висипле, а ноги на плечі та відтіль, покинувши всю готовизну, що коли награвували.

А наші побратими — семеро добрих майстрів свого діла — посідали собі до столу. Їли, пили, гуляли, поки й годі сказали. Тоді вже кожен знов пішов своєю дорогою, та й не знаю, коли вони зійдуться докупи, щоб отаке втнути.

Старий Бурко і вовк

У вівчарського ватага був пес Бурко, який багато літ йому вдень і вночі так добре стеріг вівці, що вовк і поткнутись не смів до кошари. Та що ж, як старий Бурко окривів і не мав жодного зуба.

— Старого пса хіба що на смітник! — сказав ватаг. — Нащо він мені отакий немічний.

Та взяв собі молодого песика, погладив та й пустив його в кошару.

Лежав старий Бурко на смітнику голодний, і жаль його брав на свою долю. Настала ніч. Молодий пес заліз собі в Буркову будку та й простягся на підстеленій костриці. Коли йде вовк. Старий Бурко спав чуйно й запримітив вовка. Хотів перескочити пліт, та ноги його не несли, бо був голодний.

От зажурився він та й ліг собі знову, а сам думає: «Як отак жити, нехай мене краще вовк із'їсть». Та й не гавкнув.

От іде вранці ватаг доїти овець, аж однієї немає. Тоді він собі й міркує: «Якби старий Бурко стеріг, то не дав би вовкові вівці».

Покликав його до себе, гарно погладив, добре нагодував. А старий Бурко тулився до його ніг і аж стрибав з радощів. Увечері не лежав він ні на смітни-

ку, ні в будці, а стеріг кошару, бо знав: куди вовк раз прийшов, туди прийде і вдруге.

Вовк і прийшов, бо вже не боявся.

Коли це Бурко заступив йому дорогу:

— А чого тобі тут треба?

— Ну, чого треба, вівці треба! — каже вовк.

— Іди, розбійнику, я тобі вівці не дам! — загарчав на нього Бурко.

— Та дай одну, нам на двох буде; однак твій хазяїн тебе не годує.

— З вовком знатися — лиха набратися, — відповів старий Бурко. — Вчора не нагодував мене хазяїн, то був я голодний і слабкий, от тобі й легко було вівцю вкрасти. А сьогодні мене добре нагодовано, знову я дужий і вівці не дам.

— Як не даси вівці, то виходь зо мною боротися! А знаєш, що то таке? — лякає Бурка вовк.

— Добре, добре, забаглося тобі боротися, то бійся за себе. Як відбуду свою службу біля овець, то одразу вранці вийду в ліс та й будемо боротися! Гарзд?

Вовк тільки забурчав на те й побіг у ліс поміч собі збирати, бо хотів зігнати злість на Буркові. От підмовив ведмедя й лисицю, щоб йому допомогли.

А Бурко вже добре знав вовчі звичаї, то й собі пішов у ліс не сам, а взяв з собою свиню й старого кота, давніх своїх приятелів. Хоч і сам він припадав на одну ногу, і ті вже не дуже молоді, зате всі були вірні побратими.

Як побачили їх ведмідь з лисицею, то так перелякалися, що й годі.

— Ой братики, — гукнув ведмідь, — бачите, як той перший усе нахиляється, — мабуть, камінці збирає, він нас поб'є ними!

А то Бурко на ногу припадав, а ведмедеві здалося, що він підбирає камінці.

— Ой-ой, а той другий шаблею рубає на всі боки, — скрикнула лисиця.

А то кіт махав собі хвостом, ідучи, а лисиці здавалося, що він шаблею махає.

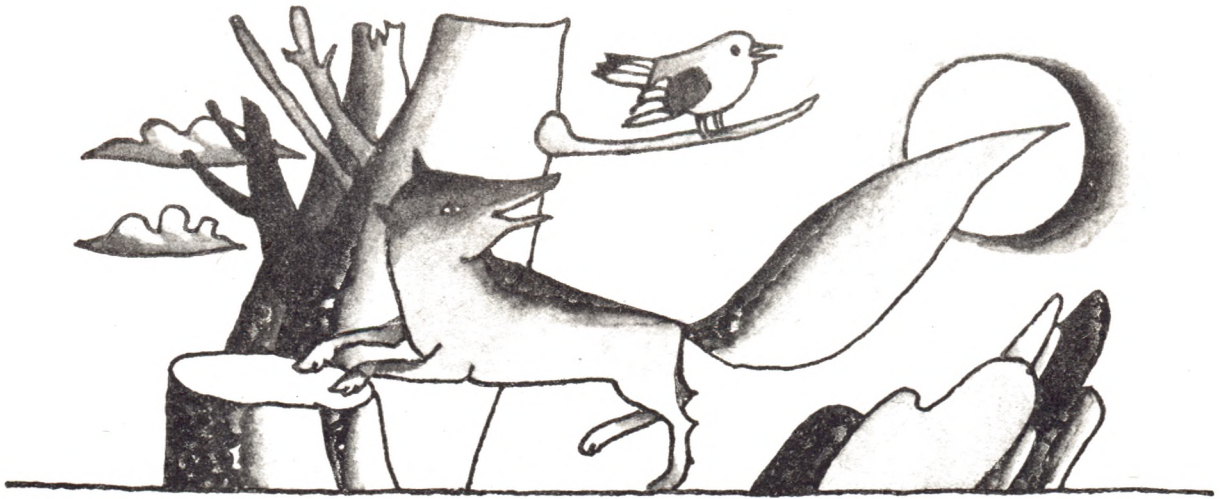
А як почули ще вони свиняче рохкання, то й зовсім полякалися. Ведмідь виліз на дерево, а лисиця заховалася в тернині.

А Бурко з приятелями підійшли до лісу. Кіт собі воркоче весело «врни-врни-врни». А лисиця подумала, що він каже «в терні, в терні» і зараз на неї скочить. Як вискочить же вона з тернини та — драла! Тут свиня як зарохкає під деревом «хррі-хррі». А ведмедеві почулося «вгорі, вгорі», — мовляв, знає, що він там, на дереві, та й хоче під ним коріння подрити, он як рие своїм піском. Ведмідь далі не барився, як скочить додолу та й погнав щодуху горами й долинами, аж загуло за ним. Зостався вовк сам, радий, що з шкурою втік.

А старий Бурко загавкав, аж луна лісом пішла, — радів, що побратими допомогли йому прогнати оту дику зграю далеко за гори.

З того часу було йому на кошарі добре аж довіку.

Лисичка та горобець

Лисичка — то хитра штука. Іде вона раз біля куща, аж бачить — сидить горобець на гілці. Вона стала під кущем та й каже:

— Друже милий, коли вітер дме тобі з лівого боку, під яке крило ти голову ховаєш?

Він їй одказує:

— Коли вітер дме мені з лівого боку, я ховаю голову під праве крило. Лисичка прикинулася, що не розуміє.

— Щось я мало з того второпала. Ану ж покажи мені, як ти це робиш. Горобець сховав голівку під крило, а лисиця хап його — та й з'їла.

Ведмідь і комар

Зустрілися якось ведмідь з комаром.

От ведмідь і каже:

— Ти, комаре, сідаєш на кожне створіння і кров п'єш. То скажи ж мені, чия кров найсолодша.

Комар йому:

— А певно, що людська.

Добре. От і вирушив ведмідь по людську кров. Коли зустрічає хлопця:

— Стій! Ти людина?

— Колись буду людиною! — згорда каже хлопець, а сам аж підскачив, начебто враз хотів на людину вирости.

— Ну й підсакуй собі, — буркнув ведмідь. — Яка мені користь з того, що ще тільки буде!

Та й пішов далі. Коли зустрічає старця:

— Стій! Ти людина?

— Та був колись людиною! — закашлявся старець та й зігнувся, щоб не видно його було.

— Ну й гнись! — буркнув ведмідь. — Яка мені користь з того, що колись було.

От він іде та й іде, аж стрічає гусара на коні:

— Стій! Хто ти?

— А людина з головою! — гримнув гусар і пришпорив коня.

От ведмідь за ним слідом. Ось-ось дожене. А гусар обернувся та ведмедя з маху палашем! Ведмедеві було не до жартів, то й показав гусарові п'яти. А гусар був не лінивий, зняв карабін з плеча та ще й пальнув по ньому.

От зустрілися ведмідь з комаром знову:

— Твоя правда, комарю, що людська кров найсолодша. Тільки мене більше до неї не занедиш.

— А чого? — сміється комар.

— А того, що з людиною кепські жарти. Я ще й не підступив до неї, а вона як висолопить на мене язик, та який великий, що й за сажень ним мене дістала, та ще такий гострий, що й до кісток пропекло. Я вже од неї й одстав, а вона як обернеться та як плюне на мене і, мабуть, що вогняною стрілою шпигонула мене в бік, бо я мало не вмер од болю; ще мені й досі свербить під шкурою.

А комар аж трясеться од сміху з дурного ведмедя. Як не лусне. Але він не лусне. Бо як йому луснути, коли на ньому зовсім нема м'яса. Отож через те він і кров із кожного створіння п'є.

Чи за добро слід добром платити

То йде раз молотник молотити й зустрічає вовка. А вовк йому й каже:

— Гей, куди ти йдеш?

— Та молотити.

— І мішок у тебе є? Сховай мене в мішок.

— А чого мені тебе в мішок ховати?

— Бо за мною мисливці женуться, хочуть мене вбити. Порятуй мене, то я тобі віддячу.

От молотник узяв його у мішок та й іде далі. А назустріч йому мисливці. Питаються:

— Чи ти не бачив вовка?

А він каже:

— Ні!

Мисливці й пішли собі.

Тоді молотник вовкові:

— Ну, вже вилазь, мисливці пішли.

Та й випустив його з мішка.

— Ну, як же ти мені тепер віддячиш? — питається.

— А ось як,— каже вовк,— із'їм тебе!

Молотник йому:

— Оце так? За добро мені злом платиш?

Вовк і каже:

— За добро ніхто добром не платить!

— Е-е, вовчику, постривай,— каже молотник.— Хай ось когось зустрінемо, що він на те нам скаже!

От іде кривий, беззубий пес.

Молотник його й питає:

— Песику, чи правда, що за добро нічого ждуть добра?

— А чого це ти мене про це питаєш? — каже пес.

— Бо я оцього вовка врятував од смерті. Гнались за ним мисливці, а я його в оцей мішок сховав. А оце випустив, то він каже, що з'їсть мене.

— А що ж,— каже пес,— так воно й є. Як був я молодий, стеріг господареві і маєток, і худобу. А тепер як несила моя злодіїв проганяти, то господар мене й вигнав. Еге ж, не жди за добро добра!

Вовк тоді до молотника:

— От бач, тепер я тебе з'їм!

— Е, ні,— каже молотник.— Ходімо далі, може, ще кого зустрінемо!

Аж іде старий, кривий кінь. Вони його й питають:

— Конику, скажи, чи за добро може сподіватись чоловік добра?

— Де там! — каже кінь.— Ніколи за добро добра не сподівайся!

— А чого? — питається молотник.

А кінь і каже:

— Бо як був я молодий, любив мене господар. Тоді бігав я в кареті. А як постарів, мусив тягти воза і навіть молотарку. Зламала мені машина ногу, то хазяїн мене й вигнав. Тепер шукаю собі смерті!

От вовк і знов каже молотникові:

— Бач, нічого за добро ждати добра! І кінь сказав те саме. Отепер я таки тебе з'їм.

— Е, ні,— каже молотник.— Ходімо, може, ще кого зустрінемо. Що він нам скаже.

Коли йде лисичка. Молотник до неї:

— Лисичко, скажи, чи за добро чоловік може коли діждатись добра?

— А чого ти мене про це питаєш? — лисичка йому.

— Того,— каже молотник,— що йшов я з мішком молотити, а вовка хо-

тілі вбити мисливці. Він мене дуже просив сховати його в оцей мішок, щоб мисливці не вбили. Казав, що за те мені добром віддячить. А як пройшли мисливці, випустив я його з мішка, а він хоче мене з'їсти. Ото я його й питаю, чи сміє він за добро платити злом.

Тут лисичка й каже, що вона не вірить, щоб вовк міг залізти в цей мішок. Мовляв, нехай молотник наставить мішка, а вовк хай туди влізе. От вовк зараз-таки й упхався в мішок.

— Слухай, молотнику, — каже тоді лисичка, — зав'яжи оцього мішка, поклади на землю, візьми ціпа та й молоти, — чи посиплеться з нього добро?

Молотник так і зробив. А лисичка й каже:

— Отак-то воно на світі! Не тільки людина, а й вовк мусить за добро добром платити!

Ото якби той молотник не зустрів лисички, мабуть би, вовк його й зі світу звів!

Міхурець-пухирець і його товариші

Міхурець-пухирець був сирота. Дома не мав він уже нікого й нічого. От і подався в мандри добрих собі товаришів шукати.

Іде та й іде — мандрує. Аж підбігає до нього миша й каже:

— Доброго тобі здоров'я, міхурець-пухирець, візьми-но й мене з собою!

— А ти хто?

— Я мишка-шкряботушка.

— Ну, ходи!

Ідуть та йдуть міхурець-пухирець з мишкою-шкряботушкою, мандрують. Аж зустрічає їх жабка:

— Доброго вам здоров'я! Ой, ви удвох, а я досі сама в світі, візьміть і мене з собою!

— А хто ж ти?

— Я жабка-скрекотушка.

— Ну, ходи!

Ідуть та йдуть міхурець-пухирець, мишка-шкряботушка й жабка-скреко-тушка. Аж зустрічає їх вуж:

— Доброго вам здоров'я! Візьміть і мене з собою!

— А хто ж ти?

— Я вуж по траві шмиг!

— Ну, ходи!

Ідуть та йдуть міхурець-пухирець, мишка-шкряботушка, жабка-скреко-тушка й вуж по траві шмиг. Зустрічає їх заєць:

— Доброго вам здоров'я! Візьміть і мене з собою!

— А хто ж ти?

— Я заєць по лісі стриб!

— Ну, ходи!

Ідуть та йдуть міхурець-пухирець, мишка-шкряботушка, жабка-скреко-тушка, вуж по траві шмиг і заєць по лісі стриб. Аж зустрічає їх лисиця:

— Доброго вам здоров'я! Візьміть і мене з собою!

— А хто ж ти?

— Я лисичка-сестричка!

— Ну, ходи!

Йдуть та йдуть міхурець-пухирець, мишка-шкряботушка, жабка-скреко-тушка, вуж по траві шмиг, заєць по лісі стриб і лисичка-сестричка. Аж зустрічає їх вовк:

— Доброго вам здоров'я! Візьміть і мене з собою!

— А хто ж ти?

— Я вовк лісовий сурмач!

— Ну, ходи!

Ідуть та йдуть міхурець-пухирець, мишка-шкряботушка, жабка-скреко-тушка, вуж по траві шмиг, заєць по лісі стриб, лисичка-сестричка і вовк лісовий сурмач. Аж зустрічає їх ведмідь:

— Доброго вам здоров'я! Візьміть і мене з собою!

— А хто ж ти?

— Я ведмідь морський ревун!

— Ну, ходи!

От мандрують собі та й мандрують міхурець-пухирець, мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, вуж по траві шмиг, заєць по лісі стриб, лисичка-сестричка, вовк лісовий сурмач і ведмідь морський ревун. Приходять на галявину до однієї хатки, де Баба Яга саме весілля готувала.

— Гей,— кажуть,— ану ж покажім, що ми за молодці!

Поставали рядочком надворі, а міхурець-пухирець, як завжди, попереду. Як надувся ж він та засвистів, а мишка-шкряботушка як запищала, жабка-

скрекотушка як заскрекотала, вуж по траві шмиг як зашипів, заєць по лісі стриб як застрибав і ніжками зачеберяв, лисичка-сестричка як затягла-заспівала, вовк лісовий сурмач як засурмив, ведмідь морський ревун як заревів! Далеко ліс луною озвався, а в хатці всі затрусилась — що це воно за музики завітали до них на весілля? Тут міхурець-пухирець хотів ще краще себе показати, надувся ще раз і — трісь-трісь! — так і луснув! А ті в хаті так перелякались того тріску, що кинулись хто куди. А Баба Яга як уледіла, що весільні розбігаються, то й сама попереду всіх чкурнула.

А любе-миле мандроване товариство зайшло в хату, посідало за накриті столи, їло й пило досчочу. А щоб весілля було справжнє, поставили ведмедя за старшого, вовк узяв собі лисицю за дружину і справили весілля на славу.

Вовк з лисицею живуть і досі, коли не померли.

Чарівник

Жив собі чоловік і мав єдиного сина. Та був він старий і такий бідний, що й не міг того сина до розуму довести. От якось зажурився над своєю долею та й каже синові:

— Бачиш, мій сину, я вже старий, робити на тебе не здужаю, старцювати сором іти, а надбаного в нас нема нічого. Ти вже підріс, нівроку, мушу тебе кудись між люди повести та в службу віддати.

— Добре, тату, — відказує син, — я вже й сам про це думав. Одведіть мене кудись, а там уже я служитиму справно.

От узяв старий кочергу, ситечко та останній шматок хліба — все, що вони мали, — та й вибрались шукати службу. Ідуть та й ідуть горами-лісами, аж бачать — сидить на скелі чорний чоловік, читає книги. А був то чарівник. Та вони про це не знали.

Поклонилися йому:

— Добридень вам!

— І вам добрий день! — відказує чарівник. — Куди це ви, діду, йдете?

— Та йду синові службу шукати, — чи ви б його не взяли?

— Чом не взяти? Мені якраз челядника треба. Нехай до мене стає. Він у мене, може, дечого й навчиться. А що дасте за науку?

— Ой, що я дам, як нема чого й самим у рот укинути?

— Тоді знаєте що? Ваш син буде у мене сім років. Через сім років приходьте, і, як пізнаєте його, буде ваш, а як ні, то зостанеться в мене довіку.

— Та добре вже, — каже батько, — чи так, то й так.

А сам думає собі: «І щоб то воно було, щоб я вже свого сина через сім років не пізнав?»

Та й покинув його в чарівника, а сам подався додому.

Чарівник же ну випитувати хлопця, чи вміє він читати. Той і знав літери трохи, та боявся, щоб йому те на шкоду не пішло, коли признається. То й сказав, що не вміє, бо де б це він міг навчитись.

— Ну, як не вмієш, то ти мій. Дам я тобі одну роботу.

Та й завів його спочатку до кімнати, де самі щітки були, тоді до другої, де були самі книги, а далі до третьої — порожньої, але з дверима ще в якусь кімнату.

— Отут ти й житимеш, — каже. — Більше в тебе роботи ніякої не буде — от тільки тими щітками книги чистити та обмітати. А як знудьгуєшся, то ось тобі прутик, постукаєш ним тричі у ті зачинені двері — зараз же прийдуть твої однолітки, можеш з ними досхочу погратися; як схочеш їсти, стукнеш один раз — і зараз тобі принесуть. Тепер же я піду на сім літ у дорогу, а ти тут шануйся, щоб я, коли повернуся, тебе похвалив!

От чарівник пішов собі, а хлопець залишився в його домі сам як палець. Погано йому, правда, не було, бо як тільки стукне раз у двері — де й не візьмуться на столі всякі ласощі, тричі постукає — набіжить хлопців з виграшками ціла купа. Та все те набридло — тільки й знай, що книги обмітати. От він розгортає одну книжку та й починає читати. Читає й читає, скільки він їх там уже перечитав, але навчився з тих книг чаклувати.

Через сім років вертається чарівник додому, побачив, що всюди лад, та й хвалить хлопця.

А що ж бідолашний батько дома робить? Перебивається, як може, та все тільки й думає, як би то скоріш сина побачити.

— Уже, — каже, — він там такий і такий, а може, й більший, — до його однолітків рівняв, — а може, там його на казна-кого обернули?

Через сім літ узяв він кочергу й ситечко та й пішов до того лісу.

Іде лісом, уже й недалечко від чарівника, коли біжить йому напроти хлопець, добре вбраний.

— Диви, — каже собі батько, — оце такий уже, мабуть, і мій син, тільки він не був так гарно вбраний.

А то таки його син був. От підбігає він ближче й каже:

— Ну, тату, чи ви б мене пізнали?

— Хе, трохи таки впізнав,— придивляється батько.— Та ти ж і вигнався!

— Це ще нічого,— каже син. — Але як прийдете до чарівника — інакше пізнавати мене доведеться. Він покаже вам на даху табун голубів. То ви гарненько придивляйтесь, я між ними в третьому ряду сидітиму і трохи для вас крильця опущу, то ви й пізнаєте.

Сказав і побіг назад.

Старий батько повеселів та й іде собі далі. Коли приходить до чарівника.

— Ну,— каже,— прийшов я по сина.

— Авжеж,— відказує чарівник,— сім літ минуло. Що ж, як пізнаєш, то забирай свого сина,— і показав йому табун голубів на даху,— а коли за першим разом не пізнаєш, зостанеться він у мене.

Сперся старий батько на кочергу та й придивляється до тих голубів. Коли бачить — у третьому ряду один крильця опустив.

— Ото,— показує старий кочергою,— у третьому ряду мій син, той, що крильця опустив!

— Угадав-таки! — насупився чарівник.

От батько хотів забрати сина, а чарівник ну хитрувати: мовляв, нащо ж йому замість сина голуб? А щоб його знов на хлопця обернути — на це часу треба. Нехай, мовляв, старий ще потерпить який час. З тим і пішов батько, а сина залишив.

Та чарівникові й цього мало. Він своє гадає. А хлопець своє.

Пішов одного разу чарівник до якоїсь там роботи. А хлопцеві того тільки й треба було, зібрав чарівницькі книжки та й гайда — утік до свого батька.

— То ти таки визволився! — батько йому.

— Сам визволився ще й книги чарівницькі забрав,— каже син.

— Аби тільки не довелось тобі дорого за тее одбувати!

— Не бійтесь! Я вже більший чарівник, як він. Але знаєте що, тату? Отак з голими руками трудно нам прожити. Мусимо якось із злиднів вибитися. Обернусь я на бичка, а ви ведіть мене продавати. Тільки не оддавайте дешевше як за сто золотих. А як продасте, то зніміть із мене налигача, заберіть собі, то я й додому повернуся.

Як він сказав, так і сталося. Продав батько бичка за сто золотих, налигача забрав собі. То син був раніше дома, як батько.

От уже ті сто золотих вийшли. Син і каже:

— Ой тату, знов у нас нема нічого. Обернусь я тепер на вола, тільки не продавайте мене дешевше, як за сто талярів. А як продасте, знову налигача зніміть, то я прийду додому.

І вдруге все обійшлося добре. Син був раніше дома, як батько.

На третій раз обернувся він на гарного коня й наказав батькові, щоб той не віддавав його дешевше як за сто дукатів і щоб не забув, крий боже, здійснити з нього вуздечку.

От приходять батько з конем на ярмарок, а тому коневі нема на всьому ярмаркові рівні. Зараз насунуло купувальників, усі торгуються, а сто дукатів ніхто не дає. Аж приходять туди багатий якийсь пан, а то був сам чарівник.

— Діду,— каже,— що за цього коня просите?

— Коли по правді, то менше як за сто дукатів не віддам нікому.

— І нітрохи не спустите?

— Ні, пане, аністілечки.

— Ну, коли так, я давно доброго коня шукаю, то й візьму.

Та й висипав перед ним купу дукатів.

Поки старий збирав гроші та роздивлявся, чи не фальшиві, чарівник сів на коня, ухопив його за вуздечку та й був такий.

«Ага, попався! — думає собі. — Ось я тебе навчу, як не в своє ремесло лізти».

Та ще дужче пришпорив, аж поки в другому селі став коло кузні. Там прив'язав коня до стовпа, а сам до коваля зайшов.

— Ковалю,— каже,— викуй-но підкови, по центнеру кожну, та будемо їх гарячі оцьому коневі прибивати.

Та й кинувся ковалеві помагати, щоб швидше було. А тим часом позбігалися до кузні хлопці — на коня та на пана подивитися. От один підійшов ближенько до коня, а той йому шепоче:

— Хлопче, голубе, зніми з мене вуздечку!

Хлопець так і зробив. Кінь зараз же обернувся на голуба та й полетів собі. Як побачив це чарівник, обернувся на яструба та й гайда за ним. Летять вони, летять, ось-ось яструб наздожене голуба...

А був там один королівський сад. І походжала в тому садку сумна королівна. Журилася вона, що батько її, король, тяжко нездужає і не знайдеться такий, хто б його вилікував. Коли бачить — іде гарний парубок. (То ж був чарівників учень.) І став просить той парубок, щоб королівна його як перстень наділа на палець.

Королівні хлопець той сподобався, вона й погодилася. От він обернувся на гарний золотий перстень, вона й надягла його на палець.

А тут король оголосив, що хто його вилікує, за того й дочку свою віддасть. Багато було лікарів, які хотіли б за це діло взятися, та жоден із них так і не наважився короля лікувати.

Ось третього дня вранці приходять до палацу якийсь чоловік і каже, що він вилікує короля. А то був чарівник. Вилікував він-таки короля і зажадав з ко-

ролівною обмінятися перснями, на знак того, що він її в короля заслужив,— вона піде за нього заміж. Довго королівна відмагалася, мовляв, так і так, навіть персня такого на обмін нема.

Та чарівник добре знав про той перстень, що в неї. От і каже:

— А ви мені дайте з мізинчика!

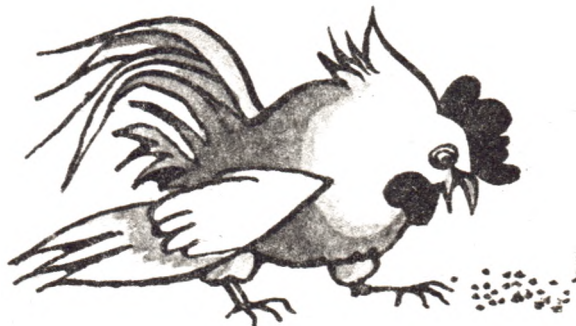
Король суворо наказав, щоб перснями вони обмінялися.

Та як тільки королівна перстень зняла, він упав додолу й розсипався на просо. Як побачив це чарівник, враз обернувся на півня і став те просо клювати. Наче все поклював, та тільки одна просина в шпарку закотилася, і ніяк не міг він її видзьобати. То обернувся на мишу, думав — так її дістане. А просина перетворилася на kota, кинулася на мишу — миша й не пискнула. От і по чарівникові.

А перед королем та королівною став гарний парубок і вибачається, що мусив отак їх потурбувати. Король тільки дивується, а тоді попросив усе розповісти.

— Ну,— каже,— як ти такий майстер і моїй дочці подобаєшся, віддаю її за тебе.

Одружився хлопець з королівною та й батька старого до себе забрав. А після смерті короля сам став на королівство. Та й досі живе, коли не помер.

Вернигуб

Була собі одна жінка. От народила вона сина. І мати й батько не могли намилуватися тим великим і дужим дитям. І сусіди й знайомі приходили подивитись, а згодом, як чутки розлетілися по світу, прибували люди з інших країн хоч поглянути на того хлопця. Бо ніхто не пам'ятає, щоб де яка жінка ще коли таку дитину привела.

От стали думати, як хлопця назвати. Радилися так і сяк, а не могли домовитись.

Тоді повитуха й каже:

— Це дитя небувале, дайте йому й небувале ім'я.

— Ваша правда, бабусю,— каже батько.— Назвемо його Вернидубом.

Так і зробили.

Хлопець що не день, то все дужчав. Батько з матір'ю не знали з дива, що й робити, коли синок на третьому році став виривати ялини завтовшки з ногу. На сьомому вже й за буки брався. А чотирнадцяти років він таку велику силу мав, що найбільші буки й дуби, як хисткі коноплини, з землі висмикував і по вісімдесят зразу на плечах додому носив. Коли ж минуло йому сімнадцять,

не міг більше парубок дома сидіти, бо не мав роботи по собі та й світу хотів побачити. От він і каже батькам:

— Послухайте, тату й мамо! Ви добре знаєте: хто на печі сидить, тому ні про що говорить. Хотів би я побачити, як люди живуть. Піду в світ. Не бійтеся, я вас не забуду й на старість догляну.

Батьки погодились, бо ніколи не йшли проти його волі.

— Іди, сину,— каже батько,— та шануйся і не чини людям лиха!

Попрощався Вернидуб з батьком та матір'ю і пішов собі в світ. Іде та й іде, аж бачить — чоловік гори верне й з одного місця на друге переставляє. От узяв він одну гору та й поставив Вернидубові на дорозі, щоб той не пройшов.

— Прийми мені цю гору з дороги,— каже йому Вернидуб.

— Такого я ні для кого ще не робив,— відповідає Вернигора,— та прийму, як ти за мене дужчий.

— Нумо боротися,— каже Вернидуб.

Взялись вони в ручки, і Вернидуб кинув Вернигору об землю.

Та й не посердились, а потоваришували. Вернигора прибрав з дороги ту гору, й пішли вони далі разом.

Ідуть та й ідуть, аж дивляться — чоловік залізо в руках місить, а з дороги поступиться не хоче.

— Зійди з дороги! — каже йому Вернидуб.

— Абикому я не сходжу,— одказує Місизалізо,— хіба як котрийсь із вас за мене дужчий.

— Нумо боротися! — каже Вернидуб.

Узялись вони боротись. Вернидуб так кинув Місизалізом об землю, що той ледве за годину встав.

Тоді зібралися і йдуть далі вже втрьох. Коли бачать — валка возів із залізом на крутім узвозі у глині застряла й ані руш. Візники ж коло возів тих бідкаються, не знають, що їм робити.

— Чого це ви стали? — питає їх Вернидуб.

— Та нехай йому абищо,— каже один.— Залізо веземо, та, бачите, у глині застряли. Аж тридцять восьмеро коней запрягли, а й з місця не зрушимо. Помогли б нам, як ви дужі.

— Добре,— каже Вернидуб,— це можна, як дасте заліза, скільки котрийсь із нас піднесе.

— Ой,— кажуть ті,— беріть хоч скільки усі троє піднесете, тільки пособіть нам з цієї глини вибратися, бо ми тут і пропадемо!

— Ну, то випрягайте ж коней! — каже Вернидуб.

Зачепив він воза мізинцем за дишло і завиграшки витяг на гору. Так і другого, й третього, і усю решту...

— Ой лишенько, що ж це таке? — кажуть господарі й дивуються з Вернидуба, що таку роботу він мигцем зробив.

— А тепер давайте-но, що обіцяли, — каже Вернидуб, — а ти, Вернигоро, покажи лиш свою силу.

Вернигора позбирав усе залізо з тих возів собі на плечі й ще кричав, що мало. Хотів і вози, і коней, і людей, і все забрати. Але Вернидуб не дав.

— Вгамуйся, — каже, — буде з нас і самого заліза.

— Хлопці, — гукає тоді Місизалізо, — знаєте що? Я з цього заліза три ціпи зроблю, та й підемо молотити.

— Ге? Ну то добре, — каже Вернидуб, сідає з Вернигорою на колоду та й дивиться, що робить Місизалізо.

А той місить, місить залізо, як тісто, викачує і в'яже з нього ціпи. За якусь там хвилину уже й три ціпи готові, кожен більш як на півтори тисячі пудів.

От приходять побратими до одного пана. У того пшениці — скирти стоять, а молотників немає. Заходять вони до нього та й питають, чи не треба йому молотити.

— Якби вас, — каже пан, — та була хоч із сотня, то оце б і почали, а коли троє, переводити добро не дам.

— Овва! — каже Вернидуб. — Коли ми вам до завтрашнього вечора оці скирти не помолотимо, робіть з нами, що знаєте.

— А що ж вам платити? — питає пан.

— Та хто його знає, — каже Вернигора, — хіба як дасте, скільки піднесемо, то згодні.

Пан пристав на те, бо думав, що вони й пуда не піднесуть.

От ледве розвиднилось, хлопці взяли ціпи й стали молотити, та не снопами, а скиртами. За якусь там годину все й скінчили.

— Хлопці! — каже Вернигора. — Перелопатити намолочене нема чим, то давайте провіємо.

Дмухнули — і полетіла полова на всі боки, розлетілася, а зерно, чисте, як золото, зосталося на землі. Пан гнівається, що всю полову йому роздмухали, а Вернидуб і каже:

— Не журіться. Чого вам на поле її вивозити? Оця шкода на користь вам пішла. Що з тієї полови? Зате ж ось пшениці — готуйте засіки.

— Вони давно готові, — каже пан, — а де мішки на ваш заробіток?

— Ви позичте нам. А ми повернемо.

— На позички в мене мішків нема.

— Ну, коли так — то все зерно до вашої комори позносимо.

От вони те збіжжя зсипали в комору, вікна й двері позабивали, а тоді Вернигора схопив комору, взяв її на плечі, та й пішли собі.

Пан тільки очі витріщив — що воно робиться? Шкода йому було, та що мав казати: сам обіцяв — скільки піднесуть, те й їхнє. Думав, думав — що тут діять? Мав він прелютото бугая в повітці. От і звелів, щоб його на тих молотників випустили, нехай їх поколе. Хлопці, раді та веселі, йдуть собі дорогою. Та Вернидуб знав, що це так собі не минеться. Трохи пройшли, от він і каже Місизалізові:

— Ану, братику, оглянься, чи ти нічого не бачиш?

— Е,— каже,— бачу. На нас лютого бугая випустили. Тікаймо мерщій!

— Тікайте, як вам так хочеться,— каже Вернидуб.— А я його тут почекаю.

Ті обидва пішли собі далі. А Вернидуб стоїть, жде бугая. Як вискочив бугай — та просто на Вернидуба! Той як ухопив його за роги, підняв та й кинув об землю так, що бугай і стих одразу. Узяв тоді Вернидуб його на плечі, наздогнав своїх та й поклав Вернигорі на ту комору.

Так і пішли вони далі.

Пан дивився згори, з свого замку, що воно діється, та як побачив, що Вернидуб бугая убив, зараз же звелів дикого вепра на них випустити, який роздирав усіх на ходу.

Вернидуб ізнов звелів Місизалізові оглянутися, чи нічого там не бачить.

— Чом не бачу,— каже той,— дикий вепр за нами біжить, аж піниться з люті.

— Ну, ви йдіть, а я його тут почекаю.

От вепр добігає — і просто на Вернидуба страшенні ікла наставив. А Вернидуб як ухопить його — той і дух спустив.

Догнав своїх Вернидуб та й вепра поклав Вернигорі на комору. Отак і йдуть собі далі. Тут уже пан розгнівався, що й не сказати! Сів він із челядниками на вози та за молотниками, що аж закуріло,— сподівався, що все одбере. Хлопці бачать, що робиться, от Вернидуб і каже:

— Ну, братики, не хочу я їм зла. Ви йдіть собі далі, а я знаю, що зроблю.

От заходять вони в ліс. Вернидуб узяв навивертав найбільших дубів і загородив ними дорогу, так щоб пан із своїми челядниками далі не поїхав.

Настав тоді побратимам спокій.

Занесли вони частину заробленого Вернидубовим батькам, другу — Місизалізовим, а третю — Вернигориним.

— Тепер, хлопці,— каже Вернидуб,— треба нам іти далі в світ. Ти, Місизалізе, зроби мені з оцих цівів топір, якого ще ніхто в світі не мав.

Коли топір був готовий, Вернидуб підкинув його вгору і підставив спину. Топір упав і переломився об спину надвоє.

— Е,— каже,— це не годиться. Заміси крутіше.

От Місизалізо став, замісив йому ще крутіше. Вернидуб знов підкинув топір догори, і він цього разу уже не переломився об його спину.

— Ну, добре,— каже,— ходімо.

Ідуть вони та й ідуть, приходять до якогось міста. Воно все в чорне сукно повите. Заходять до шинку, попоїли, підкріпились, а тоді й питають, що тут доброго чувати?

— Ой, нічого доброго,— шинкар їм.— Наше місто у превеликій жалобі, а найбільше сумує король. Цими днями пропали усі його три доньки. Ходили вони щодня утрюх купатися, а це пішли та хтозна-де й ділися. Люди кажуть, що на свої очі бачили, як троє зміїв прибігли й украли їх. Де королівни тепер, ніхто й не знає, тільки нібито їх усіх трюх ті змії в одну нору затагли й спустилися під землю. Наш король з горя не знає, що й робити. Він пообіцяв будь-яку з них віддати за того, хто знайде й порятує його дочок.

— Коли оце й усе лихо,— каже Вернидуб,— то йому можна зарадити. Біжи до короля й скажи, що ми втрюх визволимо його дочок, як дотримає він свого слова.

Зараз же побіг шинкар чимдуж до короля.

— Найясніший королю,— каже,— приніс я вам добру звістку, ось тільки послухайте.

— Та яку б там добру звістку приніс ти в моєму горі?

— А таку: до мого шинку зайшли троє подорожніх та й питаються, що тут чувати і чого місто в чорне повите. Я їм усе розповів. А один мені й каже: коли, мовляв, у нас оце тільки й лиха, то йому можна зарадити, визволять вони королівен, як дотримаєте свого слова і за кожного з них віддасте свою дочку.

Король дуже зрадів і зараз же звелів привести тих трюх чужинців до себе. Наші троє хлопців сміло стали перед королем, і їм знову розповіли все, що та як сталося.

— Ну, найясніший королю,— каже тоді Вернидуб,— ця робота якраз для нас. Звелить приготувати дванадцять волів, дванадцять кілограмів каші і дванадцять печей хліба та ще конопель і льону на мотузок — а там покладайтесь на нас і на долю, ми все зробимо.

— Усе, що захочете, дам,— каже король.

На другий день усе вже було готове.

Пішли побратими. Приходять на луки, де, кажуть, пропали королівни. Аж бачать хатку, мовби для них приготовлену. Там і поселилися.

— Тут нам буде добре,— каже Вернидуб.— Як двоє підуть нору шукати, третій дома їсти варитиме й мотуз сукатиме.

Першого дня лишився дома Вернигора, а Місизалізо з Вернидубом пішли в ліс нору шукати. Вернигора взявся мерщій до роботи. Наносив дров, розпа-

лив, наставив казан із водою, узяв пшона та м'яса з цілого вола і вкинув у казан, хай собі вариться. А сам сукає мотуз та дивиться, щоб не збігло. От уже зварилась каша, і він мав її одставити. Коли це хтось гукає з комина:

— А що ти робиш у моїй хаті?

Глянув Вернигора вгору — аж то Лікотьборода: чоловік на п'ядь, а борода на лікоть. Злякався трохи Вернигора, але сміливо йому відповідає:

— Кашу варю.

— Вариш то вариш, а їсти не будеш.

— Ти не будеш! А їстиме Вернидуб з товаришами, — та й хотів одставити кашу.

А Лікотьборода знову:

— Вариш кашу, вариш, а їсти не будеш.

— Ти не будеш! А їстиме Вернидуб з товаришами, — каже Вернигора та й одставив кашу.

А тут знову Лікотьборода:

— Вариш кашу, вариш, а вже зварив?

— Зварив, а тобі що?

— То я її гарячою у тебе на спині з'їм.

Тут Лікотьборода спустився з комина, притиснув бідолашного Вернигора до землі, висипав гарячу кашу йому на спину і всю поїв. Тоді шугнув собі вгору і щез у комині.

А Вернигора насилу встав. «Що, — думає, — робити?» Аби не осоромитися перед побратимами, наносив він води, нарубав м'яса, насипав пшона та й став варити і чекати товариство. Аж приходять вони увечері та зараз до нього:

— Ну що, зварив?

— Та зварив, зварив, тільки одставте собі самі.

— А ти?

— Я слабий, не їстиму.

Ті одставили, покуштували — а каша недоварена, м'ясо сире.

— Чого ж ти недоварив? — питає Вернидуб. — І мотуза не зсукав?

— Ти ж бачиш, нездужаю, — стогне Вернигора, але не каже, що до чого.

— То сьогодні всі день згайнували; і ми нори не знайшли. Завтра Місизалізо буде дома, а ми підемо шукати.

Другого дня Вернидуб і Вернигора обнишпорили по всіх куточках, по всіх усядах, та нічого не знайшли. А Місизалізо варить кашу та й варить і мотуза сукає та сукає. От уже каша доварилася, що вимішати її та й одставляти можна. Коли це Лікотьборода з комина:

— Вариш ти кашу, вариш, а їсти не будеш.

— Ти не будеш! А їстимуть її мої побратими, — відповідає Місизалізо.

А Лікотьборода знову:

— Вариш кашу, вариш. А їсти не будеш.

— Ти не будеш. А їстиме її Вернидуб з товаришами.

А за третім разом відставив Місизалізо казана, а Лікотьборода знову:

— Вариш кашу, вариш, а вже зварив?

— Зварив, а тобі що?

— Тепер я її гарячу у тебе на спині з'їм! — Та й спустився із комина вниз.

Притиснув бідолашного Місизаліза до землі, висипав кашу з казана йому на спину, поглитав усе та й щез.

«А щоб тобі добра не було»,— подумав собі Місизалізо і насилу звівся. Заходився знов носити дрова, воду і варити кашу вдруге.

Увечері приходять голодні товариші додому й сідають до каші. А каша недоварена, м'ясо сире...

— Чого ж це ти недоварив? — питає Вернидуб. — Та й мотуза недосукав?

— Ох, зробив би я все,— каже Місизалізо,— та занедужав трохи, аж чогось робота не береться.

— Отак,— Вернидуб йому,— і ми сьогодні нори не знайшли. Завтра підете ви вдвох у ліс, а я зостанусь дома.

На третій день ті двоє зібралися до лісу і їсти взяли, бо боялися, що на голодний харч додому прийдуть. Вернидуб хутенько наносив дров і води, порубав вола й поставив кашу. А поки там варилося, то він мотуза на три тисячі сажнів зсукав. От підходить він кашу одставити, а тут Лікотьборода з комина:

— А що це ти пореєшся в моїй хаті? Чи не кашу вариш?

— Авжеж, кашу. Та вже вона й зварилася, щоб ти знав. Злазь лиш сюди, чого тобі треба від моєї каші?

Лікотьборода спустився з комина, щоб і в цього на спині кашу з'їсти. Та Вернидуб міцно схопив Лікотьбороду за бороду. Йому ще вчора здалося, що тут непевне коїться, то й задалегідь знайшов собі дубову колоду і надколов її трохи. От притягнув Лікотьбороду до тієї колоди, защемив йому бороду й пальці та й ну його частувати. Став Лікотьборода проситися, як тільки вмів, щоб пустив його Вернидуб, він більше, мовляв, не буде. А Вернидуб його чистить та гукає, щоб оддав той свою бороду, то пустить, бо здогадався, що в тій бороді вся його сила. Лікотьборода довго випрошувавсь, обіцяв, що й нору покаже, ту, що шукають вони. Вернидуб так розгнівався!

— Ну, дивись, добром не хочеш, буде злом. Побачимо, чи ти швидше втомишся тримати свою бороду, чи я тебе бити.

Бачить Лікотьборода, що нема ради, та й пустив бороду з рук, а Вернидуб витяг її з колоди й сховав у кишеню, тоді пустив Лікотьбороду й каже йому:

— А бач? Якби був послухав мене зразу, не дійшло б до бійки.

Як побачив Лікотьборода, що вільний він,— ноги на плечі та навітки, що аж курява знялася. Прибіг прямісінько насеред луки, відсунув там якийсь камінь і щез під ним. А Вернидуб усе те добре бачив. Йому цього тільки й треба було.

Увечері приходять ті двоє голодні додому. Навмисне пізенько, щоб не їсти недовареної каші.

— Ну що, знайшли нору? — привітав їх Вернидуб.

— Де там! — одказують.— А ти кашу зварив?

— Зварив, ходіть їсти!

— Та нехай добре увариться й вичахне,— каже Місизалізо.

Хотіли, бач, узяти Вернидуба на глузи.

— А ви,— каже,— покуштуйте, може, якраз до смаку вам буде.

Куштують ті, а каша холодна. Догадалися вони, що до чого. Та й прикро їм стало: у них спини припечені, а у Вернидуба ні. А не сказали нічого, тільки зирнулися і все зрозуміли. А коли став їм Вернидуб розповідати, як він Лікотьбороду в колоді защемив, ще й бороду його показав їм, і похвалився, що вже не треба шукати, нора тут, посеред луки,— ті ще гірше на нього розгнівались, хоча й знаку не подали.

От уранці подались вони насеред луки, одсунули камінь, бачать — нора. Добре, а кому ж туди спуститись? Згодився Місизалізо. Обв'язався мотузком, стали вони його спускати у ту нору. Не спустили ще й на добрих двадцять сажнів, як став він кричати і за мотуз смикати, щоб витягали. Вони й витягли.

— А що там, братику?

— Ой, темно, як уночі, та ще звідусюди стали на мене жаби плигати й гади шипіти, замалим не з'їли.

— Ну, коли нема з тебе пуття,— каже Вернигора,— піду я.

От стали його спускати. Ледве на сотню сажнів спустили, а він уже так за мотуз смиче, аж мало не перервав. Мусили і цього витягати.

— Ой,— каже, коли виліз,— що жаби та гади, то ще півбідиди! А тільки чад і полум'я завалує, трохи не пропав я.

— Немає, бачу, з вас пуття,— каже Вернидуб.— Тепер же мене спускайте. Та глядіть від нори ані руш. Вартуйте тут. І мотуза не витягайте, поки я тричі добре не смикну.

От узяв він свій топір, обв'язався мотузом і летить та й летить униз. Аж ось прилітає в підземний світ. Прилетів, та не знає, що й чинити, бо там пільма така, що хоч в око стрель. Коли це хтось обіззався:

— Віддавай мою бороду!

— Еге,— каже Вернидуб,— то це ти, голубе! Віддам я тобі бороду, та спершу до найстаршої королівни мене заведи.

Лікотьборода зрадив, що віддасть Вернидуб йому бороду, і повів його пеклом. А там же так темно та порожньо! Коли трохи згодом заблищало десь оддалік світло.

— Ну,— каже Лікотьборода,— іди на те світло, там і є найстарша королева, а мені віддавай бороду!

— Е, ще не віддам. Побудь-но тут. Як прийду, то скажу, що робити.

От Лікотьборода жде, а Вернидуб іде та йде на те світло. Довго йшов. Коли це бачить — стоїть мідний замок, увесь так і сяє, а сам на сорочій лапці крутиться, що й не зайти до нього. Та Вернидуб тупнув раз ногою — і став замок. В покоях сиділа найстарша королева — вишивала. Як увійшов Вернидуб, вона страх перелякалася, що людину побачила.

— Чоловіче,— каже йому,— де ти тут узявся? Сюди ж ніколи ні пташка, ні комашка не залітала.

— А я прийшов визволяти вас.

— Ой, як тобі мене визволити, коли маю я за чоловіка змія з шістьма головами! Як він тебе тут застане — полум'ям дмухне, спече тебе і з'їсть.

— Та не з'їсть, я топір маю.

— Ну, коли ти наважився з ним боротись, то на тобі оце питво, випий куваль — одразу подужчаєш. Та ховайся за двері, мого чоловіка зараз нема дома, пішов за три милі бджоли оглянути.

Коли це гуп серед двору кам'яна гирлига, мало не на сорок пудів. То змії її наперед шпурнув додому, повертаючись од бджіл. Вернидуб вийшов надвір, ухопив гирлигу та й кинув на дев'ять миль назад. Змії і догадався, що якогось гостя удома застане, вернув по гирлигу й узлився, що мусить додому на плечах її нести. От приходить додому, лютий, вогонь так і б'є з усіх пащек, обнюхав усі кутки та як зареве:

— Фу, жінко, людським духом тхне! Хто тут, я його з'їм!

— Та хто б це тут де взявся? Тут одвіку людська нога не ступала!

— Не балакай, веди його сюди, бо тебе з'їм!

Коли Вернидуб з-за дверей та й став перед ним сміло.

— Ось я,— каже,— чого ти від мене хочеш?

— Гм,— задумався змії, побачивши перед собою Вернидуба з топіром.— Це ти мою гирлигу назад від дому закинув?

— Я! Прийшов боротися з тобою.

— Ну, побачимо, що з того вийде. Та спершу годиться підкріпитись, а тоді підемо на мій тік. Жінко, а дай нам чогось попоїсти.

Королева встала, принесла їм свинцевого хліба й дерев'яного ножа та й поклала на стіл.

Змії подав хлібину Вернидубові.

— Мені,— каже Вернидуб,— твого хліба не треба, а як ти такий голодний, то їж сам та набирайся сили.

Змій одбатував собі шмат свинцевого хліба та й з'їв, мов за себе кинув.

— Ну, ти вже готовий? — питає Вернидуб.

— Уже,— каже змії,— ходімо на мій тік.

От вийшли вони на тік, а тік той не глиною битий, а свинцем залитий.

— Бери мене й, на скільки подужаєш, у свинець зажени,— каже змії.

Вернидубові не треба було двічі загадувати. Ухопив він змія та й загнав у той свинець по пояс. Змій вискочив із свинцю і загнав Вернидуба вище пояса. Вернидуб миттю вискочив і так ударив змієм, що тільки його шість голів із свинцю вистромились. А тоді схопив свій топір та всі голови й постинав.

Королівна не могла йому надякуватись, що од змія її визволив, і просилася, щоб їй мерщій тікати з цього пекла до її рідного батенька.

— Е, ні,— каже Вернидуб,— я ще маю твоїх сестер визволити. Отоді й повернемось до твого батька. А тим часом перебудеш ти в доброму сховку. Забери, що маєш, що можеш узяти з цього замку.

Хоч як вона умовляла, щоб далі не йшов, бо її сестри ще в страшніших зміїв, і він там загине, та все дарма. Узяла тоді вона з-над дверей мідний пруттик, хльоснула ним замок — і враз стало з нього таке гарне мідне яблучко. Вернидуб поклав його в кишеню, й пішли вони до нори.

Аж тут Лікотьборода:

— Віддавай мою бороду!

А Вернидуб:

— О, ще не час, проведи нас до нори, а там побачимо!

От Лікотьборода й провів їх любесенько аж до нори. Вернидуб обв'язав королівну мотузком, смикнув тричі — її й потягли нагору.

Далі мусив Лікотьборода одвести Вернидуба до середульшої королівни. Довго ішли вони поночі, аж поки вдалині блиснуло світло.

— Ото там живе середульша королівна,— каже Лікотьборода,— туди й іди.

— А ти ж чого не йдеш?

— Боюся. Віддай уже мені мою бороду, щоб там де не пропала.

— Мовчи, бо щоб не наврочив! Будь під боком,— коли треба, я тебе покличу.

От ідуть вони, а та дорога чимдалі стає ясніша. Аж ось дивляться — височить перед ними срібний замок і крутиться на сорочій лапці — ніяк зайти. Тупнув Вернидуб двічі ногою, замок і став, брама відчинилася. Увіходить — а там сидить біля вікна середульша королівна — вишиває. Як побачила людину, схопилася й кинулась назустріч.

— Де це ти,— каже,— тут узявся, чоловіче добрий? Вертайся мерщій, бо живий звідси не вийдеш.

— Не бійтеся, королівно,— каже Вернидуб.— Приніс я вам вітання від вашого батька й старшої сестри. Її я вже від змія визволив і вирядив на білий світ. Тепер і вам не довго отут гибіти.

Як почула ж вона, що шестиголового змія вже вбито й сестра її на волі, то так звеселіла! Запросила Вернидуба до кімнати й дала йому кухоль такого питва, щоб він випив та ще дужчий став. А сама так наказує, щоб він остерігався. Її чоловіка дев'ятиголового, коли той вернеться: пішов він за дев'ять миль до бджіл довідатися.

Коли це гуп гирлига кам'яна серед двору, мало не в шістдесят пудів!

— Ну,— мовила королівна,— оце вже мій чоловік зараз тут буде. Стережися, щоб він тебе не спік та не з'їв.

— Це ще,— каже Вернидуб,— побачимо! — І вийшов надвір.

Узяв він гирлигу, розмахнувся й на дванадцять миль назад її закинув. Змій думає — хто ж це йому гирлигу завернув? Забурчав, аж земля застугоніла, пішов узяв гирлигу на плечі та цілу дорогу лаявся, що мусить її на плечах нести додому. Приходить такий лютий: вже не пара — полум'я з пащек бухкає. Обнюхав він усі закутки та й заревів:

— Фу, людським духом тхне!

— Що це ти кажеш? — умовляє королівна.— Де б тут людина взялася? Сюди й горобець з білого світу не залетить!

— Фу, людським духом тхне! — удруге заревів змій.— Веди її сюди, хоч би там де вона була.

— Ось я! — вискочив Вернидуб з-за дверей.— То й що? — І поглянув йому сміло в очі.

— Ти диви який! — заревів змій, побачивши Вернидуба з топіром.— То це ти мою гирлигу назад закинув?

— Я,— каже Вернидуб,— як не віриш, нумо боротися.

— Нумо,— каже змій.— Та спершу наїмося. Жінко, а подай нам попоїсти. Королівна принесла й поклала на стіл залізну хлібину і свинцевий ніж.

— Ріж собі,— каже змій,— та набирайся сили, бо зі мною матимеш ти клопіт.

— Є в мене й так сили, що вже годі. А тобі як треба, то їж.

Змій гриз свій хліб, аж іскри сипалися і пропалювали землю. От Вернидубові набридло чекати.

— Чи ти,— питає,— вже наївся?

— Вже,— відповідає той.

— То ходімо боротися.

Вийшли на тік, що був не глиною битий, а залізом литий.

— Починай ти,— каже змії,— бо як я почну, то буде тобі гірше.

— Е, як ти такий сміливий, то починай ти. Не дбай про мене.

От змії ухопив Вернидуба і так кинув на тік, що той по груди вгруз. А Вернидуб як рвонувся, то більш половини току вирвав. Змії і злякався.

— Ну,— каже,— може, годі. Помиримось?

— Помиримось? — Вернидуб йому.— Еге, так і помиримось! Я ще покажу тобі, хто з нас насправді дужчий!

Та як ухопить змія — загнав його в тік, що лишень голови стирчать.

— Ну,— каже Вернидуб,— вилазь!

А змії і не поворухнеться. Ухопив тоді Вернидуб топір та всі голови й постинав.

Визволена королівна з радощів не знала, що робити. Вернидуб звелів їй мерщій зібратися та на білий світ рушати.

Взяла вона з-понад дверей срібний прутик, хльоснула ним замок, і вмить стало з нього срібне яблучко. Вернидуб поклав те яблучко в кишеню.

А Лікотьборода вже їх чекає. Провів обох аж туди, де з нори виходити, і вирядили королівну на білий світ.

А Вернигора з Місизалізом за першу королівну змагаються, чия вона буде. Коли ж друга прибула, то поділилися вони обидва між собою та й хотіли піти собі. А королівни як стали благати та вмовляти, що їм без третьої сестри хоч і до батька не вертай, ті погодились ще почекати.

А слухняний Лікотьборода повів Вернидуба до третього замку. Показав на замок, що здалеку у темряві сяяв, та й знову своєї:

— Оддай уже, Вернидубе, мою бороду!

— Цссс!..— каже той.— Скоро вже віддам.

Та й рушив до замку. Ніколи ще Вернидуб не бачив такої краси й таких розкошів. Від золота все сяяло! Та вертівся замок на сорочій лапці і не зупинявся. Тоді Вернидуб тупнув тричі ногою — замок так і став, і брама відчинилася.

Зайшов він.

А королівна вишивала, біля вікна сидячи, побачила його та й вибігла назустріч.

— Ой,— каже,— що ти собі, чоловіче, думаєш? Чого ти сюди прийшов? Тікай звідси мерщій! Бо мій чоловік — змії із дванадцятьма головами — всього на дванадцять миль відійшов, на бджоли поглянути. Як він тебе тут застане, буде тобі край. А вже ось-ось прийде!

— Та не журіться, королівно,— каже Вернидуб,— я вашого чоловіка не боюся.

І розповів про двох її старших сестер.

Уперше, скільки вона тут, ожило її серце, та тільки дуже їй за Вернидуба журно, бо її чоловік сильний був. Посадила вона гостя біля себе й принесла йому кухоль питва — як вип'є, то зараз же стане втричі дужчий. Ледве він допив, земля застугоніла й шибки забряжчали, — це вже змії од бджіл вертався, а щоб свою важелезну гирлигу не нести, то шпурнув її у двір. Вернидуб вискочив із замку, взяв гирлигу, розмахнувся добре й удвічі далі її назад кинув. Змії присягся, що провчить того, хто це зробив. Але ж вернувся по гирлигу, взяв її на плече й посунув додому. Прийшов лютий, зубами скрегоче, полум'я так і б'є з пашек. Вернидуба він ще здалеку почув.

— Фу, людським духом тхне! — заревів щосили.

— І хто б сюди наважився прийти, — втішає королівна, — коли тебе всі бояться!

— Не балакай! Тут є чоловік! Де він? — реве змії.

— Осьде я, — став перед ним Вернидуб із топором. — А хіба що?

— Та нічого, — каже змії. — А не боїшся мене?

— Чого б я тебе боявся? Я ж далі гирлигу кидаю, як ти.

— Ну, коли це ти кинув, молодець! Давай руку!

Потисли один одному руки. У Вернидуба аж пальці побіліли, а в змія кісточки захрущали. Змії аж загув од болю й дихнув на Вернидуба вогнем.

— Е, — каже, — я й не знав, що ти такий молодець! Та давай повечеряємо, тоді й поборемося, хто дужчий. Бо то був би сором, щоб одна твоя голова над моїми дванадцятьма верх узяла.

А сам аж кипить од злості. Королівна принесла сталевий хліб і залізного ножа. Змії і припрошує Вернидуба.

— Навіщо мені сталитися? — каже Вернидуб. — Мене мати за сімнадцять літ навіки насталила, та й на світі я вже у бувальцях побував. А по твоїх пальцях бачу, що ти ще не дуже бувалий. То стались!

Після вечері вийшли вони на сталевий тік боротись.

— Ой, — починає змії, — чи ж мені з тобою, такою мухою, битись? Ганьба мені й сором з тобою, дрібнотою, заходити! А ти, Гарфо, не гарцюй! (Гарфа — то зміїв кінь з дванадцятьма крилами.) А ти, пташе, не співай, поки я не звезу його зі світу.

Та зараз же схопив Вернидуба і загнав його по пояс у сталевий тік.

Вернидуб розгнівався, вискочив та як схопить змія — у того аж кості затріщали, — та як кине його в той сталевий тік, немов камінь у воду. Враз три голови й зомліли. А Вернидуб за топір і постинав тому всі голови. Тоді відпочив трохи та й пішов по красну королівну.

Вона зібралася хутенько. Узяла золотий прутик з-над дверей, хльоснула

ним замок, і стало з нього золоте яблучко. Оддала во́на його з прутиком Вернидубові, щоб повернув їй аж тоді, як вони заручаться. Та й пішли вони. Золоте яблучко їм дорогу світило, то Вернидуб і забув про Лікотьбороду. Коли вже доходили до нори, той озвався:

— Віддай мені мою бороду!

— Та на вже! — кинув її Вернидуб, а той так дременував, що тільки смуга лягла.

От Вернидуб прив'язав королівну до мотуза, тричі смикнув його — витягли її нагору.

Він і подумав собі: «Стривай лишень, побачимо, які в мене побратими!»

Спустили йому згори мотуз, прив'язав до нього Вернидуб превеликого каменя та й смикнув, щоб тягли нагору, а сам відступив набік та й жде, що буде. Ті двоє підтягли камінь трохи вище як до половини та й перерізали мотуз. Впав камінь додо́лу та такого гуркоту наробив — усе, що лише ноги мало, повітало на другий край підземного світу.

Ходить Вернидуб, блукає там попід землею, аж натрапив на живі створіння. А то були діти кнохти-птаха, яких гадюка хотіла у гнізді поїсти. Вернидуб ударив її топіром, то й було по ній. Аж тут прилітає кнохта-птах і до Вернидуба. А ті його діти стали за чужинця просити, що він, мовляв, їх од смерті врятував. Як почув це птах, зараз же Вернидуба пустив та й питає, якої той хоче нагороди за те, що дітей порятував.

— Ніякої,— каже Вернидуб,— аби тільки мене на білий світ виніс!

— Добре, так і буде. Тільки спершу піди до потоку, там вівці пасуться. Забий сто баранів, наклади їх у бочки, набери ще сто бочок води, усе те поставиш на мене, та й будемо вирушати. Як летітимемо та битиме в мене з дзьоба полум'я, то вкинеш мені барана і заллеш водою. Та гляди, коли хоч раз прогавиш, упадеш додо́лу і розіллешся смолою.

От Вернидуб забив сто баранів, наклав м'яса в бочки, узяв ще сто бочок води, усе поставив на птаха й полетіли. У птаха все било з дзьоба полум'я, та барани й вода встигали його загасити. Так і долетіли нагору.

От іде Вернидуб прямо до столиці. Вона тепер була вся повита в червоне сукно. Заходить він до шинку та й питає:

— А що тут у вас нового?

— Е, тепер у нас добрі новини,— каже шинкар,— знайшлися усі три королівни. То дві старші уже й заміж виходять за тих, що їх порятували. І наймолодша має женихів доволі, нібито наполовину вже комусь і обіцяна. Тільки ще не хоче йти до шлюбу, поки, мовляв, усім їм трьом не пошиють таких суконь, як десь там на другому світі носили. Ми вже й кравця шукаємо, щоб ті сукні пошити. Отоді буде весілля на все місто!

От Вернидуб і хвалиться в місті, що він кравецький підмайстер і що ті сукні пошиє.

Зараз же знайшлося по десять кравців на кожен його пальчик. І той, і той, усі його до себе запрошують підмайстром, бо за сукні ті великі гроші було обіцяно! Та Вернидуб вишукав найбіднішого майстра і до нього на роботу став. Попросив собі в нього кімнату та й узявся за ніч ті сукні пошити.

«Де вже там пошиєш,— думає собі кравець,— коли немає з чого!»

Та й давай у шпарку для ключа заглядати, що в тій кімнаті робиться. А Вернидуб витягнув з кишені шматок полотна й порізав на дрібнесенькі клаптики. Побачив це кравець, каже сам собі:

— Еге, нічого ти до ранку не пошиєш.— Та й пішов спати.

Коли всі поснули, Вернидуб вийшов надвір, вийняв з кишені мідне, срібне та золоте яблучка, прутиками їх похльоскав, і враз стало перед ним три замки. Узяв із них, що треба було, та й ліг собі спати до самісінького ранку.

А вранці приходять від короля, питаються, чи вже ті сукні готові.

— Уже,— каже,— та хай пришлють за них плату.

Принесли йому мірку дукатів, аби тільки швидше віддавав.

— Е, ні,— каже,— не віддам, поки самі королівни по сукні не прийдуть.

А дукати віддав майстрові, мовляв, тому вони потрібніші.

От прибігає найстарша королівна по сукню, а Вернидуб її — лась!

— Хіба ж на таку почвару я сукню шив?

Пішла королівна, а майстер до нього:

— Що ти собі думаєш? Та нас же обох уб'ють!

Та Вернидуб сказав йому, щоб нічого не боявся. А ту сукню вслід за королівною послав.

Приходить до нього середульша. Він і цю так само привітав: мовляв, на таку почвару він сукні не шиє. Майстер хотів його з дому вигнати, бо за своє життя дуже боявся, та Вернидуб показав срібну сукню, послав її вслід за королівною та й жде, що буде далі. Аж приходить наймолодша королівна, Вернидуб її поцілував. Майстер уже був кинувся його відіпхнути, та вона пізнала свого визволителя і обняла його.

Одяглась вона в золоте плаття, і пішли вони просто до шлюбу.

А після весілля все розкрилося. Король хотів був у тих двох відібрати своїх дочок, а самих покарати. Та Вернидуб заступився, мовляв, і вони заслужили. А тоді вийняв з кишені тих троє яблучок. Із золотого зробив у всіх перед очима золотий палац; срібне закинув на мильо від міста і там поставив срібний замок; а мідне кинув на дві милі — і там мідний замок став. Тоді поділились побратими замками, і кожний зі своєю королівною подався до свого, а Вернидуб над усіма порядкував.

Чорноволосий принц

Була собі одна велика країна. В усіх людей тієї країни волосся було руде, тільки в єдиного королівського сина чорне. По смерті батька мав він стати королем; але через те волосся піддані не могли його терпіти, і старий король заздалегідь боявся, що то буде з країною й сином, коли його всі отак ненавидять, та й став думати-гадати, чим би синові зарадити, і розпитував усіх, як би той чорний синів волос обернути на рудий. Один радив те, другий друге, третій казав так, четвертий інак; де яку мазь подобували, де яку олію, що тільки на світі була, і мастили, й терли, натирали, полоскали його нещасливу голову, аж у жар хлопця кидало. Але все даремно. Принц таки zostався, як і був, чорнявий. Побачивши, що все пішло марно, дали бідній принцовій голові спокій. Але старий король з дня на день гірш смутився й похмурнів, а син уже й на очі йому не смів потикатись. І так було дуже довго.

Коли це якось — хто б то міг подумати! — до королівського палацу долинула чутка, що там і там, у тому й тому місті уміють волосся перетворити на яке тільки захочеш; але хто схотів би того, мусить туди прийти й чимало там

пожити. Як дійшло це до короля, вирядив він туди сина на п'ять років, наказавши все чисто запам'ятати, що йому там будуть радити. От подався принц до того міста, а там хтозна-що йому робили. Одне слово, минуло п'ять років, послав батько по нього служника, а в принца, як і колись, волос чорний-чорнісінький, то він соромився й додому вертатися, а потім зважився, й пішли. Як уже чимало пройшли, принцові так схотілось пити. І спитав він служника, чи той не знає поблизу води.

— Та знаю,— каже служник,— ось-ось уже криниця, як не видно.

Незабаром дісталися до кринички. Але та криничка та була така глибока, що інакше не нап'єшся, хіба тільки як один за ноги другого триматиме і в неї опустить.

Тут поганець-служник намислив зле та й каже принцові:

— Стривайте, спершу я покуштую і скажу вам, яка вода. Тільки ж добре держіть мене!

Принц потримав слугу за ноги, і той напився всмак.

— Ой,— каже,— й добра.

Дійшла й до принца черга. Та коли він висів униз головою, той поганець закричав:

— Ну, тепер ти в моїх руках! Або загинеш, або присягнешся, що довіку будеш мені служником, а мене визнаєш за принца.

Що мав бідолашний принц робити? Заприсягся поганцеві і далі цілу дорогу й дома поводився, як служник. От прийшли до королівського палацу, батько й мати так зраділи, що син повернувся рудий волосом, а піддані мало на руках не носили фальшивого принца.

А в того поганця душа все була не на місці; ніяк не йшло йому з думки: ану ж якось розпізнають, хто він і що. От він знов пустився на хитрощі й прикинувся хворим. Король і королева стурбувалися: що з ним? Наскликали лікарів, давали йому всілякі ліки та всілякі зілля. А він, шельма, нічого не хотів у рот узяти, бо все те, мовляв, даремно. От якби послали його служника по воду до тієї кринички, про яку той добре знає; коли він, принц, тієї води нап'ється, йому полегшає. А ту криничку та ходив стерегти один змії; ну, подумав собі поганець, піде зі світу принц і не стоятиме мені на заваді. Хоч-не-хоч мусив бідолаха зараз-таки йти по воду. Він щасливо дійшов до кринички. А там став та й руки заломив:

— Ой боже, боже! Який я нещасний, безталанний!

І заплакав, аж сльози покапали в криничку. А змії саме сидів у криниці, от одна сльоза й упала у змієве сліпе око, і воно прозріло. Тоді спитав змії принца, чого він так бідкається.

— Ох, так і так,— жалівся принц,— не знаю, як води набрати.

— Та не плач,— озвався знову змії з кринички,— спусти сюди збанок, то я тобі наберу.

Принц спустив порожній збанок, а змії подав йому повний.

Отак і додому повернувся. А коли несправжній принц напився тієї води, то став на ноги, мов нічого й не було. Та незабаром знов прикинувся хворим і сказав, що одужає хіба тоді, як служник приведе йому із скляного замку Флоріану. Довелось принцові знов іти в дорогу. Та ще йому й наказали, щоб поспішав якомога і щоб без тієї панночки додому не вертався.

Ішов він, сердешний, ішов, а йдучи все думав, до чого це він дожився і що з ним далі буде. Коли бачить — аж іде через дорогу сила-силенна мурахів, та ще такою рівненькою гарною вервечкою, мов якийсь війсьکو. Він став і довго чекав, поки вони перейшли, бо шкода було їх топтати. Позаду всіх ішов великий мураш, з короною на голові. Він щиро подякував, що принц його підданих не скривдив, і сказав, що коли буде скрутно, хай тільки подумає про нього, мураша. Принц попросився з мурашами та й пішов собі своєю дорогою.

За якийсь час дістався до березового гаю, аж бачить — дві пташки попалися в сильце, так і б'ються крильцятами. Він підбіг, вийняв їх із сильця та й випустив на волю. Пташки весело защебетали й пообіцяли, що й вони йому колись у пригоді стануть.

От вийшов він з березового гаю, аж дивиться — потічок, а на березі б'ється в піску рибка з перловою коронкою на голові. Він її взяв і вкинув у воду.

Рибка хлюпнулася, а далі виткнула голівку в короні з води, подякувала йому щиро, що не дав їй загинути.

— Знай,— сказала,— я ще тобі в пригоді стану,— знов хлюпнулася й пірнула під воду.

Довго ще блукав принц манівцями, аж поки засяяв перед його очима скляний замок, і він піддав ходи, щоб дістатися туди завидна. Підійшов до брами, коли там стоїть Баба Яга з оголеним мечем на варті. Він їй чемно вклонився, вона ж на те привітання нічого, тільки стала його лаяти: чого це він сюди прийшов, та як наважився, та що вона зараз же йому голову зітне. Він, бідолаха, почав боронитись, кажучи, що сам ніколи б не прийшов сюди, але що там, мовляв, і там захворів один принц і сказав, що не одужає, поки не прийде Флоріана; ну, мене, мовляв, по неї й послали.

— Тоді інша річ,— одказує на те Баба Яга.— Виходить, ти ні в чому не винний! — І повела його до замку.

Дала вона йому добре повечеряти й показала, де спати. Принц усмак поїв, ліг спати й спав, як після маківки.

Рано приходять Баба Яга з мечем у руці та й каже:

— Синку, не ти перший хочеш Флоріану взяти. Багато вже тут було таких,

і я її всякому обіцяла, хто погодиться на роботу, що я загадаю. Але бачиш оцей меч? Всі склали під ним голови. То так я скажу й тобі: віддам Флоріану, віддам, як зробиш, що я загадаю. Та спершу добре подумай, бо як не зробиш, тут покладеш свою голову.

Принц бачить, що не жарти. Але що діяти? Без Флоріани йому й додому не вертайся. От він таки схотів спробувати щастя.

— Ну, добре, синку, добре,— покивала головою Баба Яга.— Берися ж до роботи.

Та й пішла до комори. Коли виносить мірку маку й мірку проса і все зсипала до купи.

— Оце,— каже,— щоб до одної мачинки повибирав до вечора.

Обернулася й пішла собі з мечем до брами.

— Ну й загадала ти мені,— каже сам до себе принц.— Чи хто чував про таку роботу!

І вже побоювався за свою голову. Але, на щастя, спав йому на думку той великий мураш з короною, тут спав на думку, а тут уже він і є, а за ним суне сила-силенна дрібних мурахів.

— Ну,— каже мурашиний король,— не бійся нічого, ми прийшли тобі на поміч. Ти тільки ходи по замку й подивляйся, а ми оце поперебираємо.

Не минуло й години, а в мурашів уже все було готове. Коли принц вернувся, їх немов водою змило, тільки лежала купа маку й купа проса. Як стало сонце заходити, пригналась Баба Яга з мечем у руці — так, наче вже по принцову голову, та як побачила дві гарно викладені купи, подобрішала й каже:

— Добре,— каже,— добре, бачу, що справився. Тепер повечеряй і спочинь. Бо, щоб ти знав, це ще не все, завтра буде тобі друга робота.

Сердешний принц собі думав, що вранці вже забере Флоріану. А як почув таке, то відхотілось йому вечеряти, й цілу ніч не стулив він очей та все крутився з боку на бік.

Як тільки сонце стало сходити, Баба Яга вже пригналася й поставила на на столі дві склянки.

— Ти,— каже,— набери мені в оці склянки живої й мертвої води, хоч по краплині. Та гляди, щоб до вечора був з нею тут, а то покладеш голову під меч.— Обернулася й пішла до брами вартувати.

Принц сушив собі голову над тим, що воно за жива й мертва вода та де і як її добути. Коли це чує, стукає хтось у вікно. Придивився, аж бачить там дві гарні пташки. Ті, що він із сильця визволив. От він мерщій відчинив вікно, а одна пташка й защебетала:

— Не бійся нічого, ми прийшли тобі на поміч і принесемо живої й мертвої води. Надвечір будемо вже тут.

Схопилися на крила й полетіли у далекий край.

Принц вийшов у садок і походжав там цілий день. Приходить, а пташки саме влетіли у вікно, зронили з дзьобів по краплині води, одна в одну, друга в другу склянку, та й кажуть:

— От і є тобі те, чого Баба Яга хотіла, а як вона питає, де ти взяв, скажеш, що мертва вода — то сльоза з ока повішеного сина, а жива — то сльоза батька, що плаче за ним.

Випурхнули пташки; аж прийшла Баба Яга, така сердита. Принц і показав їй живу й мертву воду й сказав, як пташки навчили. Баба Яга взяла склянки й похвалила принца, що добре справився. Але Флоріану ще таки не віддавала, бо мав він ще одну роботу їй зробити, вона її завтра загадає.

І знов принц майже не вечеряв і спав не спав, так його завтрашній день непокоїв.

Як стало сходити сонце, пригналась Баба Яга й схопила його за руку.

— Ходи,— каже,— зо мною!

Так вона його вела, поки прийшли на берег моря. Тут Баба Яга каже:

— У це море впав мій золотий перстень. Або ти його до вечора дістанеш, або будеш без голови.

Та й покинула його там, а сама пішла вартувати до брами.

Сумний і невеселий ходив принц сюди й туди понад берегом моря. І не знав, чи його на дно піти, чи що його й робити. Коли це щось скинулося, й він оглянувся. А то рибинка виткнула голівку з моря, і на ній засяяла перлова корона. Була це та сама рибинка, що він її з піску в море вкинув.

— Ну, не бійся нічого,— промовила вона.— Прийшла я тобі на поміч. Дістану тобі той перстень.

От загадала вона всім риbam, щоб перешукали ціле море. Шукали вони, шукали з ранку до полудня, з полудня до вечора, та ніде не знайшли персня. І принц, і риб'яча королева стали вже тривожитися. Коли одна таки знайшла і припливла до королеви. Там викинула персня на берег і попливла собі.

Принц дуже зрадів, узяв перстень і мерщій подався до Баби Яги.

— Ну, дістав? — закричала вона й підняла на нього руку з мечем.

— Ось він! — відповів принц і подав їй перстень.

— Твоє щастя,— забурчала стара,— твоє велике щастя! Ну, що я обіцяла, хай те й буде. Але ти ще тут переночуєш.

Принц усмак повечеряв і заснув міцним сном.

А Баба Яга не спала цілу ніч. Вона затопила в печі і пекла їм пиріг на дорогу. Рано-вранці збудила Флоріану. Та хутенько зібралася і взяла з собою склянки з живою й мертвою водою. Перед замком уже стояла прегарна карета, запряжена четвериком добрих коней. Флоріана з принцом сіли в неї

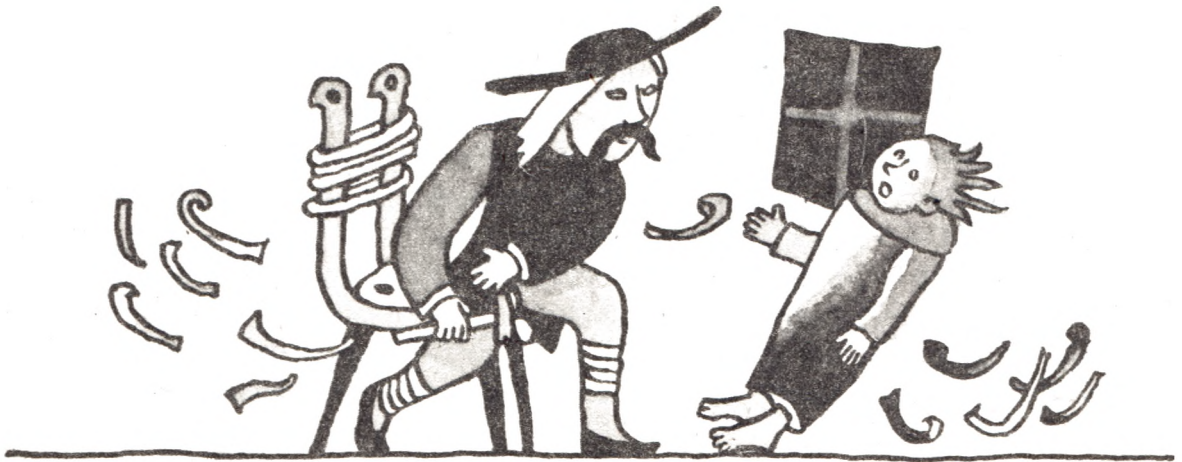
і щасливо доїхали до королівського палацу.

Як тільки поганець-служник уздрів красну панну, він умить одужав, а очі в нього так і грали. Але Флоріана раз поглянула на нього, а більше й бачити не хотіла, бо їй подобався лише її визволитель. Як помітив це фальшивий принц, то дуже розгнівався і, щоб якимось чином розкрились його хитрощі, покликав принца в сад та там його і вбив. Але йшла тудою Флоріана і, як побачила, що принц мертвий, бризнула йому у вічі живої води — і він враз ожив. Ще й до того його чорний волос раптом обернувся на рудий. Тоді їй принц і розказав усе спочатку, хто він є і як йому жилося.

Коли йде той поганець і хотів накинутися на королівського сина. Але Флоріана бризнула йому у вічі мертвої води — і його не стало.

Ой, яка ж тоді повсюди стала радість! Батьки обіймали свого дорогого сина і його гарну молоду. Справили весілля, і всі піддані раділи разом з ними.

Про Янка Полінка

Був собі один різьбяр із жінкою, і не було у них дітей. От жінка його й просить, нехай він хоч із дерева їй дитя виріже. Він і вирізьбив таку гарну дитинку та й приніс жінці додому. Вона стала дитя в колиці колихати й співати йому такої пісеньки:

*Люлі, синку, люлечки,
Зварю тобі юшечки,
Буду тебе колихати,
Буде тобі гарно спати.*

І враз — диво! — з поліна зробилася жива дитина. То її та пісенька живою поробила.

От уже тому хлоп'яті минуло дванадцять, закохався він у рибальство. Та й сказав батькові, щоб справив йому золотого човника. Попливе, бувало, Янко геть-геть у море на своєму човнику, наловить рибки, припливе й батькові дома допоможе. А матері сказав, як приносила йому обід, щоб його не кликала,

поки він плаває на воді. А був на тому морі змії та й запримітив хлопця. Взявся він скувати собі цимбали, щоб був такий голос, як у матері Янка Полінка. Ото раз озвався змії на тих цимбалах, а Янко подумав, що то його мати.

Змії гукає:

*Припливи, мій любчику,
Несу тобі юшечки,
Буду тебе колихати,
Буде тобі гарно спати.*

Приплив Янко, а змії спіймав його та й поніс до своєї господи. А в змія була жінка Оленка. От змії привів його до Оленки, загадав, щоб натопила добре піч, укинула туди Янка Полінка та й спекла.

А сам пішов собі.

От напалила вона піч.

— Янку Полінку, ходи сюди!

Той прийшов до печі, а вона йому:

— Сідай лиш на лопату!

А він каже, що не знає, як сідати, якби вона показала. Вона його й сюди й туди, і праворуч, і ліворуч, а він усе не навчиться, як йому на ту лопату сісти.

Та й знов каже:

— Покажи, як мені сісти!

Вона й сіла. А Янко Полінко як схопив лопату та Оленку в піч. А перед тим палацом, де жив змії, та стояв височенний дуб. Янко Полінко видерся на дуба, геть аж на вершечок.

Коли тут і змії прийшов.

Ворота були заперті, от змії став та й гукає:

— Оленко, Оленко, відчини!

Не обзивається Оленка. Змії подумав, що вона кудись пішла або заснула. Перескочив браму та й увійшов до палацу. Заглянув у піч, а далі вийшов до воріт і співає:

— Вжарилося, вшкварилося Полінкове м'ясо!

А Янко Полінко з дуба:

— Вжарилося, вшкварилося Оленчине м'ясо!

Змії почув. Коли дивиться — аж Янко на дубі. Він ну гризти зубами того дуба — не вгризе. Тоді пішов до коваля, щоб той скував йому залізні зуби.

І ото як став уже тими залізними зубами гризти, а дуб от-от упаде, Янко Полінко заплакав на дубі.

Коли саме летить над ним табун гусей, хіба з п'ятнадцятеро. Янко Полінко й просить:

*Гуси, гуси, гусоньки,
Візьміте на крилонька!
Понад полем, лісами
Понесіте до мами.
Є там їсти-пити,
Є в чім походити.*

— За нами другі летять, нехай тебе візьмуть!
Коли летить другий табун.
Янко й до них так само.
А другий табун йому одказує:
— За нами ще одна гуска летить, вона тебе візьме!
Він тоді й співає:

*Гуско, гуско, гусонько,
Візьми-бо на крилонька!
Понад полем, лісами
Та понеси до мами.
Є там їсти-пити,
Є в чім походити.*

А та гуска йому:
— Сідай мені на крила!
Та й понесла його до неньчиного двору.
От мати пече пироги та:
— Тобі, діду, один і мені один.
А Янко Полінко в дворі:
— А мені й нема?
Вони вже на нього тих пирогів і не ділили, бо думали, що його зміїв із'їв.
А він знову:
— А мені й нема?
Тоді вже мати вибігла з кухні:

*Ой синочку, любчику!
Варю ж тобі юшечку.
Я тебе й наколисалась,
За тобою й наридалась.*

А далі жили вони вже вкупі без пригоди.

Берона

В сімдесят сьомій країні, за червоним морем, за дубовою скелею, де світ дошками оббитий, щоб земля туди не сипалася, жив собі один король. А в того короля був сад, а в тому саду одне таке дерево, що кращого в цілому світі не було. Чи дерево родить які плоди, чи ще родитиме коли, того ніхто не знав. А дуже хотілося королю те знати. Аби хто прийшов чи приїхав, зараз король вів гостя до дерева подивитися, чи скоро і які плоди, на його думку, вродить дерево. Але того ні домашні, ні приїжджі ні сказати, ні вгадати не могли. От з усього королівства зібрав король садівників, ворожбитів і мудреців, щоб відгадали й повіли йому, коли і що те дерево родитиме. Насходилося садівників, мудреців і ворожбитів, придивлялись вони до дерева й так, і сьак, але ніхто нічого не вгадав. Тоді озвався один згорблений дідок і каже:

— Які плоди вродять на цьому дереві, ніхто з нас не знає, бо навряд чи де друге таке дерево ще є у світі, отож плодів його ніхто не бачив. Але я скажу вам, що чув про це дерево від одного діда малим хлоп'ям і про що досі нікому не хвалився. Ніби щоначі об одинадцятій годині воно розвивається, о чверть

на дванадцяті цвіте, за чверть до дванадцятої золотим плодом доспіває, а о дванадцятій хтось його обриває, тільки невідомо хто.

Король вислухав та й каже:

— О, то треба довідатись, чи так воно. Коли так, то врожай зберу я, дерево ж моє, в моїм саду росте. Тільки хто підстереже злодія?

— Я,— сказав найстарший королевич.

На тому й погодилися, що цієї ночі піде він дерево стерегти.

От настав вечір. Найстарший королевич вирядився в сад, узяв чимало вина, печені та й веселився собі там і позирав на дерево, що ж воно буде. Довго він так сидів, на дереві й листочок не шелеснув. Та ось вибило одинадцяті — й почало дерево пуп'янки викидати; б'є чверть — з пуп'янків стали червоні квітки; б'є половину — квітки змінились на малі блискучі ягоди; ягоди більшають на очах і ростуть, аж поки за чверть до дванадцятої вирости з них золоті яблука й засяяли, мов сонце. Королевич аж рота розкрив із дива, а як побачив золоті яблука, так і кинувся їх рвати. Та ледве ступив до дерева, коли як заблискало, загриміло, налетіли чорні хмари й линув дощ, обвіяв королевича сонний вітер, то він і заснув, та так, що більше нічого не бачив. Прокинувся аж уранці — а золотих яблук і того, хто їх під таку громовицю пообривав, нема й сліду.

Сумний, пішов він до батька й похвалився, як йому не пощастило.

— Ну, коли ти ні з чим прийшов,— каже середульший брат,— піду я підстережу, що там до дерева ходить. Я його спіймаю.

Король згодився. Як стало смеркатись, пішов середульший у садок. Певечеряв усмак вином та печенею й чекає. От як пробило одинадцяті, стало дерево пуп'янки викидати; пробило чверть — з пуп'янків став червоний цвіт; пробило половину — стали з цвіту блискучі ягідки, а ягідки почали на очах рости, аж поки за чверть до дванадцятої на всьому дереві засяяли гарні золоті яблука. Королевич не барився, мерщій кинувся до дерева яблука рвати:

Аж тут зірвалася навколо дерева зима така, що аж дзвенить, усе взялося льодом, ще й до того п'ятьма стала велика. Королевич що ступне, то й упаде. Коли повіяв сонний вітер, а він і заснув як убитий. А рано прокинувся — стоїть дерево дочиста обірване. Сором було королевичу й на очі батькові поткнутись, та що мав робити, мусив розповісти усе як було.

Король дивувався з того, але й гнів його взяв. Став він уже губити надію, що колись довідається, хто ж обриває золоті яблука і де їх діває. Коли ж приходить до нього найменший син,— а король його досі не часто й згадував, не любив той вихвалитись, як старші брати, і знався тільки з сопілкою, що дуже гарно на ній грав.

— Батьку, — каже, — дозвольте, й я піду стерегти дерево, може, мені більш од братів пощастить.

— Куди там тобі, коли й старші не встерегли, — одказує батько, — іди собі краще, не гніви мене.

А найменший таки не одступився, аж поки батько згодився.

От увечері взяв він свою сопілочку та й пішов у сад.

Став недалечко від дерева та й грає собі, аж луна йде. От б'є одинадцята — дерево викинуло пуп'янки, а він грає. Чверть на дванадцяту — пуп'янки розцвілися. Пів на дванадцяту — цвіт на малі лискучі ягоди змінився. Ягоди стали більшати, рости. А за чверть до дванадцятої засяяли по всьому дереві гарні золоті яблука, а він собі усе грає та дедалі краще.

Опівночі зашуміло, й прилетіли на яблуню дванадцяттеро білих голубів та й перекинулись гарними панночками, а найкраща між ними — їхня князівна.

Молодий королевич забув про сопілку й про золоті яблука забув та й задивився на ту небачену вроду.

А те золоте дівча рве собі золоті яблука. От як пообривало всі, то стало перед ним та й каже:

— Досі я сама золоті яблука обривала, а тепер тобі черга. Я рвала опівночі, а ти будеш ополудні.

— А хто ти і звідки? — спитав королевич.

— Я Берона з Чорного Міста, — відповіла вона й щезла.

Хлопець довго ще дивився їй услід, а далі на дерево, наче там її шукав, та її не було вже й сліду.

Аж ось схаменувся й подався додому. Угледівши батька, він на radoщах ще здалеку гукнув:

— Підстеріг, підстеріг і все вже знаю!

Батько дуже здивувався і зрадів, а сам і каже:

— Підстеріг, а де ж золоті яблука?

— Немає золотих яблук, але будуть. Ходила їх рвати опівночі гарна золота Берона з Чорного Міста. А тепер я їх рватиму щодня ополудні, так вона мені звеліла.

Батько поплескав сина по плечі, похвалив, що так добре справився, і вже заздалегідь утішився тими золотими яблуками.

От і став найменший королевич щоразу опівдні носити з садка золоті яблука. Тільки все гірш робився він сумний, та невеселий, та замислений, бо ніяк не йшла йому Берона з думки. Спершу, бувало, він радів, йдучи золоті яблука обривати, бо сподівався-таки побачити там Берону. От і став він проситися в світ.

Король довго не хотів його пускати, та нарешті таки мусив — думав, може, хлопець вернеться веселіший. От зібрався королевич у дорогу. Взяв з собою одного слугу, добре озброїлись обоє, взяли харчів, далі попрощався королевич з батьком і братами, сів на коня та й поїхав. Мандрували вони через гори, води й поля, переходили моря й країни, поки виходили весь широкий світ із краю в край, але про Чорне Місто й про Берону не було їм ні чутки, ні звістки. Уже й потомилися, й харчі в них вийшли, а вони все мандрували — може, думали, натраплять хоч на малий слід. Коли це приходять до якогось замку. А там жила чарівниця, й золота Берона то її дочка була: От вийшла чарівниця їм навпроти, ласкаво їх привітала та й питає, чого вони шукають.

— Прийшли ми, — одказує королевич, — спитати, чи не чували тут про Чорне Місто й золоту Берону.

— Чували, дітоньки, чували! — каже чарівниця. — Берона ходить щоразу опівдні в мій сад купатися, отам ви її й здобаєте, як схочете.

От опівдні подався молодий королевич у сад. Чарівниця ж покликала його слугу та й каже ласкаво, щоб і він туди пішов та щоб побачив золоту Берону швидше од свого господаря.

— Обдарую тебе за те,— каже. Та й дала йому сопілку: — Як побачиш Берону, то заграй, щоб твій господар одразу її знайшов.

От походжає собі королевич ~~садом~~, а слуга виглядає золоту Берону.

Як вибило дванадцятку, затріпотіло дванадцятю білих голубів над деревами, обернулись вони на дванадцять гарних панночок, а найкраща з них сяє, мов сонечко, між деревами,— золота Берона. Слуга задивився на ту красу й мало не забув, що йому стара наказала. Коли ж схаменувся та як заграє. Тут молодий королевич заснув як убитий. Золота Берона підійшла, подивилась на нього та й пішла.

Прокинувся королевич. Слуга йому й розказує, що вже золота Берона тут була. Він тоді напався на слугу: чом той його не розбудив. А тому й шкода королевича, та про сопілку мовчить, нічирк.

На другий день знов збирається королевич у сад. Чарівниця знов відкликала слугу, щось йому пошепотіла, ткнула щось йому в жменю й дала сопілку. Слуга вже добре знав, звідки Берона приходить, там і став.

Як тільки почулося голубине тріпотіння і здалека засяяло, слуга заграв на сопілці — і господар його знов міцно заснув. Берона прийшла до королевича, подивилася на нього сумно та й пішла. Як прокинувся ж королевич і почув, що знов Берона тут була, гнівався й на себе, що заснув, і на слугу, що його не збудив. Та що мав діяти? Як уже сталося. Тільки взяв він собі на думку, що на третій день не засне, хоч би там що було.

Назавтра, як став надходити полудень, пішов королевич у сад. Походжає сюди й туди та все собі очі протира, щоб, бува, не заснути, а хоч раз свою втіху побачити. Та тільки все дарма, бо стара знову підбила слугу. Ледве з'явилася між деревами золота Берона, слуга щодуху заграв, і королевич заснув так міцно — хоч на шматки його край. Золота Берона підійшла до королевича, глянула жалісно на нього й каже:

— Безневинна душе, ти спиш і не знаєш, хто тобі й твоєму щастю на заваді,— і впали перли замість сліз із її золотих очей.

Тоді вернулась, натрусилася з подругами цвіту й ним його обсипала. Ще раз зронилися перли з її золотих очей, і так промовила вона до слуги:

— Скажи своєму панові, щоб капелюха нижче почепив на цвях, тоді мене дістане.

Ще раз глянула на королевича та й щезла.

От він прокинувся й питається слугу, чи не було золотої Берони й де взялися коло нього квіти. А слуга йому все й розповів, як вона, плачучи, на нього ди-

вилася, як обсипала його цвітом і переказала, щоб він капелюха на один цвях нижче почепив, коли хоче її дістати. Королевич зажурився й тяжко задумався. Побачив тоді, що дарма він сюди прибився, то й пішов собі геть од чарівниці. А сам усе думав та гадав, до чого то Берона йому отаке переказала, та так і не розгадав. Аж раз у дорозі приснилося йому, що прийшла до нього золота Берона й так сказала:

— Поки буде при тобі оцей слуга, то не добудеш мене, бо він підмовлений і в усьому тобі шкодить.

Тоді вже потроху став він добирати, що йому робить. Та тільки як здумає, що має тому голову зітнути, то й схаменеться: як це так — ні за що ні про що людину вбити?

А слуга дедалі то все більш водить господаря за носа, щодень більше лиха завдає. Коли ж той дорікне, то цей так на нього й кинеється. Розпалило те королевича, схопив шаблюку та й зніс шельмі голову.

Пішов тоді королевич далі сам собі. От іде він старими лісами, глухими стежками, аж чує такий крик, що й ліси озиваються. Іде він на крик і приходить на моріг, а там троє чортів б'ються, аж вовна летить.

— Агов, чого це ви так б'єтесь? — гукнув королевич.

— За батьківську спадщину, — одказують. — Бач, за оцей кожух, за оці чоботи й оцього батога.

— Чи ви дурні за таке битися? — каже їм королевич.

— Хе, це, бач, такі речі, що, як одягнеш кожух, сам чорт тебе не побачить; як узувся в чоботи, то враз угору понесуть; а коли хльоснеш батогом, то миттю будеш там, де схочеш.

— О, то я вас зараз помирю, тільки підіть усі троє на оту гору, а кожуха, чоботи й батіг залиште тут! Я подам знак, і хто відтіля до мене перший прибіжить, тому все й буде.

Дурні чорти погодилися — і гайда на гору. А королевич мерщій одягся в кожух, узувся в чоботи, хльоснув батогом та й подумав собі, щоб враз опинитися перед Чорним Містом. Подумав — та й сам незчувся, як опинився перед брамою Чорного Міста.

Тут роззув чоботи, скинув кожуха, і вгледіла його одна з тих дівчат, що з золотою Бероною походжали. От та дівчина мерщій побігла й своїй господині сповістила, кого побачила. Берона їй не йняла віри, бо й гадки не мала, як би він сюди добрався. Та й послала другу поглянути, що там таке; прийшла й друга з тим самим. Послала третю — й та вернулася з такою ж звісткою. Тепер сама Берона рушила до брами.

Вийшла вона та як угледіла свого єдиного, так и посипалися на radoщах перли з її золотих очей.

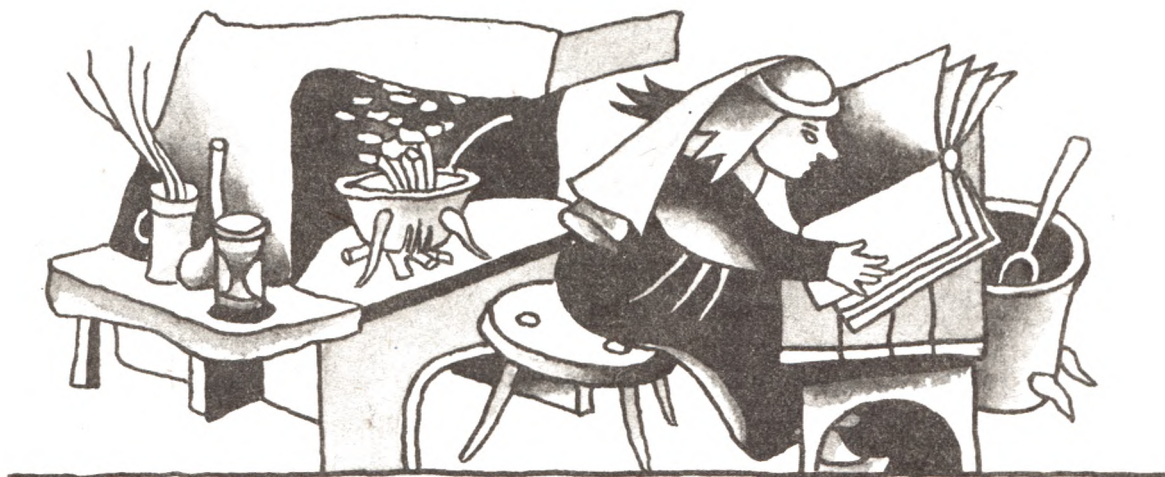
Коли наздогнали його ті троє чортів та й верещать:

— Оддай, що не твоє: кожуха, чоботи й батіг!

Королевич кинув їм те все, а ті похапали та й побігли собі.

Аж тепер привітався королевич із золотою Бєроною. Завела вона його зараз до палацу й показала усе своє королівство. А коли вже поводи́ла його всюди й нараділися обоє, то одразу й побралися. От став він королем, і жили вони разом щасливо і довго — хто його зна й скільки.

Чарівний ліхтар

Був собі один чаклун і мав багато книг. Читав він їх, читав і вичитав, що там і там є велика скеля, а в тій скелі сила всякого добра і чарівний ліхтар. Щоб усе те добути, треба послати все-редину хлопця-семилітка.

От і пішов чаклун такого хлопця шукати. Іде полем, коли бачить — пастушок овечок завертає. Підходить чаклун до нього й питається:

— Хлопче, скільки тобі років?

— Я добре й не знаю, та мама казала, що мені якраз сім років, сім місяців і сім тижнів.

— Е, то ти вже парубок! — каже чаклун. — А чи не пішов би ти зі мною пташенята дерти на оту он скелю? Там їх без ліку, тільки ж я не виберусь на неї.

Підмовою та обіцянками заманив хлопця далеко в ліс. Коли ось той схаменувся.

— Куди це ви мене, — каже, — ведете?

— Та йди, зараз на місці будемо.

Хлопець уже й не знав, як йому втрапити додому, тож і йшов, злякавшись, за чаклуном. Аж приходять до величезної скелі. Вона так і відчинилась.

— Слухай, хлопче! — каже чаклун. — Підеш ти в оцю печеру, знайдеш там багато скарбів, набереш собі скільки душа бажає, а мені хіба ліхтар принеси, що на іржавому цвяхові висить, — та й пхнув його всередину. — Гляди ж тільки, — наказує, — виходь, як гукатиму, бо зостанешся там навіки.

Хоч і як хлопцеві не хотілося у ту печеру, та йти мусив, бо чаклуна боявся. От іде він помацки в пільмі, аж бачить — вогник. І що далі йде, то пільма перед ним ніби розходиться і все довкола таке гарне: срібні дерева, срібна трава, квіти золоті, а на стежечках скрізь коштовні камінчики виграють. У хлопця аж очі розбіглися. Збирає він ті камінчики і в кишені, і в жмені та й грається ними.

Аж ось чаклун гукає до нього:

— Хлопче, виходь!

А хлопець не чує, грається собі. Коли це знову:

— Виходь уже!

Пастушок і цього разу чи не почув, чи повз вуха пустив. Чаклун і втретє гукає:

— Та виходь-бо!

Аж тут — гур-гур-гур! — мовби сто громів гримнуло — зачинилася скеля. Не можна було тепер ні вийти, ні увійти. Пастушок не оглянувся, грався та бігав собі розкішним палацом. Отак пролетіло аж сім років, а йому здавалось, що тільки сім годин минуло. От набрав ще тих камінців, щоб було чим дома гратися, та й рушає собі. Коли бачить на іржавому цвяхові старий ліхтар висить.

— Ходи, — каже, — й ти, старий ліхтаріку, зі мною, хоч буде чим у повітці присвітити, бо дома ніякого немає.

Та й хотів був вийти. Дійшов до тієї діри, де входив, — а печера зачинена, і така темрява всюди, що й самому себе не видно. Злякався він дуже й зі страху лише обмацував усе довкола. А той ліхтар і тернувся об хлопця та й озивається:

— Що звелите, господарю?

З переляку хлопець і сам не знав, як вимовив:

— Та що, мені аби оця скеля відчинилась.

Тільки сказав, а вона вже й відчинилась. А ледве він вийшов — гур-гур-гур! — і зачинилась. Чаклуна вже не було коло тієї скелі. Та й як би він міг сім років дождати!

От хлопець блукає тим лісом, аж зустрівся йому якийсь чоловік.

— Чоловіче добрий,— питається хлопець,— чи ви не знаєте, де мій батько, пастух, живе?

— Сину мій,— каже той,— пастух є в кожному селі. Хто ж його знає, котрий з них твій батько!

Так і пішов хлопець далі та й добився-таки аж до того місця, де овечок семилітком завертав. Звідти вже й додому втрапив. Батько його давно помер, зосталася сама згорьована мати і то ледве його пізнала, так він виріс. Розповів їй усе, що було, ліхтар закинув десь у куток, а сам вийняв з кишені камінчики та й підкидається.

Аж тут якийсь гендляр усе крутиться та крутиться коло пастушка.

— Сину,— каже,— продай мені тих камінчиків.

— А чому дасте?

— По чотири гроші,— каже той.

— То й беріть!

Гендляр скількись там заплатив, а хлопець і тому радий: роздобув, бач, трохи грошей. Прожили вони з матір'ю чималий час.

От знов якось вийшов хлопець з хати та й підкидається камінчиками. Дивиться — а гендляр уже тут. Хлопець узяв та жартома й заправив за пару камінчиків сто золотих, а гендляр одразу й заплатив. Наш парубок уже й запишався:

— Мамо,— каже,— я вже міг би женитися. Є в мене з чого хазяїнувати — сто золотих у кишені!

— То й шукай собі до пари! — каже мати.

Він і став шукати, але то він дівчині не до вподоби, то вона йому.

А час минав. Сто золотих і коштовні камінці помалу розійшлися, лишилися давні злидні та ще старий ліхтар у куточку.

— Ой мамо,— каже раз парубок,— я й забув про той ліхтар! Візьму лиш його почищу, то за нього ще більше вторгую.

Узяв ліхтаря та й ну його терти віхтем.

— Що звелите, найясніший володарю? — озивається ліхтар.

— Диви, ще й наспіхається! — розсердився хлопець та й закинув ліхтаря знову в куток.

Стоїть ліхтар, а парубка так до нього й тягне! Узяв він і вдруге його потер. І знову чує:

— Що звелите, найясніший володарю?

Схаменувся тепер хлопець. Каже:

— Та нічого, аби тільки трохи таких камінців, як у мене були.

Зараз же де не взялась перед ним купа золотих камінців.

— Ой мамо, мамо! Тепер уже я оженюсь, бо знов багатий став,— каже

парубок матері.— Візьміть трохи тих коштовних камінців, понесіть нашому королеві та й посватайте за мене його доньку.

От мати причепурилася, приходить до короля.

— Кланяється,— каже,— вам мій син і посилає дарунок — оці камінчики. Питає він, чи не оддали б ви за нього свою дочку.

Король аж розсердився, що така обідранка його дочку за свого сина сватає. А камінчики йому сподобалися.

— Добре,— каже,— коли твій син такий пан, то нехай прийде завтра сам по наречену.

Приходить мати додому та й розповідає синові про все. Син тоді потер ліхтар, а той озивається:

— Що звелите, найясніший володарю?

— До ранку щоб був мідний одяг, кінь і військо!

Уранці, ледве очі розплющив, усе було, як звелів. Сів він на мідного коня та й помчав разом з військом по наречену. От у гаю зустрівся він з королем, а той весь був у сріблі, і військо його теж було срібне. Як побачив король, що парубок у мідному, повернувся назад і на мову з ним не став.

— Чого б воно? — подумав собі пастух та й повернувся ні з чим додому. Вдома потер ліхтар і питає:

— Чого король і на мову зі мною не став?

— А того, найясніший володарю,— каже ліхтар,— що він у сріблі був, а ви в усьому мідному.

— Ну, коли так, щоб мені був на завтра срібний одяг, срібний кінь й військо!

Як загадав, так і було. Вранці сів на срібного коня й рушив до короля. Аж вийшов король йому назустріч — увесь у позолоченому, та побачив, що пастух у срібному, так зараз і вернув додому. Довелось і парубкові вертатися. От потер він удома ліхтар та й питає:

— Чого це й сьогодні король мене до себе не підпустив?

— Гм, бо не хоче своєї дочки оддати за біднішого від себе. Ось як уберешся в золото, тоді вона твоя.

— Ну то щоб мені до ранку було золоте вбрання, золотий кінь і військо!

Третього дня гай так і засяяв, коли зустрілися обое в золоті й на конях золотих. Але король мав тільки позолочене вбрання і військо, то й мусив цього разу поступитись перед пастухом і віддати йому дочку. Одпустив тоді пастух від себе своє військо золоте та й веде королівну по-простому до господи. Навіщо, мовляв, її дурити, коли дома однаково в непришну хату треба йти. От ідуть вони полем. Пастух:

— Оце, жінко, сюди мені їсти носитимеш, у горщику, а я буду вівці пасти.

Дома поклали королівну на соломі спати. Як заснула вона, пастух і потер ліхтар.

— Що звелите, найясніший володарю?

— Та що, проти королівського палацу постав такий замок, щоб на срібному ланцюжку в повітрі висів. І щоб там усе було, що треба, а жінку мою туди в шовкову постіль перенесеш.

Як він сказав, так і було. Королівна вранці тільки дивувалась, де це вона опинилася! Та прийшов чоловік і сказав, що тут над усім вона господиня. Так і зажили вони в добрі та злагоді.

А той чаклун знову вичитав із своїх книг, що пастушок здобув-таки чарівний ліхтар. Чаклуна завидки взяли, й довго він думав, як би той ліхтар собі забрати. От перебрався на гендляря та й ходить скуповує де що старе — на нове міняє. Заходить і до того замку — чи там не міняють старих ліхтарів на нові?

— А є якийсь старий ліхтар, уже давно валяється, — каже пастухова мати.

Узяла та й виміняла за нього новий. А як син прийшов додому, то ще й похвалилася йому:

— Ой сину, як мені сьогодні поталанило — за того старого ліхтаря, що в кутку валявся, я новий-новісінький виміняла!

— Отакої! Що ви, мамо, наробили? Що ж його тепер почати? — бідкався син, бо догадався, що вона чарівний ліхтар проміняла.

А чаклун тим часом потер ліхтар.

— Що звелите, не мій володарю? — озвався ліхтар.

— Віднеси отой замок із королівною над чорне море і почепи там на золотому цвяхові на срібнім ланцюзі!

Як звелів, так і було. Зостався пастух без замку й без дружини. Та ще й король розгнівався і хотів його звести зі світу. Пастух якось там упросився, що він і жінку знайде, й палац, хоч би де вони заділись.

Зібрався він та й пішов шукати. Іде лісом, приходить надвечір до якоїсь хатки. «Ото добре, — подумав собі, — хоч раз переночую по-людському та, може, й про жінку щось довідаюся».

Заходить до хатки, аж там порожньо. Тільки в куточку сидить навпочіпки маленька згорблена бабуся.

— Чого тобі треба? — питається.

— Та чого, — каже їй хлопець, — шукаю, де переночувати. А ще — може, де почую щось про те, де моя жінка й мій замок поділися.

— Про твій замок і про твою жінку, — баба йому, — я нічого не знаю, а от син мій Вітер, може, щось і знає, бо всі гори й ліси облітав, часто й столітні дерева спересердя вивертає, — заглядає в усі закутки. Але стережися його, синку, тікай, куди далі, бо як він тут тебе застане, то погубить.

— Та вже, паніматко, як буде, так буде. Тільки ви десь трохи мене приховайте, може, він і зглянеться наді мною.

— Гаразд. Коли вже ти хочеш. Та не знаю, чи воно тобі на добро вийде.

Взяла й заховала його в темному куточку. Аж приходить Вітер. Два дні без угаву віяв та дув, то й захотів відпочити.

— Фу, десь тут людина є, — загув ще в дверях, — кажіть лишень, де ви її сховали?

— Де б тут людина взялася? — втішає його стара. — Сам здоровий, знаєш, — ти як дмухнеш, то й черв'ячка з-під землі вигребеш, а то щоб людину не побачив, коли вона сюди добивалася!

— Е, не кажіть, он він у куточку! А йди лишень сюди, хлопче! Що ти тут шукаєш?

Виліз неборака з кутка та й став перед велетнем, наче мізинчик.

— Ой, — каже, — чого мені шукати, коли не поради в своїй скруті! Де б я

знайшов замок, що на золотому цвяшку на срібному ланцюжку в повітрі висить?

— Там, де я гуляв, його немає. А що наваживсь ти на таке велике діло, зглянуса я над тобою — проведу завтра до свого брата, що в пустелях віє. Там ти швидше знайдеш, що шукаєш.

От пастух виспався добре вночі, а вранці йому сам Вітер стежку показав з тих далеких лісів.

Вибрався парубок з лісу і прийшов у таку широку пустелю, що не видно їй було кінця-краю. Довго блукав він по тій пустелі, аж поки знову прибився до якоїсь хатки. Привітала його Пустельного Вітра мати, але ночувати не пускала, бо син її, що в пустелях віє-завиває, страшніший од першого і вже не зглянеться над ним. Насилу хлопець її впросив, заховала вона його в кутку, ще й прикрила фартухом.

Коли це надворі щось як засвистить, неначе триста чабанів одразу на пальцях засвистали. А то вже Пустельний Вітер доходив додому і ще здалеку кричав:

— Мамо! А подайте сюди з кутка оту комашину, дарма ви її накрили. Я ж його почув ще тоді, як він з лісу ступив до пустелі.

— Тільки не гнівайся, — втихомирює його стара. — Чоловік цей від твого брата йде і шукає в тебе поради.

— Ану ж подивлюсь на нього! — каже Вітер, і пастух уже трохи сміливіше вийшов до цього ведетня. Розповів йому про своє горе, та й Пустельний Вітер нічого про замок не знав. Тільки порадив, щоб ішов до їхнього третього брата, що морем гуляє.

От уранці показав йому Пустельний Вітер, куди йти, а сам швиденько майнув собі в інший бік повівати, щоб, бува, не зобидити чоловіка, розгулявшись. А той пішов собі прямо-прямісінько. Надвечір приходять до якоїсь хатки на морському березі. Тут його Морського Вітра мати зустріла спокійно, бо її син хоч був і найстрашніший з трьох, але то лише поки на морі літав. Коли ж настав час іти спати, він враз стихав і вертався додому спокійний ще й радів, як міг дати кому пораду. Отож, побачивши пастуха, Морський Вітер із ним гарно привітався й сказав, щоб той усе розповів.

— Гм, — сказав Морський Вітер, коли вислухав усе, — та ти не так свій замок шукаєш, як той чарівний ліхтар, про який ще нічого мені не сказав. Тож знай, твій замок тут над морем висить і твоя жінка в ньому, а чаклун її неволить, щоб вийшла за нього заміж. І твій чарівний ліхтар у нього. Та й не знаю, чи здобудеш ти його. Як не допоможе тобі сам ліхтар, то тоді нема ради. Ось підеш ти понад морем. Трапиться тобі криничка, біля неї чаклун забавлявся, коли сюди йшов. Заглянеш у неї — може, буде тобі якийсь знак.

Подякував пастух за пораду та й пішов уранці криничку шукати.

От іде він понад морем, аж дивиться — дівчина танцює. Розігнався він її спіймати, а вона плюсь! — і шелеснула в криничку. Він хотів її перехопити, сягнув рукою в криницю — марно. Та коли витягнув руку, побачив на пальці гарну золоту обручку. Торкнув її, а вона озвалась:

— Ой, забувся ти про свій ліхтар, а прийшов чаклун, купив його й тепер усюди носить при собі. Я, щоб ти знав, лише маленька лусочка від того ліхтаря.

Пастух так зрадів і каже:

— Люба моя обручко, де ж ти тут узялася?

— Та, бачиш, ліхтар не хоче служити чаклунові, а ще й досі тобі завжди помагає. Ішов якимось той чаклун повз цю криничку і нагнувся напитися. А ліхтар на шиї в нього висів та й стукнувся об цямрину. Я й відскочила малою скалочкою і впала в криничку. Довго мене чаклун шукав, та знайти не міг. А тепер ти не бійся, я тобі до ліхтаря добутись поможу. Ти тільки покрути мене і побажай у чаклуновім замку опинитись.

Пастух так і зробив. І зараз же опинився перед замком.

А там чаклунів садівник саме троянди садить. Пастух і набився йому в учні. Той радо його прийняв. От пробував уже тут хлопець кілька тижнів, і ніхто його не пізнав. Аж ось зацвіла перша троянда на тій грядці, що він доглядав. Хлопець і заніс її пані. Уперше, відколи в чаклуна була, всміхнулася вона на ту троянду, але не пізнала пастуха. Згодом він і другу приніс, і на ту всміхнулася. А на третій раз спитала його, хто ж він.

— То ти, серце, не пізнаєш мене? Я ж твій чоловік!

Аж тепер вона придивилась до нього й так уже зраділа!

— Ой, де ж ти тут узявся? — дивується.

Він розповів їй усе, як було. А чаклун саме на лови пішов, то вони й порадилися, як їм ліхтаря добути, що чаклун завжди на шиї носить.

От вертається чаклун додому, а вона прикинулася недужою і звеліла собі купіль наготувати. Чаклун зараз же про все потурбувався. Вона викупалась, ще кращою стала та й каже йому, щоб і він скупався. Як скупався ж він, то так міцно заснув, а ліхтар таки на шиї висить на шнурку. От вона потихеньку підкралась, перерізала шнурок, взяла ліхтар і віддала своєму чоловікові. Той зараз же потер його.

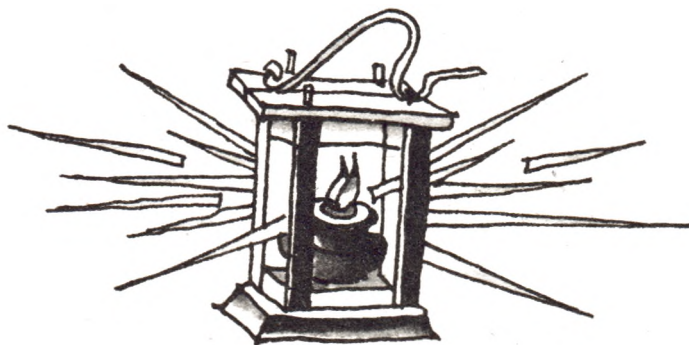
— Ой, давно вже ми не бачилися, найясніший володарю! Що звелите?

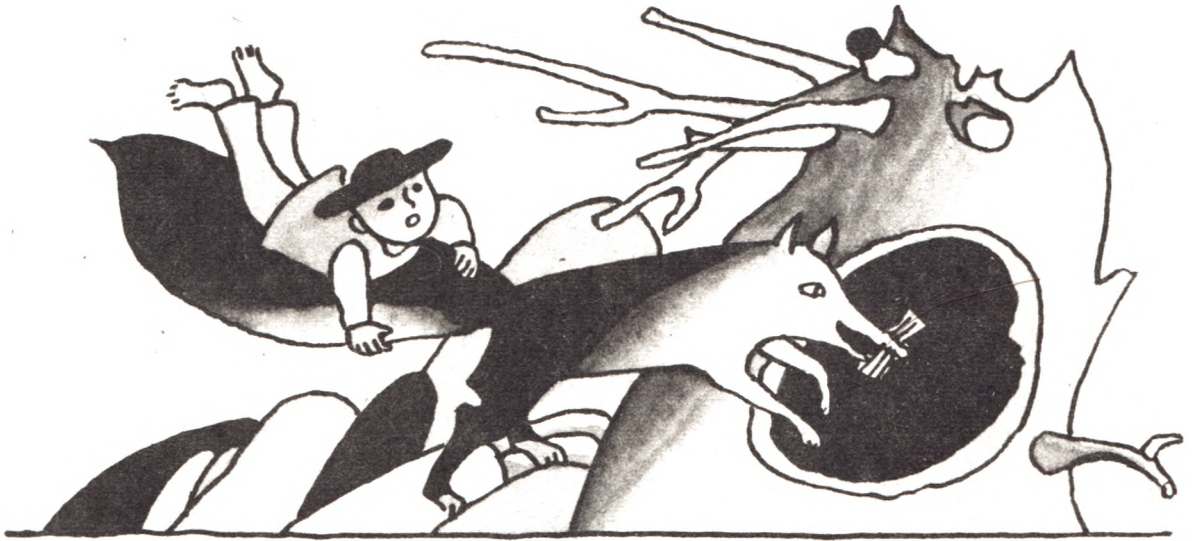
— Щоб замок став там, де спершу був, а оце опудало, — на чаклуна, — викинь у море.

Як загадав, то так і було. Чаклун на дно пішов, а замок саяв на колишньому своєму місці.

Король, пастухів тесть, щоранку, вставши, поглядав, бувало, туди, де той золотий замок висів. Тож тепер так зрадів, коли побачив, що знов замок виблискує проти сонця, як колись! А ще дужче зрадів, як уледів, що діти його з того замку золотою колісницею до нього їдуть! Вибіг він їм назустріч, і всі кинулися обійматись.

Ото було свято! Ото було весілля! Місяців зо три не вщухали веселощі. З того часу й зажив пастух, як могутній король, із своєю дружиною. Коли не померли, то й досі живуть.

Про Наперстка

Були собі чоловік і жінка, і хоч уже й до старості йшло, а не мали вони дітей. Коли ж народився у них гарний хлопчик, і назвали його Наперстком. От як уже підріс він трохи, що міг і сам лишатися вдома, батько й мати вибралися в ліс по дрова:

— Наперсточку-синку, ти ж нікого не пускай до хати!

І Наперсток сказав, що нікого не пустить. Ледве батько з матір'ю пішли, як приходить до дверей хитра лисиця та й гукає:

— Наперсточку-синочку, відчини мені, я тебе на хвостіку покатаю.

Та Наперсток не відчинив.

От лисичка стала міркувати, як би до Наперстка добратися й потішити своїх лисенят. Підкралася вона до дверей ще ближче та:

— Відчини, Наперсточку, я тебе на хвостіку покатаю.

Наперсткові було сумно, він і відчинив. Лисиця увійшла в хату; посадила його собі на хвостіку, повозила раз-другий по хаті, а тоді крізь відчинені двері — гайда до бору у лисячу нору.

Приходять батько й мати додому. Хата відчинена, а Наперсточка нема.

Зараз вони й догадались, що його тільки лисиця вкрала. От узяв дід скрипочку під руку, баба мішок та й вирядились милого Наперсточка шукати. Приходять до лисиччиної нори, і дід почав грати:

*Лисичко-сестричко,
Вийди танцювати!
І ти, мій синочку,
Любий Наперсточку,
Вийди танцювати.*

От виглянуло з нори лисенятко, а дід його у мішок. Та й грає:

*Троє лисеняток,
І ти, лиско-мати,—
Гайда танцювати!*

Показалося ще одне лисенятко, а дід його у мішок. Та й знов грає:

*Двоє лисеняток,
І ти, лиско-мати,—
Гайда танцювати!*

Вибігло ще одне лисенятко, та й воно опинилося в мішку. А дід:

*Одне лисенятко,
І ти, лиско-мати,—
Гайда танцювати!*

А як усі лисенята вже були в мішку, дід тоді:

*Агов, лиско-мати,—
Гайда танцювати!*

От лисичка розсердилась та й вибігла подивитися, хто це так довго грає. Та й сама опинилась разом з усіма в мішку. А дід витягнув з нори Наперсточка, та й вернулися всі додому.

Та відтоді Наперсток більш ніколи не відчиняв лукавій лисичці.

Швець і чорт

У далекій-далекій країні, десь на краю світу жив собі убогий швець із жінкою. А недарма кажуть, що багаті тішаться грішми, а убогі дітьми, то й у цих двох було діточок, як у решеті дірочок. Спершу шевцевій родині ще с'як-так велося. Швець робив на совість, і люди шили в нього чоботи. Та настали тяжкі часи, увесь край обсіли злидні, і з роботою настала скрута.

То невдовзі стало вже так, що швець не мав до чого й рук прикласти. А як не робота, нічого покласти в рота, то й оселився в їхній хаті голод, діти знай плакали їсти, та так плакали, що в шевця серце краялося з жалю. От коли вже в хаті не було хліба й стільки, скільки муха на крилечку піднесе, нещасний швець геть знемігся від того дитячого плачу. Хоч уже й вуха собі затикував і голову ховав у сіно на горищі. Не знав він уже, де йому й подітись. Отож раз пізно увечері швець, нетямлячись від горя, й крикнув на дітей:

— Що мені, бідному, з вами робити? Бодай би вас уже чорти взяли! Або вас, або мене. Може, тоді мав би я спокій, нехай хоч і в пеклі, аби вас не чути.

Ой лишенько! Сказав сердешний чоботар, чого не слід би говорити. Бо за-

раз же щось забурмотіло в сінях і ніби загупали кінські копита. Чоботар відчинив двері, у хаті запахло сіркою, а в темних сінях він уже побачив... Кого? Звісно, що нікого іншого, як чорта. Очиська витріщені, голова скуйовджена, куценькі ріжки, увесь волохатий, чорний, ззаду довгий волохатий хвіст.

— Ти мене гукав, от я й прийшов,— забурчав чорт.

— Гукав не гукав, яке тобі діло? — налякався чоботар.— Чоловік часом і сам не знає, що в нього з язика злетить. Ти таки сам подумай, я не знаю вже, як оцю сарану й нагодувать. В хаті, хоч запали, немає ні крихти хліба, ані крейцара¹, щоб купити тій дрібноті що-небудь на зуб, бо помре з голоду. А як добути грошей, коли не хочеш ні красти, ні оббивати чужі пороги? Ну, скажи!

— Не викручуйся, чоботарю. Збирайся лиш у дорогу!

— Е-е, стривай, небоже, не так швидко! Де це видано, щоб чорт отак задурно забрав людську душу?

— Ну, хай по-твоєму, не хочу бути тобі винним. Кажу, чого хочеш за свою душу?

— Чого хочу? Аби ж я знав,— міркує чоботар, коли враз і надумався.— Вже знаю,— каже.— Принеси мені стільки дукатів, скільки влізе в чобіт, отоді й душа твоя. Тоді вже хоч і бери мене, як дітям моїм буде з чого жити.

— Добре,— чорт йому,— візьми свій чобіт та постав на димарі, а я полечу по гроші.

Та по цих словах і щез, мов не було його. Тільки пекельний дим із хмари валував. А швець і став міркувати:

«Чортисько, мабуть, думає собі, що дешево сторгував душу, і тепер я отак легесенько дістануся йому в пазурі. Еге, промахнувся, небораче, не на тих наскочив. Що б то був за чоботар, аби попустив чортяці верховодити!..»

Тут нашому чоботареві аж танцювати схотілося.

Зайшов він до комори, витягнув із скрині старий драний чобіт, та так його вишарував, що й себе в ньому побачив, як у дзеркалі. Тоді мерщій з ним на хату. Бо чорт ось-ось знову буде тут. Хоч воно до пекла й назад чи не вдсятеро далі, аніж на край світу, та що це для чорта? Отак, може, як для чоловіка перейти з одного краю села в другий. Та якби він оце не застав у димарі чобота? Ще передумав би, зоставив би чоботаря чоботарем, нехай терпить нужду і слухає дитячий плач, поки й пропаде з розпачу.

І добре швець розмислив. Бо ледве поставив чобота в димар, як знявся страшний вістряган, і чорт був уже тут з повним мішком за плечима.

¹ Крейцар — дрібна розмінна монета, 0,01 г у л ь д е н а, в колишній Австро-Угорщині.

— А що, чи не дуже я барився? — зареготав дідько.— Як бачиш, дукатів приніс чималенько. Це про той випадок, якби тобі трапився надто великий чобіт. Та, гадаю, в цей більш як жмень п'ять не ввійде.

— Ану лишень спробуй, приятелю. То він тільки на око не дуже великий, а насправді всього твого мішка на нього не вистачить.

— Та не балакай, ось дивись!

Чорт розв'язав мішок і надсипав з нього стільки, скільки на його думку, могло ввійти в чобіт. А що було темно, як у вусі, то захопив він за халяву — пересвідчитися, чи вже повний чобіт. Та де там! Здалось йому, чобіт геть порожній. Дідько сипав та й сипав, а гроші летіли в чобіт, як у бездонну криницю. Мішок уже був майже порожній. Тоді чорт схопив його за ріжки й останні дукати дзенькнули й упали в чобіт, мов камінь у воду.

— Це не по-доброму,— промовив злісно чорт. Бо мішок з дукатами був у кілька разів більший од чобота.

— Чи я тобі не казав, що цей чобіт тільки здається маленьким,— захихотів чоботар.

— Ну, добре. Я й з двох мішків не забіднію. Буде твій чобіт повний, а ти будеш мій.

— А що ж, буду, буду. Тільки спершу виконай умову.

— Це для мене найлегше. Ось побач, я зараз і назад.

І чорт знову щез, а за хвилину прилетів з другим мішком, повним дукатів. І все повторилося. Чорт сипав, хапав за халяву, не намацував у чоботі грошей і трусив мішок, поки в ньому не лишалося ані дуката.

— Ну його к бісу! Тут щось не так!

— Як-то не так! Промахнувся, братику? — всміхнувся чоботар.

— Ну, добре ж. Я не пошкодую й третього мішка, а таки ти од мене не одкрутишся.

— Ну, коли так...

Та чоботар не доказав. Чорт подався до пекла по третій мішок дукатів. Він квапився, поки не заспівав півень, бо тоді було б йому не до шевця, самому був би край.

За хвилинку він уже вернувся й знов сипав і сипав, але чобіт усе був порожній. От став він носити мішок за мішком, та знай сипав гроші в чобіт, і все марно. Розпалився дідько та й забув про час, думав, щоб тільки не прогавити чоботаревої душі. Та й незчувся, як настала та хвилина, коли півень провіщає добрим людям день. Ледве той закукурікав, як чорт завив од злості і розлився на коломазь.

Чоботар на радощах аж потер руки. Зібрав він дукати, що якось там зачепилися в халяві чобота, й побіг до пекаря. Накупив свіжого хліба, далі по-

стукав до крамаря, щоб продав йому житньої кави, і коли діти прокинулись, то на столі стояло вже готове снідання. Потім усі вибралися до міста, купили кожному новеньку вдяганку і з кошиками, повними харчів, що стало б їх на цілий місяць, вернулись додому. Але не треба було такого великого запасу. Часи змінилися, злидні втекли не тільки з чоботаревого дому, але й з усього села й з усього краю. До шевцевої хати завітали нові гості — радість і веселощі. Замовників тепер було доволі, а де є праця, там є й плата. То й не треба було шевцевій родині бісівських дукатів. Хоч була їх сила, хто б його й лічив!

А як їх стільки в один чобіт влізло? Отож-то! В чоботі не було ані однісінького. А де ж ділися? Ну, де — в димар, а звідти попадали в хату. А чом не зосталися в чоботі? Ну, як вам оце сказати? Бо той чобіт, як ви вже й самі здогадались, був голодний. Завжди просив їсти, як у нашому селі кажуть про драний чобіт. Ото він саме такий і був. Швець, перш ніж поставити його в димар, зірвав підметку, і чорт міг сипати в нього дукати, скільки здужав, хоч би й до судного дня, а чобіт усе був би порожній.

Сонячний кінь

Була колись країна, сумна, як цвинтар, темна, як ніч, бо там не було сонця. Зовсім би були її люди віддані на поталу совам з кажанами, якби не мав тамтешній король коня з сонцем на голові. Того коня водили по країні, і де тільки з ним ішли, там людям було видно як удень.

Коли це щез сонячний кінь. Густа пільма залягла по країні. Люди не могли кроку ступити, не те що поле обробляти чи кудись піти. Усі журилися несканно, та й сам король потерпав, що ж воно буде з його країною. От і зібрався він із військом сонячного коня шукати. Насилу якось дотягнувся до кордону свого королівства, і там йому десь здалеку почала пробиватися синь. Та що ж, коли й те далеке світло ледве мріло крізь густі ліси, що не було їм кінця-краю. От пішли вони далі й прийшли до якоїсь обшарпаної самотньої хатини. В хатині сидів за столом чоловік над розгорнутою великою книгою.

Король привітав його, а той підвівся проти нього й мовив:

— Оце читаю я про тебе. Ідеш ти сонячного коня шукати. Та не забивайся далі, все одно ти його не добудеш. Здайся краще на мене, бо я вішун. Я тобі

його приведу, і твоя країна не загине; тільки даси мені в поміч одного челядника, якого я собі виберу. А сам рушай мерщій додому, бо ти там потрібний, щоб країна у пільмі не була без голови.

— Щедро ж я тебе обдарую, коли ти мені це зробиш,— і мене й моїх підданих порятуєш,— сказав король і на все погодився.

Та й мусив з усім своїм військом зараз-таки вертатися. З віщунном zostався тільки той челядник, що він собі вибрав. Та й того він посадив оддалік, а сам сів за стіл і читав книгу до пізнього вечора.

Та ледве світ були обоє в дорозі і йшли довго-довго, перейшли шість країн і аж у сьомій стали — саме під королівським палацом. А в тому краю правили троє братів, синів однієї чарівниці, і мали собі жінками трьох сестер, як самі були троє братів. От звелів віщун челядникові притулитися де-небудь під скелею, а сам перекинувся малим пташатком та й сів до найстаршої королеви на вікно. Довго він бився у вікно й вився над ним, аж поки йому королева відчинила. Зраділа вона пташеняті й стала його гладити та примовляти:

— Яке ж ти й гарне, моє манюсіньке! Якби оце чоловік був дома, от зрадів би, та він пізно прийде. Пішов третину країни оглянути.

От віщун і довідався, що хотів. Коли прилітає стара чарівниця.

— А побила б тебе,— каже до невістки,— лиха година!

Випростала пальці, як граблі, та до пташати. Коли воно перекинулося чоловіком та шусть у двері, ті дві й не схаменулись.

От перекинувся він знову малим пташатком та й сів на вікно до середульшої королеви. Доти бився, доти вився, поки таки вона відчинила. І ця зраділа пташеняті, гладить його та примовляє:

— Ой, моє ж ти манісіньке, яке ж ти хороше! Якби оце чоловік був дома, так зрадів би, та він хіба що завтра увечері прийде. Дві третини країни оглядає.

Отже, й тут довідався він, що хотів. Коли ж улитає й сюди стара чарівниця.

— А побила б тебе,— каже до невістки,— лиха година!

Та й простягла до пташеняті пальці як граблі. А воно враз обернулося чоловіком, шусть у двері — ті й не схаменулися.

І втретє перекинувся він малим пташенням та й сів на вікно до найменшої королеви. Доти бився, доти вився, поки таки вона відчинила.

Ця ще й більше зраділа пташаті, стала його пестити та примовляти:

— Ой, моє ж ти манісіньке, яке ж ти хороше! Якби оце чоловік був дома, от зрадів би! Та він прийде хіба післязавтра увечері. Пішов три третини королівства оглянути.

От уже і втретє довідався віщун, що хотів. Коли тут улетіла стара, мов несамовита, і от-от уже була б його спіймала. Та він перекинувся враз чоло-

віком — і гайда! Прибіг до свого челядника, звелів йому йти до міста — накупити на три дні харчів, а сам чимдуж подався геть у гори, бо знав, що з відьмою кепські жарти. Коли прибігає слуга та й каже, що там, мовляв, у місті такий шарварок — шукають якогось чоловіка, добре, що хоч сам живий вирвався. От знов пішли вони далі, дійшли до мосту, що ним трьом королям переходити, як їхатимуть додому. Віщун узяв поклав упоперек мосту колоду, а самі й принишкили під тим мостом. Увечері чують — кінь біжить — найстарший король вертається.

Ступив його кінь на міст та й спіткнувся через ту колоду.

— Гей, а який оце поганець шлях перегородив? — гукнув у гніві король.

— Я перегородив! — вискочив віщун з-під мосту.— А тобі мене поганцем не взивати!

— Ну, прощайся ж із своєю головою! — підняв король меч на віщуна. Підняв і віщун, та й стали вони рубатися. І вбив віщун короля, прив'язав до коня та й постьобав, щоб той хазяїнове тіло додому відніс. Та й знов сидять вони з челядником під мостом аж до другого вечора.

Увечері вертається додому другий король та й спіткнувся на мосту через колоду.

— Гей, а який оце поганець колодою шлях перегородив? — гукнув він у гніві.

— Я перегородив! — вискочив віщун з-під мосту.— А тобі мене поганцем не взивати!

— За оце ж і проляту отут кров прощайся з своєю головою! — підняв король меч на віщуна.

Підняв і віщун, та й стали вони рубатися. Убив віщун і цього короля, прив'язав до коня, щоб той панове тіло додому відніс. От знов сидять вони з челядником під мостом аж до третього вечора.

На третій вечір вертається наймолодший король на сонячному коні. Не спіткнувся кінь, тільки побачив король кров на своєму шляху.

— Гей,— каже,— а який оце поганець на моїй дорозі кров пролив?

— Я пролив, і то братів твоїх кров! — став перед ним віщун з мечем. Довго вони рубалися, та й не побив нікотрий другого, тільки мечі поламали. Тут і каже віщун:

— Уже мечами нічого не вдіємо. Знаєш ти що? Обернімося на возові колеса й пустимося один на одного з супротивних гір.

— Добре,— каже король,— я буду важчим колесом, а ти легшим.

— Е-е, ні. Ти будеш легшим, а я важчим.

Той і згодився.

От вийшли на супротивні гори, обернулись на колеса та й пустилися один

на одного. Важче колесо розбіглося — тарах у те легше, воно й розсипалося. Став тоді з важчого колеса віщун.

— Оце вже й по тобі! — каже.

— Стривай, панібрате! — скрикнув король та й став перед віщуном живісінкий.— Ти мені й пальця не зламав. А знаєш що? Станьмо полум'ям та й будемо палитися. Я буду червоним, а ти синім.

— Е, ні,— каже віщун,— ти будь синім, а я червоним.

Той і погодився. Обернулися вони на полум'я і стали одне одного палити. Коли це,— дє взявся, то взявся,— іде якийсь старець.

— Діду,— гукає синє полум'я,— залийте оте червоне полум'я, дам вам крейцар!

Старий пішов, ось уже й несе воду. А тут червоне полум'я гукає:

— Діду, я дам вам гульден, як вилете ту воду на синє полум'я.

Дід так і зробив, бо, звісно, гульден вартніший, ніж крейцар. От той король хтозна-де й дівся. А з червоного полум'я став чоловік, схопив сонячного коня за вуздечку, сів на нього верхи, подякував старцеві за послугу, покликав челядника, та й рушили вони далі.

А стара відьма й собі не барилась, ледве тих двох синів поховала. Не дала нічого невісткам, хоч там як вони плакали. Тільки блимнула очима, тупнула ногою, сіла на кочергу, схопила тих трьох дівчат під руку — та й гайда з ними вгору!

А ті двоє все в дорозі, минають ліси темні, пустелі голі, не ївши, не пивши, бо й харчі в них давно вже вийшли. Став їм голод страшний допикати, а надто челядникові. Коли ось на голому степу, де перед тим не було й дички, наче вродилась така гарна яблуня, вся в яблуках. Челядник аж підбіг — де та й сила взялася! — до того гілля рясного, до тих яблук — на дорогу собі нарвати.

— Не чіпай,— гукнув віщун.— Стривай, мені з коня зручніш дістати.

Прискочив до тієї яблуні та з усієї сили як рубоне її мечем. Приснула кров, і впала яблуня додолу.

— Бачиш,— каже віщун.— Отак би ти тут лежав, якби хоч укусив був яблуко! Бо ж то найстаршу королеву нам чарівниця над дорогою поставила, щоб нас яблуками отруїти. Та вже тепер по ній, ходімо сміло далі.

Не багато й пройшли, як ось перед ними криничка, а вода в ній чиста, як золото.

— Ох,— каже челядник,— хоч нап'юся, може, голод піддурю.

— Стривай,— мовив віщун,— я тобі наберу!

Сам вийняв з піхов меча та й увіткнув у криницю аж по руків'я. Вода так і зачервоніла.

— Бачиш,— каже віщун,— отаке б тобі було. Бо то ж середульшу королеву чарівниця над дорогою поставила, щоб нас, спраглих, потруїти. Та вже тепер по ній, мерщій ходімо далі!

Не далеко й одійшли, як бачать — такий гарний кущ рожі. Челядник думає: «Дай-но хоч квіток понюхаю, як ні їсти, ні пити». Коли віщун як підскочить до тих рож — так і постинав усі мечем — тільки з них кров приснула.

— Оце, бач, наймолодша королева,— каже віщун.— Вона нас мала пахощами потруїти, але тепер уже по ній, та й чарівниця, хоч би де вона була, може луснути від злості. А до нас вона вже не поткнеться!

— Ну, ми вже стільки лиха прийняли,— каже челядник,— що ніби й заслужили сонячного коня!

— Ми, може, й заслужили,— віщун йому,— та він ще не наш!

— Ой, а чого ж би то?..

— Постривай лишень! — мовить віщун.

Ледве сказав, коли це не знати звідки біжить проти нього мале хлопча з вуздечкою у руці. Як проз коня пробігало, задзвеніло вуздечкою — і вже віщун, замість на сонячному коні сидіти, лежить на голій землі, а те хлопча летить на сонячному коні далі.

— А не казав я тобі — кінь ще не наш? — мовив віщун.

— Гай-гай,— одказує зажурений челядник.— Але що ж то за хлопча? І хто б його подумав, що воно отаке капосне? Ех, якби-то ти попався мені в руки! — аж кулаком услід посварився.

— Еге, не попадеться він тобі ніколи! — каже віщун.— Ось краще знаєш що? Вертай додому. послухай моєї ради. А я тебе ще наздожену, як тільки сонячний кінь знов буде мій.

От розійшлися вони. Кинувся віщун услід за тим чарівником. Як став його доганяти, то вже йде за ним помалу, начебто він якийсь подорожній. Хлопча оглянулося й гукає на нього:

— А звідкіля ви, чоловіче добрий?

— З далекого краю,— одказав йому віщун.

— А куди йдете?

— Та шукатиму собі якоїсь служби.

— А коло коней вмієте ходити?

— Чом би не вмів, коли й сам мав коня.

Зраділо хлоп'я, от і став віщун у чарівника служити.

Приходять вони до чарівникового палацу. Віщун завів сонячного коня до стайні та й так його порав, мовби свого. А в чарівника тепер одне на думці: як би йому ще й красну княжну з моря дістати, коли вже сонячного коня має. І так облягли його тії думки, що хоч який там чарівник він був, а й не туди-то, хто в нього за служника... Звірився віщуніві й з конем, і з усім на світі. А то якось покликав його до себе та й каже:

— Гей, слухай, хоч і добрий мені служник з тебе, а як не добудеш з-посеред моря княжну, що там у замку живе,— то тут тобі й смерть!

А той, бачте, замок поставлений на такій тополі — аж до неба, що до нього ані приступу. Тільки панові про те байдуже, нехай там собі служник як знає, аби швидше йому молоду здобув.

Узяв віщун човна, набрав дорогого краму, а надто стрічок, хусток та суконь, таких, що одна за другу краща. Порозвішував те добро на човні вгорі та й подався до замку, що на високій тополі серед моря. От помітила княжна той човен, то й послала свою служницю довідатися, чи то все на продаж.

— Аякже, на продаж, ще й на вибір,— каже віщун,— тільки хай княжна спуститься вниз, вибере собі до вподоби, а я дешево віддам.

От спустилась княжна в човен та як узялася перебирати чудові стрічки й хустки, до лиця собі вибираючи, то й не помітила, що човен прудко до берега мчить. Схаменулась, що час їй додому, аж бачить — не туди човен пливе. Вона тоді й каже:

— Знаю, кому ти мене везеш. Тільки ж коли ти добрий чоловік, то не зроби так, щоб я там зосталася. Одвези мене краще тому королеві, котрому взявся сонячного коня привести!

— А я,— каже віщун,— і сам так думаю, що там би тобі краще було. Так воно й станеться, як вивідаєш у чарівника, в чім його сила.

От погодились вони на цьому й радо пристали до берега. А чарівник уже там на них чекає. Як побачив княжну, то аж у долоні плеще, такий радий; а вона до нього так любо щечече. Отак щечетала, мов та ластівочка, поки аж він їй признався, що за його замком серед гір стоїть велике дерево, під тим деревом пасеться олень, у тому олені качка, а в тій качці золоте яйце.

— А в тому яйці, рибонько, вся моя сила, бо то моє серце. Тільки ж ти того нікому не кажи, то й буде нам он як добре жити! Літатимемо удвох на сонячному коні!

А княжні й на коні сонячному не хотілося з чарівником літати. Як заснув він, то пішла вона до віщуна та все й розказала. Тоді подався віщун у гори, застрелив оленя під великим деревом, вийняв з нього качку, а з качки яйце. Як випив те яйце — так одразу де й ділася чарівникова сила. Став той слабеенький, як маленьке дитя, бо вся його сила до віщуна перейшла. А віщун посадив княжну на сонячного коня та й поїз до короля.

От приїхали під темне королівство, аж там і той челядник віщунів, що не хотілося йому із світла в пітьму йти, та ще й боявся стати перед королем з такою ніякою звісткою. То тепер і він з ними поїхав. Як ударило ж од сонячного коня саяво у темну країну, увесь люд так і вибіг їм назустріч. І сам король вилетів, мов на крилах, не знаючи, чи то йому сонячного коня оглядати, чи то на красну княжну дивуватись. Та й все було знову добре: віщун не тільки сонячного коня привів у темну країну, але й хорошу наречену молодому королеві. Скільки ж було тут вітань та скільки радощів! Віщуна люди на руках носили, хвалили — не нахвалились, дякували — не надякувались йому. Король віддавав йому півкоролівства. Але віщун не прийняв нічого.

— Буде з мене,— каже,— що є в мене хатка й моя книга. Що я в ній про тебе вичитав і що для тебе дістав, те й май. А на тому будьте здорові та живіть щасливо!

Попрощався та й пішов.

Як вівчарській ватаг панів їсти вчив

Вирядився один король на полювання. От одбився якось він од товариства й зайшов так далеко в ліс, що заблуdivся. Там і ніч його застала. Ходив він, ходив тим лісом, аж поки набачив світло. То світилося у вівчарській колибі. Король і пішов туди, аж там напали на нього собаки. Вийшов вівчарський ватаг і прогнав собак. Король його питає:

— Скажіть, будь ласка, чи не пустили б ви переночувати? Одбився я од свого товариства та й блукаю лісом і ніяк не вийду.

— Добре.

От ватаг зладнав вечерю своїм вівчарям. Покликали й короля до гурту. Дали йому дерев'яну ложку, а був він голодний, то й не довелось його довго просити. У мисці були галушки з сиром. От король ну вибирати сир із середини миски. А наш ватаг бах короля по руці ложкою та й каже:

— А чого не їси скраю, як усі?

Король нічого, тільки добре собі те запам'ятав.

Повставали вони рано-вранці. Вівчарі пішли своїм звичаєм подоїли овець та й вернулися в колибу. Кожен набрав собі черпак овечого молока та й випив. Дали й королеві. Той напився, а тоді й попросив ватага, щоб вивів його з лісу.

Як вийшли з лісу, король йому каже:

— Ну, спасибі тобі за вечерю й снідання, а завтра приходь ти до мене на королівський обід. Та гляди, як не прийдеш, буде тобі лихо!

Що мав ватаг робити? Наказ є наказ. На другий день убрався він, підперезався поясом, топір у руки та й пішов до королівського палацу.

От приходять, аж там його зустрічають, бо вже на нього чекали. Іде він до короля, і король його вітає. Обід готовий, велять ватагові за стіл сісти, а він соромиться — як його обідати між такими панамі? Тоді король йому каже, щоб він не соромився. Мовляв, я, король, не соромився з твоїми вівчарями їсти, в колибі з ними спати, то й ти не соромся за моїм столом сидіти. Ватаг осмілювався та й сів за стіл. Як усі їли, так і він їв. От принесли печеню на стіл. А один міністр і почав вибирати що краще з середини. Наш ватаг своє знав, ухопив ложку та як лусне його по руці ще й каже:

— А чого не їси скраю?

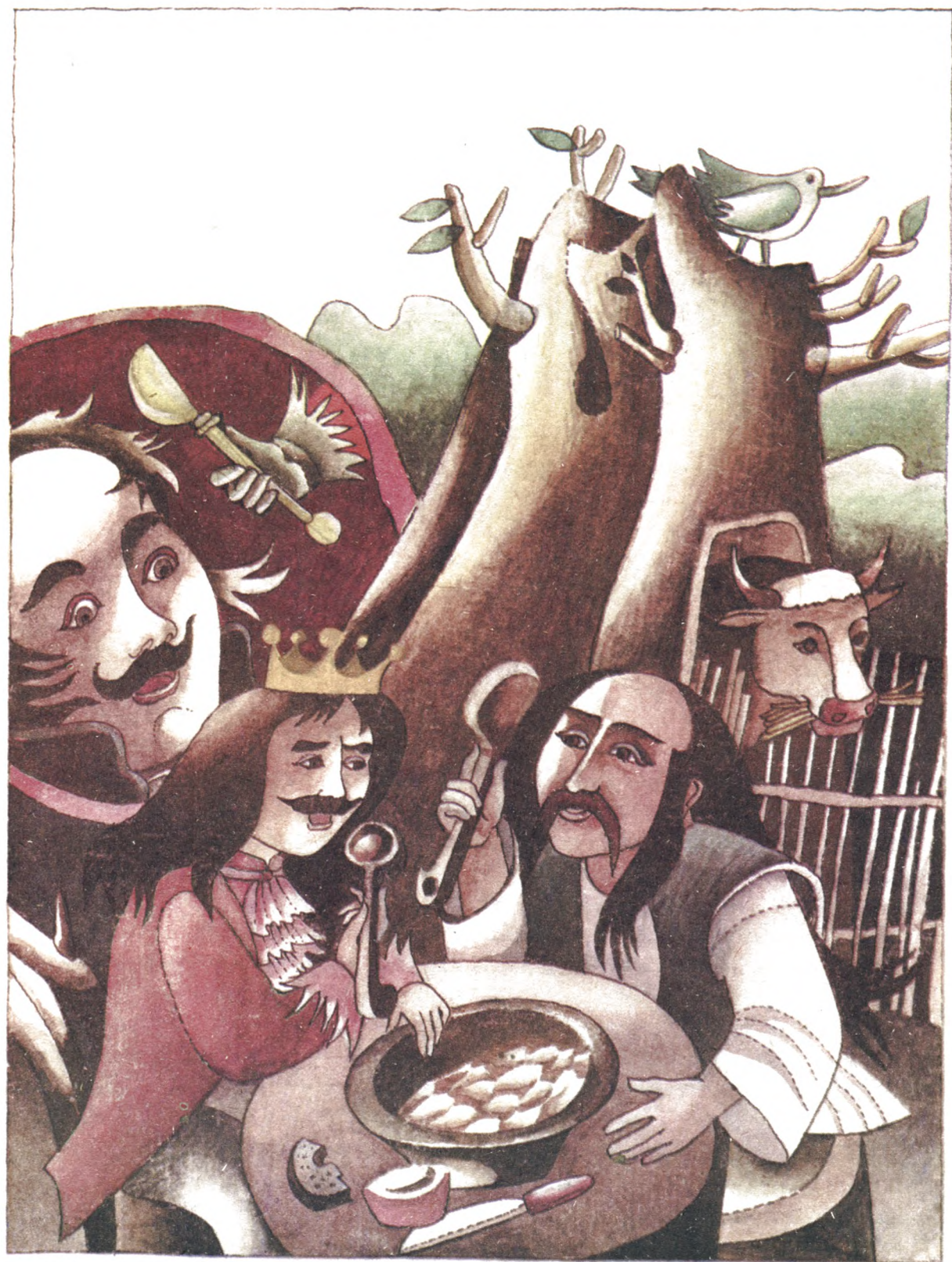
Ох і розгнівався міністр, де ж пак, щоб якийсь ватаг та посмів міністра по руках бити.

А король і каже:

— Дайте йому спокій! Його правда. Нехай кожен їсть, що перед ним, а не вишукує, що краще. Мене й самого ватаг так навчив.

Отак король похвалив ватага та ще й обдарував, що вже довіку не треба було йому вівчарювати.

Золота дівчина з яйця

За давніх-давен у якомусь англійському місті жив собі король, і був у нього одним один син, що звався Сенпетер.

Як прийшла йому пора женитися, то він і сказав батькові, що хоче собі за дружину таку дівчину, що не було її ще ні під сонцем, ні при місяці, ані на вітрі, ані під зоряним небом! От і йде він такої шукати.

Випросив у батька одного челядника за товариша собі, та з ним разом і пішли. Мандрували вони лісами, й горами, й долинами. Коли ж трапилась їм на високій горі стара бабуся.

— Добрий вечір, бабуся!

— Доброго здоров'я! Ану візьми он виделки й підопри мені повіки, щоб я роздивилась, хто ти за один! А-а, здоров був, Сенпетере з Британії! А чого тобі треба?

— Прошу вас, паніматко, розкажіть мені, чи не траплялось вам такої дівчини, що не було її ще ні під сонцем, ні при місяці, ані на вітрі, ні під небом зоряним. Бо такої шукаю собі дружини.

— Такої я й не знаю, найясніший королевичу, та на ген тій горі живе моя сестра, то, може, вона знає.

От пішли вони далі. Увечері приходять до другої баби:

— Добрий вечір, бабусенько!

— А-а, здоров, здоров, Сенпетере!

— Бабусю, чи не чули ви про таку дівчину, що ще ніколи не була ані під сонцем, ні при місяці, ані під небом зоряним, та й вітер ніколи її не обвівав?

— Знаю, дітоньки мої! Є тут на одній луці крива верба, під тією вербою сидить курка, а під тією куркою троє яєць. Хто опівночі здобуде звідти яйце, той матиме собі золоту дівчину!

От пішли вони до тієї курки. О дванадцятій годині королевич узяв одне яйце а хлопець узяв двоє. А та курка як зніметься полум'ям за ними: Давай вони щодуху тікати, аж поки до тієї старої добулися. А як прийшли до старої, вона й каже:

— Сину мій, як зайдеш ти у дорогий шинок, то загадаєш, нехай дадуть триста страв. Бо коли ні, не буде добра, помре твоя дівчина.

От пішли вони знов горами й долинами, приходять до якогось міста. Аж бачать там дуже дорогий шинок. Королевич до хлопця:

— Піди спитай, чи дадуть нам триста страв.

Шинкар сказав, що дадуть. Як приготував обід, покликав королевича:

— Ну, все готове, що ви загадали.

Шинкар думав, що сюди прийде сила людей, коли їх прийшло двоє. Королевич ізнов питає шинкаря, чи все готово. Шинкар каже:

— Уже все на столі!

Тоді королевич засунув руку в кишеню й вийняв яйце, узяв ніжик і розрізав. Аж тут вискочила дівчина, золота з голови до п'ят. Подивилась на ті столи — бачить, аж не вистачає двадцять страв. Вона тут і померла. Королевич з переляку не знав, що й робити. Тоді взяв шаблю, а хлопець багнета, вийняли дошку з підлоги й положили її туди, а самі — з шинку. Принц і каже:

— Слухай, хлопче, я вертаюсь, там під куркою ще двоє яєць, піду візьму одне, хоч би мав пропасти!

— Не підете, бо я для вас узяв одне яйце. Але віддам його вам хіба що в нашому краї.

— Не вірю тобі, покажи.

Хлопець і показав. От ідуть вони далі горами й долинами. І прийшли знову до якогось міста. Коли бачать великий шинок.

— Гей, господарю, чи знайдеться у вашому шинку триста страв?

Шинкар сказав, що знайдеться. Мерщій зібрав куховарок і зготували обід.

Тоді він наставив столів-столів, бо думав, що прийде обідати ціле військо. Поставив страви на столи.

— Ну, всього вдосталь, розбиймо яйце! — каже королевич.

Хлопець не боронив. Королевич схопив ножа, розрізав яйце, й вискочила з нього золота дівчина. Увесь шинок так і засяяв, неначе зайнявся! А дівчина як глянула, бачить — не вистачає десять страв, вона впала й померла. Поховали вони і цю, другу, під підлогою. А принц і заплакав. Коли виплакався, хлопець йому й каже:

— Не плачте, ще є одне яйце, але віддам його вам хіба що дома.

От і пішли вони далі.

Приходять у свій край та й зупинилися в одному великому місті. Хлопець пішов до шинку та:

— Пане шинкарю, чи знайдеться у вас триста страв і щоб усі були різні?

— Про мене, хоч і чотириста, й, звісно, кожна буде інша.

От шинкар уже робить, що може, а королевич із хлопцем собі посідали за стіл. Став шинкар страви носити, на довгі столи розставляти, й на кожній тарілці інша страва.

— Чи все вже? — питається королевич.

— Все!

— Ну, хлопче, візьми яйце та розріж!

Розрізав хлопець яйце, й вискочила з нього золота дівчина, що шинок так і засяяв увесь, мовби полум'ям узявся. Обняла вона королевича та й каже:

— Буду твоя аж до смерті!

Далі взяла ложку й з кожної тарілочки покуштувала.

Дуже зрадів королевич, що здобув-таки собі золоту наречену. От зібралися вони додому. Ще було їм день мандрівки. Потомились дорогою. Аж прийшли до якогось маєтку. Попоїли собі хліба з молоком та й пішли в сад спочити, бо була велика спека. Королевич з хлопцем і поснули. Та золота дівчина не спала. Коли це прийшла до неї стара господиня маєтку та й каже:

— Ласкава принцесо! Ходіть побачите, які в нас гарні троянди в саду!

От і пішла вона з старою. Приходять до криниці, дівчина й питає:

— Що це таке?

— Це в нас глибока криниця. Як одне відро йде вниз, то друге вгору.

Цікава принцеса глянула в криницю, а стара її за ногу та й укинула у воду. Упала сердешна в криницю й зробилася золотою рибкою.

А стара що намислила? Була вона дуже багата, то й вбрала свою дочку в дорогі шати й поставила її перед королевичем. А той ні про що й не здогадався. Тільки хлопець запримітив, що то не золота дівчина з яйця, та боявся що-небудь сказати королевичеві. От і пішли вони далі, а хлопець усе мовчить. Коли

прийшли додому до батька. Королевич одружився з тою дівкою з маєтку, й за сім років мали вони синочка.

Та вернімося лишень трохи до криниці.

Захотілося старому королеві напитися з тієї криниці води, бо була добра й холодна. Послав він по воду того хлопця. От одне відро догори, а друге до низу. Набралося відро води та й зачерпнуло золоту рибинку, а це ж була та дівчина з яйця! Понесли рибинку королю, щоб її засмажити на обід. А то була така рибина, що ніхто в світі такої не бачив. Зараз же узялися її смажити для короля: Хлопця щедро обдарували. Коли ж чистили рибину, прийшла на кухню стара. Вона була за няньку в королівського онучка. От стара так і вхопилася за живіт, мовляв, хто цієї риби покуштує, враз помре. Узяли рибину й кинули на вогонь. А одна лусочка і впала в шпарку між дошками. От рано замітає хлопець хату і вимів ту лусочку з рибини та й разом із сміттям викинув на гній. Коли ж за ніч виросла там золота груша, а на ній груш — аж до землі гнуться!

Устає вранці старий король і дивиться у вікно, що це засяяло в його дворі. Та так зрадів, що виросло йому на старість таке дерево. Як угледіла ж стара ту грушу, перелякалася та й каже своїй дівчині:

— Як не викопаємо цієї груші, то пропащі ми! Це, дочко, та панна, що я її в криницю вкинула!

Зараз-таки загадала вона викопати грушу і спалити. Коли ж знявся вітер, як та груша падала, і одна трісочка відскочила за браму.

А йшла собі баба стежкою. Найшла її, принесла додому й почепила на цвяшок. А трісочка й промовила людським голосом:

— Ой матінко, я вже так зголодніла, сім років не їла!

Баба стрепенулася: хто ж її погукав? Оглянулася та й жахнулася, бо на цвяшку, бачить, золота дівчина на хустці висить.

— Ой мамо, буду вже я вас до вашої старості доглядати, тільки дайте чогось попоїсти.

Було в старій одне варене яйце, то вони його і з'їли удвох. Тоді вже дівчина й каже бабі:

— Матінко, треба нам заробити трохи грошей, то оддайте мене на фабрику!

Та й пішла дівчина робити на фабрику. Дала їй стара хустку на голову, одягла її й випроварила на роботу.

От робить вона перший день. Аж прийшов молодий король подивитися на фабрику. Вона сиділа скраю. Король так і став:

— Дівчино моя, де ти тут узялася? Такої краси я ще ніколи не бачив. Ану скинь оцю хустку!

— Ой, не скину, бо в мене голова нечесана!

Не хотіла показуватися, що вона — золота дівчина. Король од неї пішов до другої, до третьої, аж до тисячної та й повернувся додому.

На другий день прийшов молодий король щонайперше до бідної дівчини, котра стару утримувала і сім років нічого не їла:

— Дівчино моя, голубонько, що тобі снилося?

Вона зітхнула й каже:

— Ой боже мій, що мені снилося? Ви мені, королю, снилися! Якби ви мій сон послушали, то й заплакали б. Але я не розкажу вам його, бо він довгий.

Король наполягав, і вона говорила далі:

— Коли ви були молодий, то сказали батькові, що хочете оженитися і хочете тільки таку панну взяти, що не було її ще ні під сонцем, ні при місяці, ані під небом зоряним. Старий король тоді так і завмер, бо боявся, що ніколи не побачить свого єдиного сина, як підете з дому.

Молодий король сказав:

— Ой дівчинонько, то такий гарний сон, ану ж розкажи далі.

— Добули ви дівчину, котрій рівні не було на світі, та не встерегли! А далі розказала все, що з нею сталося, немовби їй те снилося.

Молодий король вислухав той сон і пізнав він, що вона його справжня дружина, взяв її за руку й повів до палацу.

Рано він покликав свою підкинуту жінку з її матір'ю. Сіли вони всі до столу. Погукав він двадцятьох чотирьох радників і каже їм:

— Якої кари заслужила б та людина, котра б нас двох розлучила? — та й показав на себе й на жінку.

Його жінка сказала, що така людина негідна, треба її скарати.

— Жінко моя, чого собі захотіла, те й матимеш.— Та й покарав обох.

А сам привів свою кохану дружину, що була сім років заклята, і все засяло од її краси.

Про три гроші

Копав якоєсь один бідний чоловік край дороги канаву. І не знаю, як те сталося, тільки йшов кудись тією дорогою сам король та й спитав того чоловіка:

— Скажи-но мені, голубе, а скільки ти береш у день за свою тяжку працю?

— Ой найясніший пане, беру я три гроші.

Здивувався король і спитав його, як він може прожити на три гроші.

— Ой ласкавий пане, якось би воно на них жилося. Та я з тих трьох грошів один повертаю, другий позичаю, а з третього вже сам живу.

Король думав-думав, що то воно означає, аж голова йому обертом ішла, та все ніяк не втямить, що воно й до чого. От він і признався, що не знає, як йому те розуміти.

— Та що ж, найясніший пане,— каже бідний чоловік,— так воно й є! Годую я старого й немічного батька, ото ж йому й повертаю, бо він мене годував. Годую і малого сина — йому позичаю, щоб він мені повертав, коли постарію. А на третій гріш сам мушу жити.

— Ну, добре, коли так,— зрадів король.— Бачиш, голубе, є в мене дванад-

цятеро радників, і що більше я їм плачу, то більш вони бідкаються, що ні з чо-го жити. Тепер загадаю я їм оцю загадку, що від тебе почув. Та як прийдуть до тебе питати, не відгадуй їм, аж поки не побачиш образу мого.

Сказав так король, подарував біднякові жменю дукатів та й пішов до замку.

От прийшов і зараз звелів покликати до себе тих дванадцятьох радників та й каже їм:

— Ви не можете прожити на королівську платню. А є в нашій країні такий чоловік, що заробляє в день три гроші, і то один гріш повертає, другий позичає, а на третій сам живе — і живе чесно. Тепер, як ви такі мудрі, скажіть мені, як це розуміти. Бо коли за три дні не скажете, звелю вас усіх повиганяти з королівства, щоб мені дурно хліба не їли.

Потягли додому славні радники, похнюпивши носи, та й сіли радитись: як би то могло бути? Кожен хотів бути наймудрішим, але жоден не міг дорівнятись розумом простому чоловікові. Минув день, минув і другий. На третій день уранці мали вони з'явитися до короля, а самі нічогосінько не відгадали. Аж ось хтось їм шепнув, де можна знайти того чоловіка, що їх у тій скруті порятує. От знайшли вони його й усі мерщій припхалися до нього. Та як узялися коло нього — і просьбами, і грозьбами, щоб тільки він сказав, як-то воно виходить з тими трьома грошами. Та він не злякався анітрохи. Розповів їм про королівський наказ, мовляв, хіба що коли б вони йому показали королівський образ, то, може б, у них щось і змолось.

— Як же ми, грішні люди, тобі королівський образ покажемо? — забідкались ті. — Адже король нас не послухає, і до тебе не прийде, і ти до нього не підеш. Ні, таки скажи нам усе, й край.

— Та як ви самі цього не знаєте, то з чужого борошна хліба не напечете.

Вдались вони тоді до останнього: наобіцяли йому золоті гори, наносили йому стільки грошей, що вже мав за що жити й без королівської ласки, — аби тільки розповів. А він — ані слова. Тільки вже як насміявся з них досхоchu, що мудрі такі пани, та не дадуть собі ради, тоді витягнув з кишені один з тих дукатів, що йому подарував король, та й каже:

— Ну от бачите, тут королівський образ, король мені сам подарував. То нічого мені боятися, я королівського наказу не порушив. І коли захочу, то й скажу вам, — та й відгадав їм ту загадку.

Зраділи радники та й пішли розмовляти з королем, коли бідний чоловік їм свого розуму позичив. Але й король зараз-таки побачив, що до чого, бо звелів покликати до себе того чоловіка та й питає:

— А скажи мені, як це ти, чесний чоловік, та порушив мій королівський наказ?

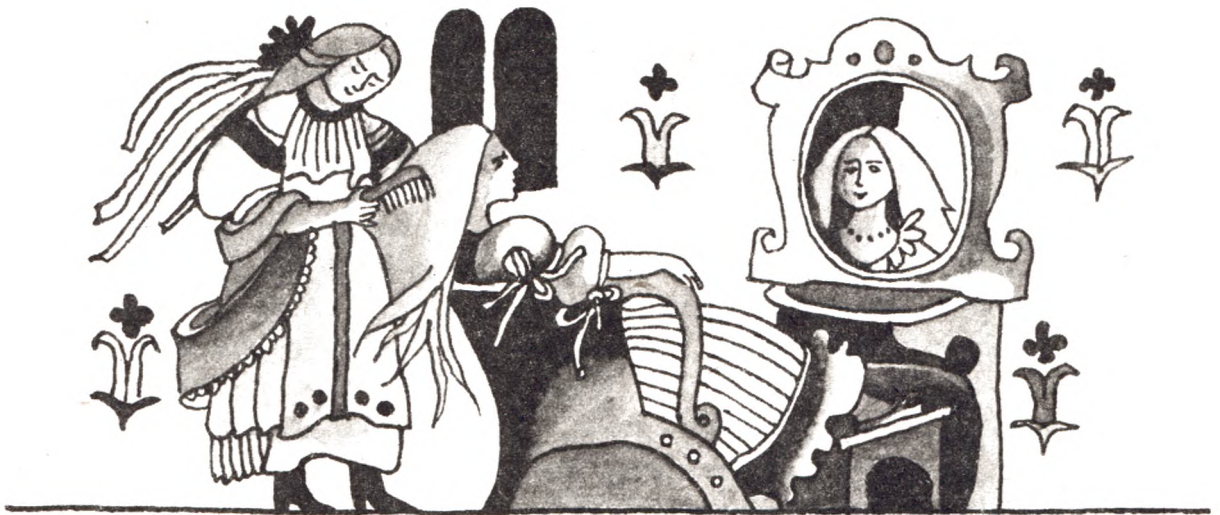
— Не порушив я, найясніший королю, бо мовчав, як камінь, аж поки поба-

чив ваш образ. Він і зараз при мені, ви самі мені його подарували,— та й вийняв дукат з королівським образом і розповів усю пригоду з тими радниками, як вони упрошували й пригрожували, як обдарували його і як він з них сміявся.

— Ну,— сказав на те король,— коли в тебе більше розуму, ніж у моїх двадцятьох радників, не будеш ти вже копати канали, а будеш у моєму дворі поживати й коло мене в раді засідати. А ви? — обернувся до своїх радників.— Чи вам не соромно? Що тепер з вами робити? Тепер я вам не тільки не додам платні, а ще й виверну з того, що отримуєте.

З того часу не просили вони більше в короля підняти їм платню.

Про короля Рудя і Златоволоску

Ну а це, що вам розповім, було таки насправді! Було воно ще за тих добрих часів, коли, бачте... але не лякайтеся!

— Ну, що ж? Коли ж?

— Ну, бачте, тоді, коли свинки ходили в черевичках, а жабки гуляли в чепчиках; коли ослики по вулицях шпорами кресали, а зайчики самі на хортів сурмили. Ой, а було ж тоді добре дівчатам! Тоді пси їм посуд мили, коти витирали; гуси хату підмітали; риби шмаття прали, а раки його полоскали. Тоді кожна, склавши руки, біля теплої печі сиділа і не боялась, що не вийде заміж! Та нічого, дівчата! Знов починають свинки носити черевички, а жабки ходити в чепчиках; і осли вже крешуть по вулицях шпорами. Настане й таке, що не треба буде посуд мити, хату мести, шмаття прати; будете тільки сидіти, й кожна вийде заміж за кого душа забажає,— як ото й Златоволоска!

— Та ну! А що ж там та Златоволоска?

— Ось про це я й хочу розказати. А ви якби мовчали, то й діло швидше б минало. Тож слухайте.

В сімдесят сьомій країні, за скляною горою, за дерев'яною скалою, за со-

лом'яним стовпом жив собі багатий король, і була в нього дочка Златоволоска, в якої коси сяяли, немов золоте сонце, а очі були як синє небо, так що можна в них було поглянути, як у люстерко.

Женихів у неї було по десять на кожен палець, та за жодного не хотіла вона виходити. Сподобався б їй король Рудь, то батько за нього найшвидше й віддав би.

Та що ж? Король Рудь того й звався король Рудь, що в нього борода була, як полум'я, руда, і як тільки, було, гляне на ту бороду Златоволоска, так і опадає у неї охота з ним шлюб брати.

Даремно воркотів король Рудь коло неї, мов той голуб, даремно батько її умовляв, що ж воно, мовляв, буде, коли за найбільшого багача й короля не хоче, та ще й за найбільшого красеня, коли б не ота борода. Та Златоволоска не хотіла ні за нього, ані за нікого іншого. От наостанку батько їй і каже:

— А вже ж ти, дочко моя, не постарієшся у моєму домі, бо й мене б осоромила. За кого завгодно, а йти мусиш. Оце й надумуйся та й виходь, за кого сама схочеш, ти ж бо знаєш, їх у тебе хоч греблю гати, і тобі, й мені що день божий спокою не дають.

Тоді Златоволоска й просить батька, що, мовляв, хоч рік ще подівує; а тим часом подумає, за кого віддатись.

От якось покликкала вона до себе покоївку:

— Розчеши мене! — каже.

От покоївка чесала, чесала, коли й вичесала. Що? Та оте ж, що в косах живе! Гарній Златоволосці зроду таке не траплялось та й довіку вже не трапилось.

Іншим разом була б вона зашарілася по самі вуха, а тепер їй щось на думку спало, вона й каже:

— Знаєш що, покоївку? Про це нікому ані слова, як не хочеш лиха! Та вже коли це звірятко тут, воно ні в чому не повинне, то й будемо його доглядати.

От вони й доглядали його нишком, а як виросло воно велике, зняли з нього шкурку, вичинили та й дали пошити черевичок. Златоволоска й знов застерегла покоївку, щоб ані писнула про те нікому, хай там що.

Тим часом і рік минув. Кличе батько дочку та й питається, за кого ж вона піде.

— Піду, тату, за того, хто вгадає, з чого оцей черевичок. Спершу хай угадують самі королевичі, а як не вгадають, то нехай і старці.

Як вона схотіла, так усе й зробили.

Угадували королі, вгадував і сам король Рудь, та так ніхто й не вгадав. Тоді сказав батько оголосити, що віддасть дочку хоч і за старця, аби тільки відгадав загадку. Угадували тоді всякі, з усього світу позбирані, та й не вгадали.

Коли ж король Рудь пометикував собі, то й здогадався, що йому робити. Наобіцяв він золоті гори покоївці, а та й розказала все. От за який там час суне до королівського двору якийсь старець хтозна-яким візком, запряженим однією шкапиною. Челядь хотіла його вигнати, мовляв, куди це такий голодранець до королівського двору. А старець і каже, що прийшов угадувати собі молоду, а забере її, то тоді собі й піде.

Коли справді. Глянув старець на той черевичок та тільки й сказав: було, мовляв, воно на голові, то чом би йому й на нозі не бути.

Злотоволоска зашарілася по самі вуха, ну його просити: піде вона з ним, аби тільки він більш нічого не розказував. А батько їй:

— Кого вибрала, того й будеш!

Мусила вона одягтися в просту вдяганку. І як тільки взяли шлюб, посадив старець молоду на візок і — «вйо, конячко, поки жива, а як здохнеш, друга буде!» — поколивався нога за ногою з двору.

Люди збіглися дивитись на те диво, а Злотоволоска й очі собі затулила.

От сунуть вони й сунуть, дотяглися на широкі луки. Аж там отара білих овець пасеться. Злотоволоска й питається:

— Гей, чабане, чиї це вівці?

— А чиї ж? Короля Рудя! Це ж найбагатший пан, а що вже добрий, то й у світі такого немає! — каже чабан.

— Ой, бідна я, нещасна, де ж мій розум був, що я за нього піти не схотіла?! — зітхає вона.

От сунуться вони й сунуться, дотяглися на широкі ниви. Аж там пасеться череда корів і ситих волів.

Злотоволоска й питається:

— Гей, чередниче, чия це худоба?

— А чия ж? Короля Рудя! Це ж найбагатший пан, а що вже добрий, то й у світі такого немає! — каже чабан.

— Ой, бідна я, нещасна, де ж мій розум був, що я за нього піти не схотіла?!

От сунуться вони й сунуться, дотяглися до далеких гір. Аж там женуть на пасовище табун коней. Злотоволоска й питається:

— Гей, пастуше, а чиї це коні?

— А чиї ж? Короля Рудя! Це ж найбагатший пан, а що вже добрий, то й на світі такого немає!

— Ой, бідна я, нещасна, де ж мій розум був, що я за нього заміж не схотіла?

От минули вони гори, й показалося велике місто.

Злотоволоска знову питається:

— А чие це місто?

— Таж короля Рудя! — каже старець.

— А хіба ти мене до нього везеш?

— А звісно, серденько. Там під його замком моя хижка; там ми й будемо з тобою жити, і добре нам буде. Я ходитиму на жебри, а ти на поденщину. Я принесу, що мені добрі люди дадуть, і ти дещо заробиш, та й матимемо собі щодня добру вечерю. Житимемо, як голубів пара на зеленій гілці. Чи не так, рибонько моя?

Злотоволооска залилася слізьми, що не могла й слова вимовити.

А він собі й байдуже. Привіз її в хатку і весь скарб позносив. А рано будить її вдосвіта й загадує:

— Оце ж я йду на жебри, а ти йди до замку. Там я тобі напатав роботу. Полотимеш на городі льон. Робота неважка. Тільки, гляди, вкинь собі нишком у торбу трохи моркви та петрушки. Та не маніжся. Привчайся потроху до нашого ремесла. Ну, йди вже, я хату замкну. Ох і юшка ж буде в нас на вечір, із морквою та петрушкою! Еге ж, буде, поки я прийду?

Та й вирядив її, а сам замкнув хатку та пішов у місто, нібито на жебри.

Що вона мала робити? Потяглася до того замку.

Під брамою дожидали її інші поденниці. Узяли її з собою та й пішли полоти город. Ото полють та й говорять між собою, що молодий король Рудь буде, мабуть, женитися, бо й у дворі, й на городі, і в палатах загадано лад давати.

Злотоволооска тільки все зітхала мовчки та все думала про те, що чоловік їй загадав. Далі взяла й укинула в торбу, щоб ніхто не бачив, кілька морквин і трохи петрушки.

Та як стали вони увечері йти з роботи, на воротях став городник і заглядав до кожної в торбу, чи нікотра не вкрала. Ні в кого нічого не знайшов, а в Злотоволооски знайшов моркву і петрушку. Як напався ж він на неї, лаяв-лаяв, ще й сказав, що за роботу не дасть їй нічого, а як не хоче вона піти до в'язниці, то ще мусить завтра відробити. Хоч-не-хоч пообіцяла вона, що відробить. А дома ще й чоловік вилаяв її ледащицею, до свого діла недотепною. Як же, мовляв, їм жити в світі, коли вона й тієї дещиці не змогла вкрати? Де вже йому сподіватися від неї хоч ложки юшки?

— Завтра ж щоб перша була мені на роботі,— каже наостанку,— щоб я через тебе до в'язниці не пішов. З королем кепські жарти. Провинилась, то й спокутуй!

Рано прийшла Злотоволооска у двір, а городник взяв її за руку ніби жартома та:

— Ану-ну,— каже,— чи оці тендітні пальчики й до діла такі, як до чого іншого.— І зняв її на посміх! — Ти диви, вона ще й до чогось береться! Та чи ж такі руки до роботи, їх хіба під скло!

Коли саме йде тудою покоївка, він і сказав, щоб забрала Златоволоску до покоїв набивати перини, а йому щоб більше таких робітниць не посилали.

Прибирає Златоволоска в замкових покоях та й зітхає тяжко, — що яка-то там краса, і дома в батька такої не бачила. Аж тут покликали її. Мовляв, шиють убрання для молодої, то мірятимуть на ту покоївку, що буде з усіх найкраща. От поставили їх уряд. Мусила й вона ставати. І на тобі! Всі покоївки визнали її за найкращу. От і приміряли шлюбне вбрання до неї, шили, гаптували золотом, пильно докладали рук, бо завтра ж королівській молодій у ньому танцювати. Пізно ввечері пустили Златоволоску додому.

А дома чоловік:

— Де це ти забарилася? Що там робила? Що принесла?

— Як же не забаритись, коли не пускали! Як же й принести що, коли не дали? — аж плаче Златоволоска.

— Еге, оце так! — буркотів старець. — Ото робітниця з тебе! А з чого ж нам жити, як другий день ти нічого до хати не приносиш?

Коли як гляне, що вона така сумна й смутна, то зараз і пом'якшав та й каже їй:

— Та вже не вдавайся в таку тугу! Воно й жебракові часом щастя усміється. От був я сьогодні у замку на кухні, а там пироги пекли на весілля. То й мені перепало. Тепер повечеряємо собі всмак.

І справді виклав з торби пирогів повну тарілку. Сподобалися вони Златоволосці, бо таких і дома не їла. Навіть спала тої ночі краще, бо чоловік трохи по-добрішав.

Але вранці він знову їй каже:

— Сьогодні йди просто до замку на роботу. Я впросив, щоб узяли тебе на кухню. Розказав їм, яка ти моторна, за те мені дали наїдку більше і ліпшого, що й тобі вчора смакував. Тобі там ще й не стільки перепаде! Бо там до весілля ладнаються, ввечері вже й король Рудь там буде із своєю молодою. Тільки ж ти не поїж усього сама. Ось тобі горня. Щоб ніхто не бачив, прив'яжи його під фартух та й принеси мені трохи страви. За це тобі ніхто не посміє нічого сказати, хоч би й знайшли його в тебе. Тільки ж гляди, я вже давно теплого не їв, то не прийди додому без страви!

Та й випхав її з хати, а сам пішов нібито в місто на жебри.

А Златоволосці добре було у замку на кухні. Ніхто за неї краще не порадив, як і що на вечерю готувати. День минув, що вона й не зогляділася, а ввечері вже було у неї трохи юшки в горнятку під фартухом. І вже можна іти їй додому. Коли ж почали її усі вмовляти, щоб зосталася хоч подивитися на перший танець. Не пустили її, втягли до великої світлиці, хоч біля дверей пристояти.

А в світлиці вже гостей-гостей, саме починають перший танець. Тут поста-

вали пани з панночками в пари, тільки молодий зостався чогось сам собі. І вже нема йому панночки до танцю. Та молодий не журився, схопив собі з-під дверей Златоволоску та й закружляв її в танку.

Тут як линеться юшка з горнятка, що в неї під фартухом,— залила їй усю одежу.

Вона трохи не згоріла з сорому, а гості в крик:

— Дивіться, дивіться, королева пара всю одежу собі залила!

Кинули гості танцювати та тільки зглядаються.

За тим соромом Златоволоска й незчулася, як покоївки ввіпхнули її до якоїсь кімнати та й стали скидати з неї просту вдяганку, та вбирати в золоті шати, що ото на неї і міряли, й шили. Златоволоска з дива тільки заїкалась, питаючи, що то буде. Але на те не зважали й так її убрали та причепурили, що стала вона мов з неба зіронька.

Тут саме відчинилися двері й увійшов король Рудь та так щиро усміхається до неї, а далі підійшов та й каже:

— Ну, моє серце, чи пізнаєш ти свого чоловіка з хижки? Бо я тебе пізнаю в простих, і в королівських шатах!

Тепер вже вона здогадалась, звідки вітер віє! Посварилася на нього пальчиком тієї ручки, якій загадував полоти на городі, усміхнулась й подала йому руку.

Король Рудь познайомив з усіма гостями свою милу дружиноньку, а їхню королеву,— і грали весілля аж до світу.

А далі вже все було добре. На той час, коли Златоволосчин батько прийшов їх одвідати, вона звикла вже до свого чоловіка й до його рудої бороди, котра до того ж трохи й почорніла. Боялася тепер Златоволоска тільки, щоб та борода ніколи не посивіла.

Мудрий Матійко і гурні

Пішов раз Матійко на оглядини. Добре його там зустріли, щиро привітали.

Як уже трохи посиділи та погомоніли, господар і каже:

— А піди-но, стара, до комори та принеси сама знаєш що.

Стара зараз же побігла у комору по закуску.

Ждали її, ждали — неначе застрягла десь. Господар і каже:

— Піди, дочко, подивися, де там наша мати забарилась.

Пішла дочка — і тієї немає.

— І чого оце вони там сидять? Ну, стривайте! Ось я вам покажу! — розсердився батько і вибіг за ними.

Бідолашний Матійко наждався ж уже, так наждався — а все ніяк нікого не дочекається. Уже й позіхнув не раз, і пригаслий вогонь розворушив у грубці, так і сяк боровся з дрімотою, а тих нема й нема.

— Ну,— каже,— годиться не годиться, а піду подивлюся, що вони роблять у тій коморі. Чи попримерзали, чи хтось їх цвяхами попривбивав?

Заходить до комори, а там уже й свічка догорає, яку мати з собою взяла, і всі троє сидять у коморі та голосять, так голосять, аж до третіх сусідів чути.

— Чого це ви тут голосите? — допитується Матійко, та не може з них витягти й слова. Всі троє голосять, аж заходяться.

Ледве-ледве в матері трохи стало на голосі, то й почала:

— Он бачиш, Матійку мій хороший, драбина стоїть на горище, а он глянь, сокира на ній зависла. А що ж, як поберетесь ви з моєю Даркою і згодом знайдеться у вас дитина!.. Зайде воно до комори й стане під тією сокирою, та як зачепить драбину, а сокира впаде бідолашному дитинятку на голову — ото ж буде горе!

Отак бідкалася мати, а за нею й дочка з батьком.

Матійкові було і смішно, й не дуже. Насилу їх втішив.

А тоді й каже:

— Як знайду у світі ще п'ятеро таких мудріїв, як ви, тоді візьму вашу дочку за дружину.

Та й пішов собі в широкий світ.

От іде він, іде, а ніхто йому не трапляється. Аж заходить в якесь село. Бачить — великі двори-садиби.

— Піду,— каже собі,— гляну, як там люди хазяйнують.

Коли бачить — одна господиня б'є квочку.

— За що це ви її так б'єте, товчете? — питає він.

— Де ж, погань,— хазяйка йому,— має дванадцятро курчат і не дає їм ссати!

Навчив він ту господиню, як зварити яєчко, обчистити, дрібненько з цибулькою покрити або пшоняної каші зварити і так нагодувати курчат. Та не могла вона повірити, що курчата не ссуть своєї матері, поки не побачила, як гарненько курчата дзьобали та їли.

От і знайшов він першого дурня, хай не більшого, то хоч такого, як ті були. Ну, добре, подався Матійко далі.

Як підходив до другого села, почув, що там в усі дзвони дзвонять. Коли бачить — іде проти нього похорон. Чоловіки несли труну, жінки голосили. Було там і молоде, й старе.

А в труні лежало живе, гарне молоде дівча.

— А скажіть-но мені, добрі люди, що оце ви робите?

— Ох, що ж би ми робили?! — кажуть вони. — Сердешна старостина дівчина ішла по воду та якось упхала в глечик руку, а тепер ніяк її не витягне. Уже все село наморочило собі голову й дівчина так намучилася, а нічого не виходить! Як носити їй той глечик на руці довіку, то краще її поховати.

— Ну й дурні ж ви! — не стерпів Матійко.

Дісталось би Матійкові од усього села за те слово. Та перше ніж сказав, розбив хлопець той глечик і визволив дівчину.

Зараз же одвели його цілим селом до старостиного двору. Там усе було готове до поминок, а справили веселий бенкет.

На прощання наскидали тому мудрецеві повну миску дукатів.

У третьому селі хотіли збудувати костьол зсередини-зокола гарний, біленький. Та з чого ж його найбільший поставити? От хтось їм порадив, що найкраще буде з сиру. Зараз вони де яке молоко мали, переробили на сир і вбудували з нього костьол — тільки без вікон. Зокола він був гарний, білий. Та що ж? Ізсередини — як темниця. Взялись вони тоді світло носити в нього мішками. І все марно. Бо невзабарі прилетіли з лісу птахи, виклювали в сирі дірки — і в костьолі прояснилося. Тоді ті селяни зміркували:

— А наловімо тих пташок, що таке світло роблять. Вони будуть у костьолі день і ніч світити!

Не балакали довго, бо той, що сказав, знав і де живуть ті пташки в лісі на високім дереві.

Взяли вони довженну драбину і понесли її на плечах у ліс. Та драбина чіплялася за дерева, а де в гущавині — не могли вони посунутися ні сюди, ні туди. Ото й урізали по шматку драбину, як де чіплялася. Таким чином щасливо дісталися до високого дерева, то що ж, як з драбини лишилося яких три щаблі, а решту повідтинали. Поставали вони тоді один одному на плечі, чоловік на чоловікові стояв рівно, надійно. Той горішній дотягнувся до гнізда і взяв його з пташками в руки. Та як крикнув на радощах: «Ось вони!», спідній задер голову — і собі ж побачити, та посковзнувся й упав. Попадали й усі, і пташки розлетілися. Шкода й праці! Дивись — у того рука, в того нога, у того голова побита.

На цю пригоду Матійко й нагодився. Навчив їх ставити костьол із каменю, залишати, де треба, вікна, а мури та стіни білити вапном. Дали вони йому грошей за те чималенько. Подався Матійко далі.

У четвертому селі жили собі ще інакші люди. Серед білого дня тягли вони вгору на костьол обв'язаного мотузом бика! Матійко очам своїм не повірив, а так було!

Він їх питає:

— Скажіть, люди добрі, що оце ви робите?

— А що б ми робили? Помер у нас багатий м'ясник і відказав бика на костьол. Отож ми й тягнемо туди, куди він заповів.

Матійко їм порадив продати того бика, щоб були у громади гроші. І тут дякували йому за розумну раду.

Ось і подався він знов далі.

«А чи скоро натраплю на п'ятих? — думав собі. — Хоча, як то у світі ведеться, хтозна, чи й ті будуть останні!»

Не далеко довелося йому йти. У п'ятому селі, як подали їсти на стіл, то люди одступилися, повибігали з усіх кутків миші, наїлися досхочу, а люди хіба їли, що зосталося.

— Люди, люди, що це таке у вас? — каже Матійко. — Я помер би з голоду, а не їв після мишей!

— Спочатку й ми вагалися, — кажуть вони, — а згодом звикли. Стільки па-сток наставляли, цілу війну проти мишви вели, а позбутися її не можемо. Ма-буть, із усього світу до нас назбігалась.

— Ще більше назбігається, як руки згорнете, — каже Матійко.

— Чоловіче добрий, — просять його, — поможи нам!

От Матійко роздобув таке звірятко, яке тільки те й робило, що ловило мишей.

Напав тоді на селян великий страх: що ж їстиме той звір, як усіх мишей переловить? А порадитись з Матійком спало їм на думку аж тоді, як одійшов уже він далеченько. Вони ну йому вслід кричати.

— Хай не болить душа у вас по тім! — гукнув їм Матійко.

А їм тільки й почулося: «Вас потім!»

Перелякалися вони! «Оце ж звіря поїсть мишей спершу, а нас — потім!»

І от згодом що вони встругнули! Як не стало мишей, а ката не могли піймати, повиносили, що мали, з хат, підпалили село на чотири роги, щоб і той нена-ситель-звір там згорів. Коли вже все погоріло, бачать — сидить на цвинтарі кіт на найвищому хресті. Хоч би волосок йому підсмалився. А біля нього кішка — хтозна-де й узялася.

Отож Матійкові вже не треба було шукати більше дурнів.

Про лисичку та графа Сантокона

Де було, там було, в сімдесят сьомій країні, за червоним морем, за скляною горою, де вода сипалася, а пісок лився, де салом стріхи крили, а з ковбас тини плели, був собі один бідний чоловік. У того чоловіка було двоє дітей. Хлопця звали Янком, дівчину Аничкою. За хаткою в них був городець, і батько їм так казав:

— Копайте, дітоньки, садіть і з городу живіть!

Ще діти й літ не дійшли, як померли їхні батько-мати. Аничка й каже:

— Ну, братику, будем робити, як нас батько-мати вчили. Город скопаємо, добре задбаємо та й будемо собі жити.

Раз навесні копають вони город, аж прибігає лисичка:

— Боже поможи вам, Яночку й Аничко! Копаєте, копаєте?

— Ой, так-таки, копаємо, копаємо.

І стали їй жалітись, як вони бідують, що нічого їсти, ні в чому ходити.

— Не бійся, Аничко, я про вас не забуду. Бувайте здорові, дітоньки, я скоро повернуся,— сказала лисичка та й побігла.

Іде вона понад річкою, аж там якісь люди купаються. Що ж лисичка? В одного взяла сорочку, в другого штани, в третього капелюха й так у всіх потроху. Дещо для Янка, дещо для Анички. Прийшла до хатки й принесла їм чималенький клунок одежі.

— Ну, Аничко, ти бідкалась, що ви голі й босі. Ось вам кожному потроху, одягайтесь!

А далі до Янка:

— А ти, Яночку, не хотів би женитися?

— Де там, лисичко! Як мені женитися, коли я тільки й маю, що ти принесла. Хай-но зіпнись на ноги, щоб жінку прогудувати.

— Не бійся, Янку, усе тобі буде.

Попрощалася лисичка з Янком і Аничкою та й пішла собі.

Приходить до лісу, а назустріч їй заєць:

— Лисичко-сестричко, куди це так поспішаєш?

Ой зайчику, всім лискам хвосту позолотили, тільки я оце забарилася. Побіжу хутенько до золотаря, нехай і мені мого любого пухнастого хвостика позолотить.

— Ой, коли б же чула ти, лисичко, що ті нагоничі, за мною ганяючись, кричать: «Якби-то нам отого вуханя спіймати!» А щоб мені оце золоті вуха, вони б мені й ціни не склали!

— Гм, гм! Рада б я тобі в пригоді стати, тільки що той золотар і позолоти на одного не збавлятиме. Хіба якби вас було більше... А знаєш що? Зберіться хоч з дванадцяторо, може, він вам ваші вуха й позолотить.

Заєць сюди писнув, туди свиснув — назбігалось такого зайців! Він їх поставив по двоє, лисичка попереду, і, раді-радісінькі, подалися вони до королівського палацу. А там лисичка й каже:

— Отут живе той золотар. Ви почекайте, а я піду та скажу, щоб вуха вам позолотив.

От зайці стоять собі, чекають, а лисичка пішла до палацу. Коли принцеса подивилась у вікно та й каже:

— Тату, тату, ходи поглянь, хто до нас прийшов!

— То зайчики, доню,— каже король.

За хвилину приводять лисичку до короля. Він її спитав, чого бажає.

— Прислав вам граф Сантокоп вітання та малий подаруночок. Сподівається він на вашу ласку і просить віддати за нього молоду принцесу.

Король вдячно прийняв подарунок, а лисиці мовив:

— Скажи своєму панові, що й я його щиро вітаю. Та нехай він трохи потерпить, бо принцеса ще молода заміж.

Лисичка попрощалася, а зайцям сказала, що треба їм почекати, поки золо-

тар розведе позолоту: мовляв, навіть мого, бачте, пухнастого хвостика не позолотив. Завела їх до хліва та й подалася геть.

Тут спало їй на думку, що Янко й Аничка вже дуже голодні, та й стала вона міркувати, як би десь легко дістати їжі. Біжить лісом, коли бачить — лісоруби дерево рубають. Вона до них. В одного взяла сала, в другого хліба та й уткнула до Янка з Аничкою. Янко й Аничка од тяжкої праці й голоду вже зовсім знемоглися, та лисичка їх добре підгодувала.

Наїлися вони сала й хліба, запили водою, а як повеселішали, лисичка знову завела своє:

— Ну, Янку, хочеш одружитися? Тепер чи ще зачекаєш?..

— Ой лисичко, дай мені спокій. Ти ж бачиш, яка обшарпана в мене хатка. Куди тут молоду привести?

— Нічого не бійся, Янку! Буде тобі й це.

Та й подалася собі. Біжить лісом, біжить, коли назустріч їй олень.

— Куди це так поспішаєш, лисичко-сестричко?

— Та тут таке, всім лисицям хвости позолотили, тільки я забарилася, то й іду оце до золотаря, щоб мені оцього пухнастого хвостика позолотив.

— О-ой, правда твоя. А мені якби золоті ріжки,— сказав олень.

— Але ж стрільці тоді помічатимуть тебе здалеку.

— То дарма, аби гарно було!

— Воно так. Тільки для тебе одного золотар і позолоти не розводитиме. Хіба якби вас було більше...

Олень затрубив туди-сюди, й одразу прибігло їх дванадцяттеро. Лисичка поставила їх по двоє, сама стала попереду й, рада-радісінька, повела їх до королівського палацу.

А принцеса щодня у вікно виглядає, все чекає звістки від графа Сантокопа. Ще здалеку побачила вона, як іде лисичка, а за нею череди гарних оленів. От і гукає принцеса батька:

— Тату, тату, ходи сюди подивися, що воно до нас іде. Такого ти зроду не бачив. Хтозна, що воно й таке. А які роги великі!

— То дорогі звірята, доню,— каже король.

Лисичка стала з оленями перед королівським палацом і каже їм:

— Отут живе золотар. Ви почекайте, а я піду скажу йому, на скількох позолоту розводити.

Увійшла лисичка в палац і просто до короля.

— Посилає вам своє вітання й невеличкий подаруночок граф Сантокоп. Якби ви були ласкаві сказати, чи віддасте йому дочку, чи ні.

— Та дамо, дамо! Лиш постриваймо, поки вийдуть їй літа, бо ще мала.

— Ну, добре. Нам аби ваше королівське слово!

Вийшла лисичка до оленів та й каже їм, щоб зайшли на час до стайні, поки золотар позолоту розведе. Сама вернулася хутенько до палацу.

Сидить ото й примовляє:

— Ох-ох-ох, дома не те, що тут. Дома колишуть мене в золотій колісці, а тут і не почастують нічим.

А королева до чоловіка:

— Чуєш, що вона каже? В неї дома золота коліска. Це, мабуть, якась зачарована принцеса, бо людською мовою говорить.

Зараз принесли їй золоту коліску, повісили над столом, де чіпляють лампу, лисичка собі й гойдається. От як нагойдалася досхочу, сказала, що вже йтиме додому. Надавали їй усяких ласощів, і для молодого, й для його сестри, нехай смакують.

Приходить лисичка до Янка з Аничкою та й каже, на який день йому готуватися до весілля. І дає їм обом пораду, як їм обом у королівському палаці поводитись, а Янкові — як обходитись з молодю. Коли впевнилась, що все як слід, вирушили вони в дорогу.

Ідуть, ідуть Янко з Аничкою й лисичка. Коли бачать — якийсь віз застряв у болоті і ніяк звідти не виїде.

Тут лисичка й каже візникам:

— Я вам витягну, але тільки тоді, як дасте пообрізати вашим коням хвости.

От візники погодилися, й лисичка їх вирятувала з болота. Далі пообтинала коням хвости, віддала їх Янкові та й каже:

— Янку, бережи ці хвости! Вони нам ще придадуться!

Та й пішли всі троє далі. І раз-таки зустріли багато вояків на конях. От лисичка їм і каже:

— Вояченьки, ви з своїми не пройдете через ліс, хіба дозволите повідтигати усім хвости. Бо тут за лісом стоїть моє військо, а в нього коні без хвостів. Як побачить воно, що ваші коні з хвостами, то вас усіх переб'є дощенту. А як ваші коні будуть без хвостів, то воно подумає, що й ви мої вояки, от ви собі й проїдете.

Вояки побоялись та й пообтинали всім коням хвости. Лисичка тоді їх пропустила.

От надходять Янко з Аничкою й лисичкою вже до королівського палацу, а там недалеко було багновище. Лисичка й повтикала туди кінські хвости. Далі забігла до сусіднього села й накупила повно капелюхів.

— Янку, тепер я піду до палацу, а як увійду, то висип оці капелюхи на болото, а я вже знатиму, що до чого.

От прибігає лисичка до палацу, захекана й ніби перелякана на смерть, та гу-

кає до короля з королевою й принцесою, мовляв, ось послухайте, що тільки з нами скоїлося, яке лихо нас спіткало. Усе військо, що взяли з собою, разом з кіньми в трясовині потонуло, самі хвости й капелюхи з води стирчать.

— Ой, ви ж тільки погляньте! Скільки наших людей загинуло! Ой, ніхто живий не вирятується!

Ті перелякались, дивляться та все за графом побиваються, чи то ж хоч він сам живий-здоровий.

А лисичка бідкається: скільки вони добра везли — вбрання, наїдків, напиків, — усе потонуло в тій драговині. Тільки молодий і його сестра сяк-так вирятувалися й тепер соромляться, як їм таким показуватись королівській родині на очі. Королева й каже, що нехай приходять, добре, що хоч живі вони та здорові. Тоді вже лисичка за Янка не боялася. Бо хоч був він бідний, зате на красу дуже багатий.

Зараз познаходили найкращі шати, що були в палаці, запрягли таких коней, як вогонь, і послали Янкові назустріч. От Янко з сестрою вдяглися в дороге вбрання, сіли в карету і стали від того ще кращі! А вже Янко в пишному вбран-

ні зробився такий гарний, аж сама лисичка очей з нього не зводила та нишком раділа, що їй отак пощастило.

Прийшли вони до палацу, й лисичка прегордо підводила до всіх молодого і його сестру Аничку. Але Янкові та Аничці сумно було поміж тими великими панами. А король думав, що їм шкода всього втраченого, і одно умовляв, щоб не журилися, все буде добре.

Принцесі її молодий, граф Сантокоп, таки дуже сподобався. От і справили бучне весілля. Поки ж усі бенкетували, лисичка думала-гадала, де б то їй молодого з молодого поселити, та й надумала собі таке: у лисички є мачуха, відьма, вже їй дев'яносто літ, і дуже вона багата. Отож відьма помре, а вони житимуть у її господі.

Як одгуляли весілля, то пішли всі подивитись на те лихо, що скоїлось. Тут один чолов'яга схопив кінського хвоста і тягне його із багна. Коли ж хвіст так легко висмикнувся...

Він очі витріщив та й гукає:

— Люди добрі, щось коней зісподу поїло! Самі хвости zostалися!

Отак і не розгадали лисиччиних хитрощів. Час було вертатись до палацу. От як уже склали все для молодого і весільний поїзд мав рушати, лисичка вихопилась вперед та й побігла. Біжить та й біжить, аж бачить — на луках так багато свиней. Вона й каже до пастухів:

— Пастухи, сюдою зараз їхатиме одна пані й питатиме вас, чиї це свині. То ви кажіть, що графа Сантокопа. Вона вас щедро обдарує.

От і справді їде весільний поїзд повз ті луки, й принцеса питає:

— Пастухи, а чиї оце свині?

— Це свині графа Сантокопа! — загукали ті.

Принцеса вийняла з торби жменю дукатів та й сипнула їм.

Іде лисичка далі, йде, коли пасеться череда корів.

— Пастухи, сюдою зараз їхатиме одна пані й питатиме вас, чиї це корови. То ви кажіть, що це корови графа Сантокопа. Вона вас за те щедро обдарує.

От їде весільний поїзд повз ті луки, а принцеса й питає:

— Гей, пастухи, а чиї це корови?

— Це корови графа Сантокопа!

Вийняла вона з торбини грошей і цих обдарувала.

А лисичка біжить щодуху далі та й прибігла до тієї мачухи, що жила в гарному палаці. Дванадцять світлиць, розкішно прибраних, одна краща від другої. Були в мачухи й коні, свині, корови і всяка всячина. А як поводи́ла мачуха лисичку по всьому палаці, то лисичка їй і каже:

— Що вам із тих розкошів, коли зараз усе піде марно! Тільки погляньте, скільки війська йде. Порубають вас на шматки.

— Е, ні, нехай краще я сама собі кінець зроблю,— сказала мачуха. Пішла в дванадцяту світлицю та й зробила, як сказала.

От приїхав весільний поїзд до палацу. Розіклали, що тільки було з весільного бенкету, і почастували усіх людей того краю. А лисичка й каже Янкові:

— Янку, тепер ти житимеш тут із своєю дружиною, а незабаром і я з вами. Але ще одне мусиш для мене зробити.

Покликала його в одинадцяту світлицю й каже:

— Ось тобі, Янку, меч, розрубай мене рівно пополам.

— Ой лисичко, як мені таке вчинити? Отак відплатити за все твоє добродійство?

— Як ти не зробиш цього мені, то я зроблю це тобі!

— Е, ні! Як маю тепер у достатку з своєю дружиною жити, ти б хотіла мені урвати віку?

Узяв меч і розрубав лисичку рівно пополам. Враз перед Янком став такий хороший парубок і каже:

— Дякую тобі, Янку, що ти визволив мене. Батько мій після смерті моєї матері оженився вдруге, і люта мачуха зачарувала мене на лисицю, щоб самій розкішно жити в батьковім маєтку. А тепер я візьму Аничку за дружину, і будемо жити всі вкупі, як добра родина.

І одразу, того ж таки дня, справили бучне весілля. Стару мачуху поховали й жили собі в щасті й злагоді. Може, ще й досі живуть, як не померли.

Про дванадцять місяців

Була собі мати й мала дві дочки: одну рідну, а другу пасербицю. Свою ж вона любила, а на пасербицю й дивитися не могла, і все через те, що Марушка була краща за її Голену.

Марушка не здогадувалась про свою красу й не знала, чого мати так сердиться, ледве на неї погляне. Мусила сама робити геть усю роботу: прибирати, варити, прати, шити, прясти, ткати, траву косити й корову доїти.

Голена ж одно чепурилась та витрішки продавала.

Марушка роботу любила, була терпляча, мачушині й сестрині лайки сприймала без слова. Та що з того? Мачуха з її дочкою щодень злішали, бо Марушка дедалі гарнішала, а Голена поганішала.

От мачуха і надумалась.

— Навіщо мені в хаті гарна пасербиця! Прийдуть хлопці на оглядини, вподобають собі Марушку, а Голени й не захочуть.

Та з того часу тільки й думали з Голеною, як би позбутися бідної Марушки. І голодом її морили, й били, і такі муки вигадували, що добрій людині не спаде й на думку. А вона терпіла та щодень крашала.

Одного дня,— а будо це в середині січня,— заблаглося Голені фіалок.

— Ходи, Марушко, назбирай мені в лісі фіалок. Почеплю собі за пояс та й ходитиму, бо так мені схотілося, щоб пахло фіалками,— каже сестрі.

— Ой сестро любесенька, що це ти надумала? Чи хто коли чував, щоб під снігом росли фіалки? — сказала бідна дівчина.

— Ах ти ж, дармоїдко, ледащице, ти ще смієш перечити, як тобі загадують! Зараз же мені збирайся, та гляди, тільки не принесеш фіалок, то я тебе вб'ю! — нагримала Голеня.

Мачуха випхала Марушку з хати й двері причинила.

От іде дівчина в лісі й гірко плаче. Кругом сніг глибокий, ніде ні стежини. Блукала вона, блукала, дуже довго. Голод їй допікав, холод діймав, і вже просила вона собі смерті. Коли бачить — удалині світло. Пішла вона на те світло й вийшла на високу гору. Аж там горить велике багаття, круг нього лежить дванадцять каменів, а на тих каменях сидить дванадцяттеро чоловіків. Троє сиві, аж білі, троє не такі старі, троє ще молодші, а троє — наймолодші й найкращі. Сиділи всі дванадцяттеро тихо й дивились на вогонь. То були дванадцять місяців. На найвищому камені сидів найстарший — Січень, з білим волоссям і білою бородою й з патерицею в руках.

Марушка злякалася і з дива аж зацімліла, а далі насмілилася, підступила ближче й попросила:

— Люди добрі, дозвольте мені погрітись, бо дуже я змерзла.

Найстарший, Січень, кивнув головою та й питається її:

— Чого ж ти прийшла, дочко? Чого тут шукаєш?

— Фіалок шукаю,— каже дівчина.

— Не час на фіалки, кругом сніг,— мовляє Січень.

— Ой, я знаю. Та сестра Голеня з мачухою загадали мені принести фіалок з лісу. Як не принесу, то вб'ють мене. Дуже вас прошу, люди добрі, навчіть мене, де їх знайти.

От підвівся найстарший, Січень, підійшов до наймолодшого, дав йому в руки патерицю й каже:

— Брате Березню, пересядь на моє місце!

Сів Березень на найвищий камінь та як махне патерицею понад багаттям.

І враз полум'я шугнуло вгору, сніг почав танути, дерева стали розвиватися, під буками проклюнулася травиця, в травиці зарожевіли стокротки, настала весна. Поміж кущами, попід листячком, розквітли фіалки. Марушка й не спам'яталася, а вже все навколо було мов синьою плахтою застелене.

— Збирай, Марушко, та живенько! — звелів Березень.

Марушка зраділа й нарвала великий-великий оберемок. Далі подякувала щиро місяцям та й подалася додому.

Дивувалася Голеня, дивувалась мачуха, коли побачили Марушку з фіалками. Як одчинили їй двері — фіалки й запахли на всю хату.

— Де ж ти їх нарвала? — питалася сердито Голеня.

— Ну, в лісі на горі, там вони ростуть під кущами. Там їх є доволі, — тихо сказала Марушка.

Голеня взяла трохи фіалок, заткнула за пояс та все нюхає й сама, і матері дала понюхати, а сестрі й не сказала: «Понюхай і ти!»

На другий день сидить собі Голеня біля печі, й захотілося їй ягід. От вона мерщій до сестри:

— Ходи, Марушко, й принеси мені з лісу ягід!

— Ой боже, сестро любесенька, де ж я тепер ягід знайду? Чи хто чував, щоб під снігом ягоди росли? — каже Марушка.

— Ах ти ж, дармоїдко, ледащице, ти ще смієш перечити, коли тобі загадують? Ану зараз мені збирайся, та гляди — тільки не принесеш ягід, я тебе вб'ю, — свариться зла Голеня.

Мачуха випхала Марушку з хати й двері причинила.

От іде дівчина в ліс і гірко плаче. Кругом сніг глибокий, ніде ні стежини. Блукала вона, блукала, дуже довго. Голод їй допікав, холод діймав...

Аж бачить — знов те саме світло вдалині, що й за день перед тим бачила. Зраділа вона й подалась до нього. От і прийшла знов до того багаття, а там сиділи дванадцять місяців. Найстарший, Січень, — на найвищому камені.

— Люди добрі, дозвольте мені погрітись, бо дуже я змерзла, — проситься Марушка.

Найстарший, Січень, кивнув головою та й питає:

— А чого ти знову прийшла, дочко? Чого тут шукаєш?

— Ягід шукаю, — відповідає Марушка.

— Е, та зима ж, а на снігу ягоди не ростуть, — каже Січень.

— Ой, знаю, — сумно мовила Марушка. — Та сестра Голеня з мачухою загадали мені назбирати ягід. Як не принесу, то вб'ють мене. Дуже вас прошу, люди добрі, навчіть мене, де їх знайти.

От устав Січень, підійшов до місяця, що напроти сидів, дав йому патерицю й каже:

— Брате Липню, пересядь на моє місце!

Сів Липень на найвищий камінь і махнув понад багаттям патерицею. Враз полум'я спалахнуло, сніг умить розтав, земля зазеленіла, дерева розвилися, пташки заспівали, по лісі цвіли всякі квітки — стало літо. Під буками з'явилися білі зірочки, мов їх насіяли. А ті зірочки на очах мінялися на ягоди і спіли, й спіли. Поки Марушка спам'яталася, було їх стільки, наче хто простелив червоний килим.

— Збирай, Марушко, та живенько,— звелів Липень.

Зраділа Марушка й кинулась збирати, поки назбирала повний фартух. Далі подякувала щиро місяцям та подалась додому.

Дивувалася Голена, дивувалася мачуха, коли побачили, що Марушка повен фартух ягід несе. Як відчинили їй двері — ягоди й запахи на всю хату.

— Де ж ти їх назбирала? — питалась розгнівана Голена.

— Ну, в лісі на горі, ростуть під буками. Їх там доволі є,— каже Марушка.

Голена взяла ягоди, наїлася досхочу, і мачуха наїлася, а Марушці й не ска-зали: «Візьми й ти одну!»

Наїлась Голена ягід, а на третій день схотілось їй червоних яблук.

— Ходи, Марушко, ходи в ліс і принеси мені червоних яблук,— загада-ла сестрі.

— Ой боже, сестро любесенька, де ж візьмуться ті яблука взимку?— відказує бідна Марушка.

— Ах ти ж, дармоїдко, ледащице, ти ще смієш перечити, коли тобі загаду-ють? Ану зараз мені збирайся, та гляди, тільки не принесеш червоних яблу-чок, я тебе вб'ю,— сварилася люта Голена.

Мачуха випхала Марушку з хати й двері причинила.

От іде дівчина лісом і так гірко плаче. Кругом сніг глибокий, ніде ні стежин-ки. Але дівчина вже не блукала, бігла прямо на ту гору.

Там знову горіло велике багаття, а круг нього сиділи дванадцять місяців.

— Люди добрі, дозвольте мені погрітися, бо дуже я змерзла,— проситься Марушка.

Найстарший, Січень, кивнув головою та й питає:

— А чого ж ти знову прийшла, дочко? Чого тут шукаєш?

— Червоних яблук,— відповідає Марушка.

— Та зима ж, а взимку не ростуть червоні яблук,— мовляє Січень.

— Ой, знаю,— сумно сказала Марушка.— Але Голена з мачухою загадали мені принести червоних яблук з лісу. Як не принесу, то вб'ють мене. Дуже вас прошу, люди добрі, навчіть мене, де їх знайти.

От устав найстарший, Січень, підійшов до одного з трьох старших місяців, дав йому патерицю і сказав:

— Брате Вересню, пересядь на моє місце!

Сів Вересень на найвищий камінь та й махнув патерицею понад багаттям.

І враз багаття шугонуло догори червоним полум'ям, сніг щез, та дерева не розпускались. Тільки з них лист поволі опадав, а вітерець холодний розносив його всюди по жовтій траві. Не бачила ще Марушка зроду стільки квітів. Тут цвіла туранка, жаріли гвоздики, в долині — пізноцвіт. Під буками росла висока папороть і цвів рясний барвінок.

Та Марушка видивлялася тільки червоних яблук. Коли й справді бачить — яблуня, а на ній високо між гіллям червоніють яблука.

— Збирай, Марушко, та живенько,— звелів Вересень.

Зраділа Марушка. Потрусилася яблуню — і впало одне яблуко. Знов потрусилася, друге впало.

— Біжи, Марушко, додому, та живенько,— загукав до неї Вересень.

Марушка зараз-таки послухала, підняла ті яблука, що впали, місяцям щиро подякувала й подалася додому.

Дивувалася Голенка, дивувалась мачуха, як побачили, що Марушка яблука несе. Відчинили двері — Марушка подала їм двоє яблук.

— Де ж ти їх нарвала? — питала Голенка.

— Ну, в лісі на горі вони ростуть. Там їх доволі є,— каже Марушка.

— А чого ж ти більше не принесла? Чи ти дорогою їх поїла? — напалася на неї Голенка.

— О-ой, сестро любесенька, не з'їла я ані кусника. Як потрусилася дерево, упало одне яблуко, удруге потрусилася, впало друге, а більше мені не дали трусити. Гукнули, щоб ішла додому,— сказала Марушка.

— Бодай тебе лихий узяв,— кляла Марушку Голенка й хотіла її набити.

Марушка жалібно заплакала та й утекла до кухні. «Краще смерть, ніж отаке терпіти від мачухи та сестри»,— думала собі вона.

Ласа Голенка пересварилася й узялася до яблука. Воно здалося їй таке солодке, що зроду такого доброго не їла. І мачусі припало до смаку. З'їли по яблуку, і їм захотілося ще.

— Дай мені, мамо, кожушок, піду я сама в ліс,— каже Голенка.— Бо та ледащиця знову їх дорогою поїсть. А я знайду те місце і всі яблука пообриваю, хоч би що там на мене кричали.

Дарма її вмовляла мати. Голенка взяла кожушок, хустку на голову й подалася в ліс. Мати тільки постояла на порозі та подивилася їй услід.

І от зайшла Голенка в ліс. А кругом сніг глибокий, ніде ні стежини. Блукала вона, блукала, а яблука мов перед очима, та все надять її далі й далі. Коли це побачила вона вдалині світло та й подалася до нього. Прийшла аж на гору, де палає велике багаття, а круг нього сидять на дванадцяти каменях дванадцять місяців. Голенка спершу злякалася, а згодом приступила ближче до багаття й простягла руки погріти. Місяців і не спиталася.

— Чого це ти прийшла? Чого шукаєш? — питається її сердито Січень.

— А тобі що до того, старий дурню! Не тобі те знати, куди я йду та чого,— відрубала Голенка.

Січень насупив чоло й махнув патерицею над головою. Тут зараз похмарилося небо, пригасло багаття, посипався густий сніг, мов хто перину розірвав, а

гострий вітер засвистів по лісі. Голену світа білого не побачила перед собою. Блукала вона, блукала, все падаючи в замети та дедалі знемагаючи. А сніг сипле й сипле, а крижаний вітер до кісток проймає. Голену кляла Марушку і весь світ. Вона геть задубла навіть у своєму теплому кожусі. Чекає мати Голену, в вікно виглядає й на ганок виходить виглядати — все ніяк не дочекається. Година за годиною минає, а Голену все не йде.

— Чи їй так ті яблука до смаку припали, що не може одірватися, чи що? Піду сама подивлюся, де вона, — сказала мати, взяла кожушину, хустку на голову й подалася вслід за Голеною.

А кругом сніг глибокий, ніде ні стежини. Гукала вона Голену, та ніхто не обзивався. Блукала вона, блукала, а сніг усе сиплеться, а вітер віяв щораз холодніший.

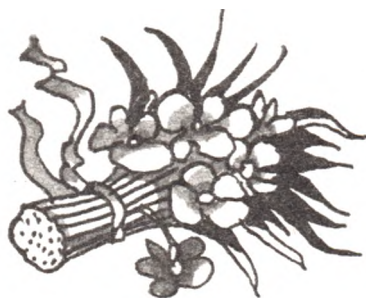
Марушка вже й обід зварила, й корову попорала, а мачуха з Голеною все не вертаються.

— Де ж вони так довго забарилися? — сказала собі Марушка й сіла до прядки. Уже й веретено напружало, вже й у хаті спочило — ані Голени, ані мачухи нема.

— Ой лишенько, чи там нічого з ними не сталося?

На небі зірки мерехтять, на землі сніг виблискує, і ніде не видно ані лялечки. Зажурилась вона й зачинила вікно, а мати з сестрою все з думки не йдуть. Рано чекала їх снідати, чекала обідати, та не дочекалась більше ні Голени, ані мачухи. Обидві замерзли в лісі.

Добрій Марушці зосталася хатка, корова й клопоть поля. З часом знайшовся й господар, і жили собі в добрі та злагоді.

Торбинко, потрусись!

Був собі один бідний чоловік і мав трошки жита. Став його віяти, аж прийшов вітер і все забрав. Жінка йому каже:

— Іди шукай вітра!

І він знайшов його в одному ярку. Той і питає:

— Що б ти хотів?

Чоловік і просить, що він бідний, то аби йому повернути жито. Вітер йому й відповідає:

— Ось тобі торбинка, як тільки скажеш: «Торбинко, потрусись!», вона й дасть, що захочеш.

Чоловік подякував та й пішов додому. От приходить, сідає за стіл, погукав своїх восьмеро дітей і каже:

— Торбинко, потрусись!

Торбинка потрусилась — зараз усяка їжа була на столі. Усі їли з великою радістю.

Коли добре наїлися, жінці спало на думку покликати в гості священика. Священик прийшов, наївся, напився, а тоді й каже:

— Знаєш що, Мартінку? Позич мені оцю торбинку хоча б днів на три. Я тобі її принесу, хочу тільки показати своїй господині, що наварю без вогню і без полум'я.

Чоловік і позичив йому.

Коли священик уже мав торбинку, нагукав гостей із усіх країн, щоб зійшлися до нього в неділю.

А тим часом і три дні минули. Мартін тяжко чекав своєї торбинки. От на третій день і пішов по неї. А піп йому й каже:

— Нащо вона тобі? Мені вона дужче потрібна. У мене гості. На тобі півхлібини та й іди додому. Торбинка вже моя.

А дома жінка, діти плачуть і кажуть:

— Ти винен, нащо віддав?

Жінка каже:

— Іди до вітра, проси другу!

Чоловік послухав свою голубоньку. Приходить до вітра та й просить другу торбинку. Вітер і каже:

— Я ж тобі казав: не хвалися нікому. А ти ще й багача гукнув у гості. Прав тепер з нього, хай за неї тобі оддасть.

Чоловік так уже просить:

— Змилуйся, вітрику, наді мною і над моїми дітьми, дай мені ще однецьку.

Вітер змилювався над ним, дав торбинку. Чоловік з радістю приходить додому. Погукав жінку, дітей, щоб посідали за стіл. Поклав на стіл торбинку та й каже:

— Торбинко, потрусись!

Торбинка потрусилась — зараз вибігло з неї дев'ять ціпків та й стали бити усіх підряд. Зчинився там великий гвалт. Діти кричали, а жінка ще більше. Повибігали вони надвір, ціпки й сховались назад.

Чоловік узяв торбинку під полу та й пішов до попа. Саме застав його в хаті.

От і править з попа торбинку або пирога з повидлом. Ну піп пішов по пироги. Торбинка висіла на кілочку.

Поки піп там ходив до печі по пироги, Мартін витягнув торбинку з-під поли. Ту з кілочка взяв, сховав, а з тими ціпками повісив на кілочок та й чекає попа.

Піп заходить, глянув на кілочок, бачить — торбинка висить. Нічого поганого й не подумав. Дав йому пирога та й каже:

— Ти, дурню, більше сюди мені не ходи! Іди працюй, торбинка моя! Я вже тобі за неї заплатив!

Мартін знав, що мав. З радістю залишив він попа, бо мав торбинку за пазухою. Попрощався та й пішов додому. Приходить додому, наївся, напився й чекає, що ж робитиме піп із тією торбинкою.

От поприходили гості до попа, а він і не дав нічого варити. Каже господині:
— Я сам усе приготував. Не турбуйся ні про що.

Коли була дванадцята година, гості посідали за стіл. Піп поклав торбинку
прямо на столі.

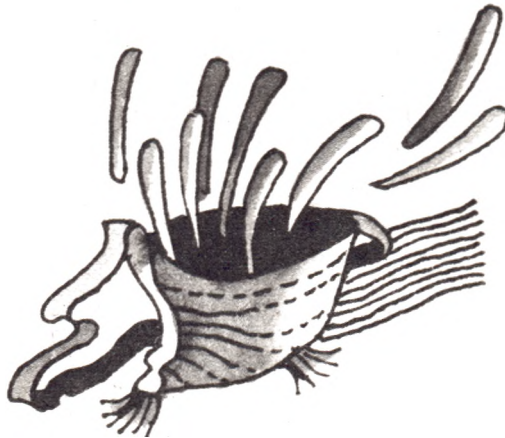
— Торбинко, потрусись!

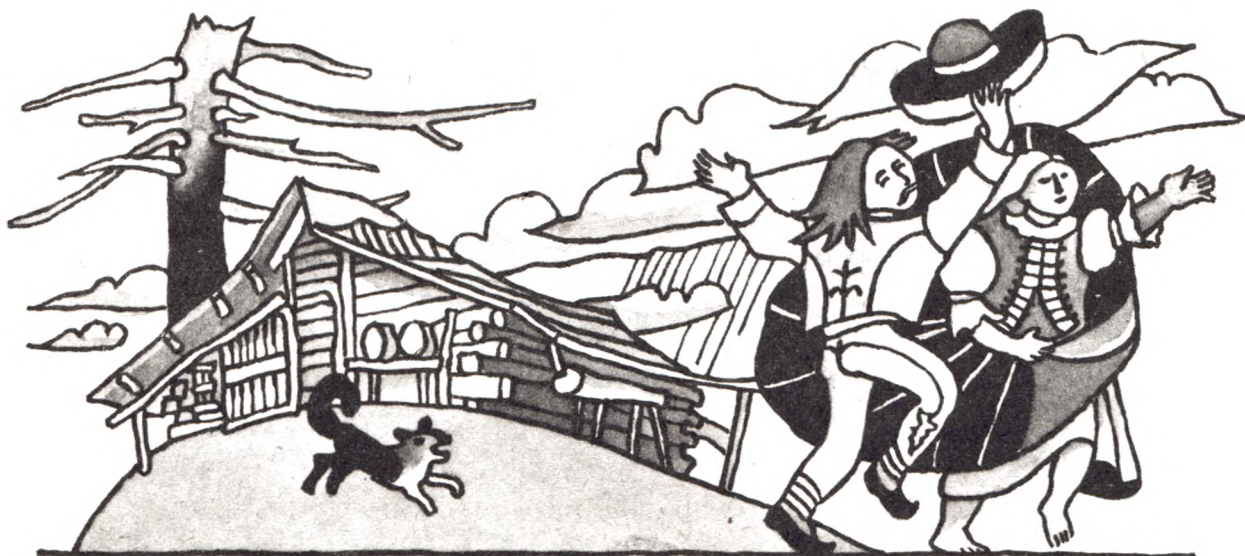
Торбинка потрусилась — зараз вибігло з неї дев'ять ціпків і ну молотити
гостей-попів. Б'ють їх усіх. А ті кричать на кучерів:

— Запрягай, запрягай, бо нас повбивають!

Були їм тісні двері, мусили через комин вискакувати та кричать:

— Ніколи вже в гості не прийдемо, бо нам тут усім голови потовкли!
Піп відніс торбинку назад і ніколи більше не згадував про другу торбинку.

Пан та селянин

Був собі один великий пан. Він мав стільки добра, що й не знав, що з ним робить.

Мав він золоту карету — таку, що тільки по столі їздити.

От звелів він погукати одного селянина.

— Ну, ось ти простий селянин, чи ти бачив коли-небудь таку дорогу річ, як оце?

— Бачив, пане, ще й дорожчу. Один дощ у травні для всього світу дорожчий за вашу карету.

З М І С Т

Вступне слово. Дмитро Чередниченко	5
Як яйце мандрувало*	7
Старий Бурко і вовк*	12
Лисичка та горобець*	15
Ведмідь і комар*	16
Чи за добро слід добром платити*	19
Міхурець-пухирець і його товариші**	23
Чарівник**	27
Вернидуб**	34
Чорноволосий принц*	55
Про Янка Полінка*	62
Берона*	66
Чарівний ліхтар**	74
Про Наперстка*	84
Швець і чорт*	86
Сонячний кінь*	91
Як вівчарський ватаг панів їсти вчив*	99
Золота дівчина з яйця*	102
Про три гроші*	109
Про короля Рудя і Златоволоску*	112
Мудрий Матійко і дурні**	119
Про лисичку та графа Сантокопа*	123
Про дванадцять місяців*	131
Торбинко, потрусись!**	138
Пан та селянин**	142

Литературно-художественное издание

Сказки народов мира

Серия основана в 1978 году

СЛОВАЦКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

(На украинском языке)

Для младшего школьного возраста

Составление, вступительное слово
и перевод со словацкого

Чередниченко Дмитрия Семеновича

Издание второе

Рисунки

Гулина Петра Анатольевича и
Кирилловой Надежды Васильевны

Киев «Вэсэлка»

Завідуючий редакцією Д. С. Андрухів

Художній редактор А. О. Ливень

Технічні редактори О. І. Дольницька

К. П. Дворська

Коректори І. Ю. Павлоцька, В. Л. Ніколенко

ИБ № 5458

Здано на виробництво 13.12.89

Підписано до друку 24.04.90.

Формат 84×108¹/₁₆. Папір офсет. № 2

Гарнітура таймс. Друк офсетний
Умовн. друк. арк. 15,12. Умовн. фарб.-відб. 63,21

Обл.-вид. арк. 10,62.

Тираж 100 000 пр.

Зам. 9—4273. Ціна 2 крб.

Ордена Дружби народів видавництво «Веселка», 252655, Київ, МСП,
Мельникова, 63.

Головне підприємство республіканського об'єднання «Поліграфкнига»,
252057, Київ-57, Довженка, 3.

С48 Словацькі народні казки: Для мол. шк. віку
/ Упоряд., вступ. слово та пер. з словац. Д. С. Че-
редниченка; [Мал. П. А. Гулина та Н. В. Кирило-
вої].— 2-ге вид.— К.: Веселка, 1990.— 143 с.:
іл.— (Казки народів світу).

ISBN 5-301-00868-4 (укр.)

До збірки увійшли популярні словацькі народні казки, в яких відбився бага-
тий досвід, мудрість та ідеали простого народу.

С 4804010400—206 БЗ—6—50
M206(04)—90

ББК 82.33

